

﴿يَقَوْمَنَا أَجِيبُوا دَاعِيَ اللَّهِ﴾

﴿Ey halkım! Allah'ın davetçisine uyun﴾

(Ahkaf, 46/31)

كِتَابُ لَيْتَكَ تُؤْمِنُ

Шояд иймон

келтирсанг



Китоб: **Шояд иймон келтирсанг**

Муаллиф: Али Халил

Таржимон: Исмоил Ёқуб

Мусахҳиҳ: Зубайр Исмоил

Муқова дизайни: Guraba Yayınları

Саҳифаловчи: Ҳусниддин Ҳабибуллоҳ

ISBN: 978-625-91837-1-8

Тарих: 1448 ҳ. — 2026 м.

Baskı: Step Ajans Matbaa: Göztepe Mah. Bosna Cad. No: 11

Bağcılar / İstanbul Yayın Sertifika No: 45522

 **GURABA YAYINCILIK TİC. LTD. ŞTİ.** 
الدار الأثرية للطباعة والنشر والتوزيع والترجمة

 Başakşehir Mh. Sabahattin Zaim Cad.

Life Park Evleri No: 8/G Başakşehir/ İstanbul

 guraba yayınları

 @gurabayayinlari

 @gurabayayinlari

 guraba yayınları

(+90) 212 526 06 05 

(+90) 507 286 14 14 

guraba@hotmail.com 

gurabayayinlari@gmail.com 

 www.guraba.com.tr

Нашрга тайёрлаган
Али Халил

كِتَابُ لَيْتِكَ تُوْمِنْ



**Шояд иймон
келтирсанг**

الغراباء
guraba

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ﴾

«Эй Раббимиз, биздан қабул эт, албатта Сен ўзинг эшитувчи, билувчисан.» (Бақара, 127).

Аллоҳим, ушбу китобни унинг муаллифига, ўқувчисига, чоп этувчисига ва ноширига манфаатли айлагин ва уни Ўз юзинг учун холис қилинган амаллар қаторида қилгин.

МУҚАДДИМА

Оламлар Рабби Аллоҳга ҳамдлар бўлсин, Пайғамбарлар хотами ва солиҳлар пешвосига, унинг покиза оиласига, нурли ва баракотли саҳобаларига ва қиёмат кунигача у зотга эргашганларга салавоту саломлар бўлсин.

Солиҳ салафлар Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга эргашдилар, у зотнинг ахлоқлари билан хулқландилар, буйруқларига бўйсундилар ва тақиқлаган ишларидан тийилдилар. Улар Аллоҳ азза ва жалла айтганидек уммат эдилар:

كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ
بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ
بِاللَّهِ

«Сизлар одамлар учун чиқарилган энг яхши умматсиз. Зеро, маъруфга (шариат ҳам, ақл ҳам яхши деб билган ишларга) **буюрасиз, мункардан** (шариат ҳам, ақл ҳам ёмон деб билган ишлардан) **қайтарасиз, Аллоҳга иймон келтирасиз»** (Оли Имрон, 110).

Улуғ саҳобалар дин таълимотларини босқичма-босқич ўрганар, уларнинг асосий ғамлари ўрганган ва эшитган нарсаларини зудлик билан ҳаётга татбиқ этиш бўлар эди. Пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва саллам эса улар билан бирга бўлиб, уларни кузатар, босиқлик ва юмшоқлик билан тўғри йўлга йўллар ва ғулувга кетишдан тўхтатиб турар эдилар. Шу сабабли улар бутун олам учун ҳидоят имомларига айландилар.

Улуғ саҳобий Жундуб ибн Абдуллоҳ разияллоҳу анҳу айтади:

«Биз Пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва саллам билан бирга эканмиз, балоғат ёшига яқинлашган ўсмирлар эдик. Биз Қуръонни ўрганишдан олдин иймонни ўргандик, сўнг-

ра Қуръонни ўргандик ва у билан иймони-миз зиёда бўлди»¹.

Яъни улар тўғри ақида асослари бўлмиш иймон рукнларини — Аллоҳга, Унинг фаришталарига, китобларига, расулларига, охират кунига ва тақдирнинг яхшию ёмонига иймон келтиришни ўргандилар. Улар буни ёшлик чоғларида ўргандилар. Сўнгра Қуръонни ўргандилар, уни ўқидилар, ўзаро дарс қилдилар, тафаккур қилдилар, натижада иймонлари зиёда бўлди ва ақидалари мустаҳкамланди. Бу Аллоҳ таолонинг ушбу сўзининг маъносидир:

﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ
وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ
زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ﴾

«Аллоҳ зикр қилинганда қалблари тит-райдиган, Унинг оятлари тиловат қилин-

¹ Ибн Можа ривояти, 52.

ганда иймонлари зиёда бўладиган ва фақат Рабларига таваккул қиладиган кишилар ҳақиқий мўминлардир» (Анфол, 2).

Бугун эса мусулмонларнинг саҳобалар тутган йўлга хилоф иш қиляётганларини кўрамиз, улар иймон аҳкомлари ва унинг талабларини пухта эгалламасдан туриб Қуръонни ўрганишни бошлайдилар.

Улуғ саҳобий Абдуллоҳ ибн Умар разияллоху анҳумо бу маъноларни изоҳлаб айтади: «Биз умримизнинг бир муддатини яшадик, ўшанда биримизга Қуръондан олдин иймон берилар эди. Муҳаммад саллаллоху алайҳи ва салламга сура нозил бўлар, биз у сурадаги ҳалол ва ҳаром ҳақидаги ҳукмларни ва унда қаерда тўхташ кераклигини сизлар Қуръонни ўрганганингиздек ўрганар эдик. Мен шундай кишиларни кўрдимки, улардан бирига Қуръон берилади, у унинг бошидан охиригача ўқийди, лекин унинг буйруғи нима, тақиқи нима, унда қаерда тўхташ кераклигини билмайди, уни сифатсиз хурмони сочгандек сочади»².

² Табароний «Авсат»да ривоят қилган, Ҳоким «Мустадрак»да (1/35): «Икки шайх шартига кўра

Бошқа бир ривоятда: «Сизлар эса бугун иймондан олдин Қуръонни ўрганасизлар».

Шундай экан, ёш авлодни тарбиялашда устувор вазифаларни тартибга солиш ва белгилаш зарур, токи уларнинг амалий ҳаётларида иймоний жиҳат биринчи ўринни эгалласин.

Бу кичик ҳажмли, аммо ўз бобида фойдали бир рисоладир. **«Мол-дунё ҳам, бола-чақа ҳам фойда бермайдиган, фақат Аллоҳ ҳузурига соғлом қалб билан келган кишиларгагина (фойда берадиган) кунда»³** фойдасини кўриш умидида ва дунё ҳаётида амал қилиш мақсадида бу рисолада мўътабар китоблардан ва қимматли манбалардан мухтасар иборалар, ҳикматлар ва воқеаларни жамладим⁴. Ва уни «Шояд иймон келтирсанг» деб номладим.

сахих, унда иллат билмайман», деган, Заҳабий уни маъқуллаган.

³ Шуаро, 88, 89.

⁴ Умнат билимдони Абдуллоҳ ибн Аббос разияллоҳу анҳумо айтади: «Илм кўпдир, уни тўла эгаллаб бўлмайди. Шундай экан, ундан энг яхшисини олинглар» (Юсуф ибн Абдулбар, «Жомеъ баён ал-илм ва фазлиҳи», 1/209).

Олий ва қодир Аллоҳдан ушбу амалимни Ўзининг Карим юзи учун холис амаллардан қилишини, уни қиёмат кунидаги амалларим тарозиси учун захира қилишини ва бу рисо-лани барча мусулмонларга манфаатли қили-шини сўрайман.

Али Халил
2.02.2021 м.
20.06.1442 ҳ.

1. ИХЛОСГА ФАҚАТ ЗОҲИДЛИК ОРҚАЛИ ЭРИШИЛАДИ

Шайхулислом Ибн Таймия раҳимаҳуллоҳ ихлос ҳақида бундай дейди:

«Бу иллатларнинг барчасидан қутулиш йўли — Аллоҳ учун ихлос қилиш. Аллоҳ таоло айтади:

﴿فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا
صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا﴾

«Ким Раббига рўбарў бўлишдан умидвор бўлса, у ҳолда яхши амал қилсин ва Раббига ибодат қилишда бирон кимсани (Унга) шерик қилмасин» (Каҳф, 110).

Ихлосга фақат зоҳидлик орқали эришилади, зоҳидлик эса фақат тақво билан ҳосил бўлади. Тақво Аллоҳнинг буйруқларига эргашиб, тақиқларидан четланишдир»⁵.

⁵ Ибн Таймия, «Мажмуъ ал-фатово», 1/94.

2. ҚУРЪОН АМАЛ ҚИЛИШ УЧУН НОЗИЛ БЎЛГАН

Тобейй имом Ҳасан Басрий раҳимаҳуллоҳ айтади: «Қуръон унга амал қилиниши учун нозил бўлди, одамлар эса уни тиловат қилишнинг ўзини амал деб санадилар»⁶.

Имом Ибн Қаййим раҳимаҳуллоҳ салафлардан биридан нақл қилади:

«Қуръонни билган ва ундаги нарсаларга амал қилган киши, гарчи уни тўлиқ ёдламаган бўлса ҳам, ҳақиқий Қуръон аҳлидир. Қуръонни ёдлаган-у, лекин тушунмаган ва ундаги нарсаларга амал қилмаган киши эса, гарчи унинг ҳарфларини камон ўқидек тўғри талаффуз қилса ҳам, Қуръон аҳлидан эмас»⁷.

⁶ Ад-Динаварий, «Таъвил мушкил ал-Қуръон», 181-бет.

⁷ Ибн Қаййим, «Зод ал-маъод фи ҳадйи хайр ал-ибод», 1/323.

3. АСОСИЙСИ АМАЛ ПУХТА БЎЛСИН

Раббоний обид Вуҳайб ибн Вард раҳимахуллоҳ айтади: «Ташингда Иблисни сўкиб, ичингда унинг дўсти бўлиб қолишдан Аллоҳдан қўрқ!»

Яна айтади: «Ғам-ташвишингиз амални кўпайтириш бўлмасин, балки амални пухта ва гўзал қилишга эътибор қаратинг. Чунки банда намозида туриб ҳам ёки рўзадор бўла туриб ҳам Аллоҳга осийлик қилиши мумкин»⁸.

⁸ Абу Нуайм Асфаҳоний, «Ҳияят ал-авлиё ва табақот ал-асфиё», 8/116.

4. ОЛИМЛАРГА МУҲАББАТ ҚЎЙИШ

Улуғ саҳоба Абу Дардо разияллоҳу анҳу айтади: «Илм талаб қилинглар. Илм ўқий олмасангиз, илм аҳлини яхши кўринглар. Агар уларни яхши кўра олмасангиз, лоақал ёмон кўрманглар».

Яна бундай дейди: «Киши то ўқиб-ўрганмагунича олим бўлмайди ва то илмига амал қилувчи бўлмагунича олим бўлмайди».

Абу Қилобадан ривоят қилинишича, Абу Дардо разияллоҳу анҳу айтар эди: «Сен то Қуръоннинг турли маъноларини кўриб, улардан қай бири назарда тутилганини билмагунингча ҳақиқий фақиҳ бўла олмайсан»⁹.

⁹ Ибн Саъд, «Китоб ат-табақот ал-кабир», 308-бет.

5. МЕНИ РАББИМ БИЛАН ХОЛИ ҚЎЙ, УСТИМДАН КУЗАТУВЧИ ҚИЛИБ ЮБОРИЛГАНМИСАН?!

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу айтади: Мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг бундай деганларини эшитганман: «Бани Исроилда икки киши ўзаро биродар эди. Улардан бири гуноҳ қилар, иккинчиси эса ибодатга маҳкам эди. Ибодатда маҳкам бўлгани доимо наригисини гуноҳ устида кўрар ва: «Гуноҳдан тийил», дер эди. Бир куни уни бир гуноҳ устида топди. Унга: «Тийил», деди. У эса: «Мени Раббим билан холи қўй, устимдан кузатувчи қилиб юборилганмисан?!» деди. Шунда у: «Аллоҳга қасамки, Аллоҳ сени мағфират қилмайди — ёки Аллоҳ сени жаннатга киритмайди», деди. Шунда уларнинг жонлари олинди ва оламлар Рабби ҳузурида жамландилар. Аллоҳ таоло ибодатгўйга: «Сен Мени билармидинг? Ёки Менинг қўлимдаги нарсага сен қодирмидинг?» деди. Сўнг гуноҳкорга: «Бор, раҳматим билан жаннатга кир», деди. Иккинчиси ҳақида: «Уни дўзахга олиб боринглар», деди».

Абу Ҳурайра деди: «Жоним қўлида бўлган Зотга қасамки, у бир оғиз гапи билан дунёси ва охиратини куйдирди»¹⁰. Яъни амали дунё ва охиратда бекор бўлди.

¹⁰ «Сунани Абу Довуд», 4901.

6. АКСАРИЯТИ АЛЛОҲГА ФАҚАТ МУШРИК БЎЛГАН ҲОЛДА ИЙМОН КЕЛТИРАДИ

Ибн Ҳишом раҳимахуллоҳ айтади:

Менга илм аҳлидан бири сўзлаб беришича, Амр ибн Луҳай баъзи ишлари билан Маккадан Шомга қараб йўлга чиқди. Балқонинг Маоб деган жойига етиб келди. Ўшанда у ерда имлоқийлар яшар эди. Имлоқийлар Имлоқ (ёки Имлик) ибн Ловаз ибн Сом ибн Нуҳнинг авлодларидир. Ибн Луҳай уларнинг бутларга ибодат қилаётганларини кўриб: «Булар қандай бутлар?» деб сўради. Улар дедилар: «Биз бу бутларга ибодат қиламиз, улардан ёмғир сўрасак, ёмғир ёғдиради, ёрдам сўрасак, ёрдам беради». Шунда у деди: «Менга шу бутлардан бирортасини бера олмайсизларми? Уни араблар ерига олиб борай, улар ҳам унга ибодат қилсинлар». Улар унга Ҳубал деб аталувчи бир бутни бердилар. У уни Маккага олиб келиб ўрнатди ва одамларни унга ибодат қилишга ва уни улуғлашга чорлади.

Ибн Исҳоқ айтади: Улар Замзам булоғи ўрнида Исоф ва Ноила номли бутларни

ўрнатдилар, улар олдида қурбонлик қилардилар. Исоф ва Ноила Журхум қабиласидан бўлган бир эркак ва аёл бўлиб, исмлари Исоф ибн Бағий ва Ноила бинти Дик эди. Исоф Каъбада Ноила билан зино қилган, шунда Аллоҳ уларни тошга айлантириб қўйган эди.

Ибн Исҳоқ раҳимаҳуллоҳ айтади: Ай-тишларича, Исмоил алайҳиссалом авлодлари ичида тошларга сиғинишнинг бошланиши шундай бўлганки, Макка мушриклари тирикчиликка қийналиб, яшашга яхшироқ ер излаб, Маккадан бошқа жойларга кетмоқчи бўлсалар, Ҳарамни улуғ санаганлари боис унинг тошларидан олиб кетар эдилар. Қаерга бориб тушсалар, уни ўрнатиб, атрофида Каъбани тавоф қилгандек тавоф қилардилар. Бу иш бора-бора уларни кўзларига чиройли кўринган ва диққатларини тортган тошларга ибодат қилишга олиб борди.

Ҳатто авлодлар алмашиб, аجدодлари нима динда бўлганларини унутдилар, Иброҳим ва Исмоил алайҳимассаломнинг динларини бошқасига алмаштирдилар, бутларга ибодат қилдилар ва илгариги халқларнинг залолатларига қайтдилар. Шу билан бирга уларда Иброҳим алайҳиссалом динидан қол-

ган баъзи қолдиқлар бор эдики, уларга амал қилардилар: Байтуллоҳни улуғлашар, уни тавоф қилишар, ҳаж ва умра қилишар, Арафотда ва Муздалифада туришар, қурбонлик қилишар, ҳаж ва умрага ният қилиб қурбонликлар келтиришар эди. Лекин бу динга ундан бўлмаган нарсаларни ҳам киритиб юборган эдилар.

Кинона ва Қурайш эҳром боғлаганларида: «Лаббайкаллоҳумма лаббайк, лаббайка ла шарика лака, илла шарикун хува лак, тамликуху ва ма малак» (Маъноси: «Лаббай, эй Аллоҳ, лаббай. Лаббай, Сенинг шеригинг йўқ. Фақат Сен унинг ўзига ҳам, мулкига ҳам эгалик қиладиган шерикларинг бор»), деб талбия айтар эдилар.

Талбияларида Аллоҳни ёлғизлаб туриб, ортидан бутларнинг номини қўшиб қўярдилар ва улар эга бўлган нарсаларнинг барчаси Аллоҳнинг қўлида деб эътиқод қилардилар. Аллоҳ таоло айтади:

﴿وَمَا يُؤْمِنُ أَكْثَرُهُمْ بِاللَّهِ إِلَّا وَهُمْ
مُشْرِكُونَ﴾

«Уларнинг аксарияти Аллоҳга фақат мушрик бўлган ҳолдагина иймон келтирадилар» (Юсуф, 106).

Яъни улар Мени чинакам ягона зот деб билмайдилар, яратганларимни Менга шерик қиладилар¹¹.

¹¹ Ибн Ҳишом, «Ас-сийра ан-набавия», 1/70.

7. УЛАР БАРЧАСИ БИР ХИЛ БИРОДАРЛАРДИР

Ривоят қилинишича, Умар ибн Хаттоб разияллоҳу анҳу тўрт юз динор солинган ҳамённи хизматчисининг қўлига тутқазиб, деди: «Буни Абу Убайда ибн Жарроҳга олиб бор, сўнг унинг уйида бир муддат туриб, буни нима қилишини кузат».

Хизматчи ҳамённи Абу Убайдага олиб борди ва деди: «Мўминлар амири Умар ибн Хаттоб тайинлади, буни эҳтиёжларингизга ишлатар экансиз». Абу Убайда: «Аллоҳ уни Ўз раҳматига мушарраф айласин», деди. Сўнг жориясини чақириб: «Мана бу етти динорни фалончига, бу беш динорни фалончига олиб бор», деди ва шу тариқа ҳамма пулни тарқатиб юборди.

Хизматчи Умарнинг олдида қайтиб келиб, кўрганларини айтди. Умар яна шунча динорни Муоз ибн Жабал учун тайёрлаб қўйган экан. Хизматчига деди: «Буни Муоз ибн Жабалга олиб бор ва нима қилишини кузат». У Муозга бориб, унга Абу Убайда ибн Жарроҳга айтган гапини айтди. Муоз ҳам Абу Убайда

қилганидек қилди. Хизматчи қайтиб, Умарга хабар берди. Шунда Умар деди: «Албатта, улар барчаси бир хил биродарлардир, Аллоҳ таоло барчаларидан рози бўлсин»¹².

Ибн Ҳазм айтади: Аллоҳ таолонинг бандага берган энг афзал неъмат — уни адолатга ва адолатни яхши кўришга, ҳаққа ва ҳақни устун қўйишга табиатлантиришидир¹³.

¹² Шиҳобуддин ал-Абшиҳий, «Ал-мустатраф фи кулли фаннин мустазраф», 101-бет.

¹³ Абу Ҳазм ал-Андалусий, «Ал-ахлоқ вас-сияр фи муоват ан-нуфус», 145-бет.

8. УНИ ЁШ САНАЁТГАНЛАРИНИ БИЛДИ

Яҳё ибн Аксам Басра қозилигига тайинланганида йигирма ёшлар атрофида эди. Басраликлар уни бу мансаб учун ёш санадилар. Улардан бири унга: «Қозининг ёши нечада?!» деди. Яҳё бу киши ўзини ёш деб санаётганини билди ва унга деди: «Мен Пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва саллам Фатҳуни Макка аҳлига қози қилиб юборган Аттоб ибн Усайддан каттароқман. Мен Пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва саллам Яман аҳлига қози қилиб юборган Муоз ибн Жабалдан каттароқман. Мен Умар ибн Хаттоб Басра аҳлига қози қилиб юборган Каъб ибн Сурдан каттароқман»¹⁴.

¹⁴ Хатиб Бағдодий, «Тариху мадинат ас-салом ва аҳбору муҳаддисиха ва зикру қуттониҳа ал-уламо мин ғайри аҳлиҳа ва вориҳа», 16/291.

9. ЁМОН ОЛИМЛАРНИНГ МИСОЛИ

Аллоҳ таоло айтади:

﴿إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنزَلْنَا مِنَ
الْبَيِّنَاتِ وَالْهُدَىٰ مِنْ بَعْدِ مَا بَيَّنَّاهُ لِلنَّاسِ
فِي الْكِتَابِ أُولَٰئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللَّهُ وَيَلْعَنُهُمُ
اللَّا عِنُونَ﴾

«Биз туширган очиқ оят-аломатлар ва ҳидоятни Китобда одамларга билдирганимиздан сўнг яширадиган кимсаларни Аллоҳ лаънатлайди ва барча махлуқотлар ҳам лаънатлайди» (Бақара, 159).

Раббоний обид Вухайб ибн Вард раҳимаҳуллоҳ айтади: «Айтишларича, ёмон олим сув йўлини тўсиб турган тошга ўхшайди. На

ўзи сув ичади, на дарахтларнинг сув ичиб,
яшнашига йўл беради»¹⁵.

¹⁵ Ҳофиз Абу Нуайм Асфаҳоний, «Ҳилят ал-авлиё ва табақот ал-асфиё», 8/110.

10. БИР ҚАДАҲ СУВ БЕШ ДИРҲАМ

Яҳё ибн Жаъфар айтади: Абу Ҳанифанинг бундай деганини эшитганман: «Саҳрода сувга муҳтож бўлиб турган пайтимда бир аъробий келиб қолди, унинг бир меш суви бор эди. Сув сўрасам, беш дирҳамдан камига сотмаслигини айтди. Мен унга беш дирҳам бериб, мешдаги сувини сотиб олдим. Сўнг дедим: «Эй аъробий! Савиқ (ширинлик) ейсанми?» У: «Майли, бер», деди. Мен унга ёғга қорилган савиқ бердим. У ундан тўйгунича еди, кейин чанқаб, мендан сув сўради. Унга: «Қадаҳи беш дирҳамдан», дедим ва камига рози бўлмадим. У менга беш дирҳам бериб, сув олиб ичди. Натижада мешга кетган беш дирҳам пулни қайтариб олдим ва сув ҳам ўзимда қолди»¹⁶.

¹⁶ Ибн Жавзий, «Ал-азкиё», 63-бет.

11. ҲИЙЛАСИ ЎЗ БОШИГА ЕТДИ

Ривоят қилинишича, Билол ибн Абу Бурда ибн Абу Мусо Ашъарий Ҳажжожнинг қамоғида азоб чекиб ётган эди. Қамоқда ким ўлса, унинг хабари Ҳажжожга етказилар, у ўликни чиқариб, эгаларига топширишни буюрар эди.

Бир куни Билол қамоқхона нозирига деди: «Сенга ўн минг дирҳам бераман, менинг исмимни ўлганлар рўйхатига киритиб, Ҳажжожга етказасан. У мени оилам қўлига топширишни буюрса, мен бу ерлардан қочиб кетаман, Ҳажжож мен ҳақимда умуман хабар топмайди. Агар хоҳласанг, мен билан бирга қочиб кет, бир умр таъминотинг менинг зиммамда бўлади».

Қамоқхона нозирини пулни олди ва унинг исмини ўлганлар рўйхатига киритди. Ҳажжож деди: «Бу каби одам то ўлигини ўз кўзим билан кўрмагунимча оиласига топширилмайди. Уни олиб кел!»

Шундан сўнг нозир Билолнинг олдига келиб: «Васиятингни қилавер», деди. У: «Нима гап?» деди. Нозир деди: «Ҳажжож шундай-

шундай деди. Агар унинг олдига жасадингни олиб бормасам, Ҳажжож ҳийла қилганимни билиб қолади ва мени ўлдиради. Шунинг учун сени бўғиб ўлдирмасам бўлмайди», деди. Билол йиғлаб, нозирга: «Бундай қилмагин», деб уввало ялинса ҳам у кўнмади, «Шундан бошқа иложим йўқ», деди. Шундан сўнг Билол васият қилди ва намоз ўқиди. Кейин нозир уни бўғиб ўлдирди. Сўнг жасадини Ҳажжожга олиб борди. Ҳажжож уни кўздан кечиргач: «Уни оиласига топшир», деди. Шундай қилиб, Билол ўз ўлимини ўн минг дирҳамга сотиб олди ва қилган ҳийласи ўзининг бошига етди¹⁷.

¹⁷ Ибн Жавзий, «Ал-азкиё», 151-бет.

12. ДИНИНГДАН АЙНИТИБ ЮБОРМАСИН

Улуғ саҳоба Қаббос ибн Ашям ибн Омир Лайсий Миср масжидида имом эди, жомеъда Қуръон ўқитар эди.

У Абдулмалик ибн Марвон халифалиги даврида румликлар қўлига асирга тушиб қолди ва румликлар билан унинг ўртасида бир воқеа содир бўлди. Рум подшоҳи унга патриарх (энг катта руҳоний) билан мунозара қилишни буюрди.

Қаббос патриархга: «Қандайсан, бола-чақаларинг ҳам яхшими?» деди.

Шунда руҳонийлар унга: «Шунчалар ҳам жоҳил бўласанми?! Патриархнинг бола-чақаси бўлмаслигини, Худо уни бундан поклаганини билмайсанми?!» дейишди.

Қаббос уларга деди: «Сизлар бир патриархни фарзанддан пок санайсизлар-у, бутун мавжудотнинг яратувчиси бўлган буюк Аллоҳнинг фарзанди бор деб эътиқод қиласизларми?!»

Шунда патриарх ғазаб билан пишқирди ва подшоҳга деди: «Буни тезлик билан юр-

тингдан бадарға қил, токи сени динингдан
айнитиб юбормасин». Шундан сўнг подшоҳ
уни қўйиб юборди¹⁸.

¹⁸ Ибн Ҳажар Асқалоний, «Таҳзиб ат-таҳзиб», 3/424.

13. ПОДШОҲНИ УНИНГ ҲАЙБАТИ БОСДИ

Ривоят қилинишича, подшоҳ Азудуддавла қози Абу Бакр Боқиллонийни Рум подшоҳи ҳузурига элчи қилиб юборди. Қози Рум пойтахтига етиб келганида подшоҳга Абу Бакрнинг ўта кучли илм соҳиби экани ҳақида айтилди. Подшоҳ элчи унинг ҳузурига кирганида унга қуллуқ қилмаслигини ва бошини эгмаслигини билди. Шундан сўнг у тахтини бир жойга қўйдирди ва тахт қаршисида кирган одам эгилмасдан кира олмайдиган чоғроқ бир эшик ўрнатишларини буюрди. Қози Абу Бакр эшик ёнига келгач, вазиятни англади ва юзини эшикка терс ўгириб, орқаси билан эгилиб кирди. Шунда подшоҳни сир босиб, тили тутилди¹⁹.

¹⁹ Самъоний, «Ал-ансоб», 266-б.

14. САҚЛАНИШ АМАЛ БИЛАН ЭМАС, ТИЛ БИЛАН БЎЛАДИ

Аллоҳ таоло айтади:

﴿لَا يَتَّخِذِ الْمُؤْمِنُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ
مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَلَيْسَ
مِنَ اللَّهِ فِي شَيْءٍ إِلَّا أَنْ تَتَّقُوا مِنْهُمْ تُقَاةً
وَيُحَذِّرُكُمُ اللَّهُ نَفْسَهُ وَإِلَى اللَّهِ الْمَصِيرُ﴾

«Мўминлар мўминларни қўйиб, кофирларни дўст тутмасинлар. Ким бунни қилса, бас, унга Аллоҳдан ҳеч нарса йўқ. Магар улардан сақланиш учун (дўстлик изҳор қилсангиз, жоиз). Аллоҳ сизларни Ўзидан огоҳлантиради. Ва қайтиш Аллоҳгадир» (Оли Имрон, 28).

Бағавий айтади: «Аллоҳ таоло мўминларни кофирлар билан дўстлашишдан, уларга хушомад қилишдан ва яқин бўлишдан қайтарди, магар кофирлар ғолиб ва устун бўлса,

ёки мўмин киши кофирлар қавми ичида бўлиб, улардан қўрқса, у ҳолда ўзини ҳимоя қилиш учун қалби иймон билан хотиржам бўлган ҳолда тили билан уларга муроса қилади, бироқ ҳаром қонни ёки ҳаром молни ҳалол санамайди ёки мусулмонларнинг айбини кофирларга ошкор қилмайди. Тақия (ўлимдан сақланиш мақсадида зоҳирда ўзини дўст қилиб кўрсатиш) фақат ўлдирилиш хавфи бўлганда ва ният соғлом бўлган ҳолда дуруст бўлади. Аллоҳ таоло айтди:

﴿إِلَّا مَنْ أَكْرَهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ﴾

«Магар ким мажбурланса-ю, қалби иймон билан хотиржам бўлса (у мустаснодир)». (Наҳл, 106)²⁰.

Саврий айтди: Ибн Аббос разияллоҳу анҳумо деди: «Тақия амал билан эмас, тил билан бўлади»²¹.

²⁰ «Тафсир ал-Бағавий (Маолим ат-танзил)», Оли Имрон сураси.

²¹ Ибн Касир, «Тафсир ал-Қуръон ал-азим».

15. ОДАМЛАР УНИ ЗИНО ВА ЎҒРИЛИКДА АЙБЛАШАДИ, АММО У УНДАЙ ЭМАС ЭДИ

Абу Хурайра разияллоху анхудан ривоят қилинади: Расулуллоҳ саллаллоху алайҳи ва саллам дедилар:

«Уч кишидан бошқа ҳеч ким бешикдалик чоғида гапирмаган. Буларнинг бири Исо ибн Марямдир.

Яна бири Бани Исроилдаги Журайж исмли бир обид киши билан бўлиб ўтган воқеадаги бола эди. Журайж бир куни намоз ўқиб турганида онаси келиб, «Эй Журайж!» деб чақирди. Журайж: «Онамга жавоб берсамми ёки намозимда давом этсамми?» деб ўйлади, (сўнг намозиди давом этди).

Онасининг жаҳли чиқиб: «Парвардигор, то бузуқ хотинларнинг юзини кўрмагунича унинг жонини олма!» дея қарғади.

Журайж ибодатхонасида эканида бир аёл келиб, уни ўзи билан бузуқчилик қилишга чорлади. Журайж ундан бош тортди. Сўнг у аёл бир чўпон билан бузуқлик қилиб, ундан ҳомиладор бўлди. Болани туққач, «Бу бола Жу-

райждан», деди. Халойиқ келиб, Журайжнинг ибодатхонасини бузиб, вайрон қилиб, ўзини ҳақорат қилишди.

Шунда Журайж таҳорат олиб, икки рака-
ат намоз ўқиди. Сўнг боланинг олдига келиб:
«Ҳой бола, сенинг отанг ким?» деб сўради. Гў-
дак: «Фалончи чўпон», деб жавоб берди. Шун-
дан кейин халқ қилган ишига пушаймон бўлиб,
ибодатхонангни тиллодан қуриб берамиз, де-
йишди. Журайж: «Йўқ, лойдан қурсангиз бас»,
деди.

Бани Исроил қавмидаги бир гўдак онаси-
ни эмиб ётарди. Қадди-қомати келишган бир
отлиқ киши шу ердан ўтиб қолди. Уни кўрган
аёл: «Ё Аллоҳ, ўғлим ҳам шунга ўхшасин!» деб
дуо қилди. Гўдак кўкракни оғзидан чиқариб, у
одамга қаради ва «Ё Аллоҳ, мени унга ўхшат-
ма!» деди. Сўнг яна эмишда давом этди. (Абу
Ҳурайра разияллоҳу анҳу айтади: «Ҳозирги-
дек кўз олдимда, Набий саллаллоҳу алайҳи
ва саллам бармоқларини сўриб, боланинг
эмишини кўрсатдилар»).

Кейин шу ердан бир чўри аёлни олиб ўтиш-
ди. Она: «Ё Аллоҳ, болам бунга ўхшамасин»,
деди. Гўдак яна эмишдан тўхтаб, аёлга қаради
ва «Ё Аллоҳ, мени шунга ўхшат!» деди.

Шунда она: «Нега ундай деяпсан?» деб сўради. Гўдак деди: «Башанг кийинган ўша отлиқ золим одам эди. Одамлар «зино қилдинг, ўғрилик қилдинг» деб айблаётган аёл эса зино ҳам, ўғрилик ҳам қилмаган эди»²².

Бу улуғ ҳадисда Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бизга ўтган умматларда содир бўлган қиссалардан ҳикоя қилиб бермоқдалар, токи биз улардан ибрат ва насихат олайлик.

Ҳадис онага итоат қилишнинг фазлини баён қилади ва чинакам авлиёларнинг кароматларини исботлайди.

Фитналар мўминга зарар етказмайди. Кимни бир иш ташвишга солса, Аллоҳ таолога дуо ва намоз билан юзлансин. У зот авлиёларига ҳар бир қийинчиликдан чиқиш йўлини пайдо қилади ва золимлардан нажот беради. Чунки мазлумнинг дуоси билан Аллоҳ ўртасида тўсиқ йўқдир.

²² Имом Бухорий (3436) ва Имом Муслим (2550) ривояти.

16. ОТИНГНИ ҚИЙНАМАЙ ҚЎЯҚОЛ

Ибн Умар разияллоҳу анҳумодан ривоят қилинади, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам дедилар:

«Жамоат намози ёлғиз ўқилган намоздан йигирма етти даража афзалдир»²³.

Бағдодда яшаган Имом, Ҳофиз Убайдуллоҳ ибн Умар ибн Майсара Қаворирий Зажжож раҳимаҳуллоҳ айтади:

«Хуфтон намозини жамоат билан ўқишни асло канда қилмас эдим. Лекин бир куни меҳмон келиб қолди ва у билан бўлиб, жамоат намозига етолмай қолдим. Сўнг Басрадаги масжидларни айланиб чиқдим. Қарасам, ҳамма масжидларда намоз ўқиб бўлинган ва масжидлар эшигига қулф осилган эди. Кейин уйимга қайтиб келиб, ўзимга ўзим: «Ҳадисда жамоат билан ўқилган намоз ёлғиз ўқилган намоздан йигирма етти даража афзал деб айтилган», дедим-да, хуфтонни йигирма етти марта ўқидим.

²³ Имом Бухорий (619) ва Имом Муслим (650) ривояти

Кейин ухлаб, туш кўрдим. Тушимда от-
лиқ бир қавмни кўрдим. Мен ҳам от устида
эканман. Отимни ҳарчанд ниқтамай, бари-
бир уларга етиб ололмас эдим. Шунда улар-
дан бири менга қараб: «Отингни қийнамай
қўяқол, барибир бизга ета олмайсан», деди.
Мен: «Нима учун?» дедим. Чавандоз: «Чунки
биз намозни жамоат билан адо этдик. Сен
эса ёлғиз ўзинг ўқидинг», деди. Шу он хафа
ва ғамгин ҳолда уйғониб кетдим»²⁴.

²⁴ Имом Заҳабий, «Китоб ал-кабоир», 30.

17. КИМГА ЭРГАШИШНИ ЎЗИНГИЗ ТАНЛАНГ

Марв қозиси Нух ибн Абу Марям Абу Ис-мат Марвазий қизини турмушга бериш пай-тида мажусий қўшнисидан маслаҳат сўради. Мажусий: «Субҳоналлоҳ! Ҳамма сиздан фат-во сўрайди, сиз мендан сўрайсизми?» деди. «Маслаҳат бермасанг бўлмайди», деди Нух. «Форс ҳукмдори Кисро бой-бадавлатини их-тиёр қилар эди. Рум ҳукмдори Қайсар чирой-лисини танлар эди. Араб бошлиқлари насл-насабига эътибор беришар эди. Сизларнинг бошлиғингиз Муҳаммад (саллаллоҳу алайҳи ва саллам) диндорини танлар эди. Энди ким-га эргашишни ўзингиз танланг», деди мажу-сий қўшни²⁵.

²⁵ Шиҳобуддин Муҳаммад Абшиҳий, «Ал-мустатраф фий кулли фаннин мустазраф», 84.

18. БИЗГА АЛАМЛИ АЗОБ КЕЛТИР

Муовия разияллоҳу анҳу яманлик бир кишига деди: «Қавминг нақадар жоҳил бўлган-а! Улар ўзларига аёл кишини подшоҳ қилиб кўтаришган!»

У деди: «Сенинг қавминг менинг қавмимдан ҳам жоҳилроқ бўлган. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам уларни даъват қилганларида улар:

﴿وَإِذْ قَالُوا اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ هَذَا هُوَ الْحَقُّ
مِنْ عِنْدِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِّنَ
السَّمَاءِ أَوْ آتِنَا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ﴾

«Эй Аллоҳ, агар шу Қуръон Сенинг ҳузурингдан келган ҳақ бўлса, устимизга осмондан тош ёғдиргин ёки бизга аламли азоб келтиргин», (Анфол, 32) деганлар»²⁶.

²⁶ Ибн Абду Раббих Андалусий, «Китоб ал-икд ал-фарид», 1/30.

19. УЛАРНИНГ ИЛОҲЛАРИ КАБИ ИЛОҲ ЯСАБ БЕР

Бир яхудий Али разияллоҳу анҳуга деди: «Пайғамбарингизни ҳали дафн этмай туриб ансорлар: «Биздан бир амир, сизлардан бир амир бўлади», дейишди-я!»

Али разияллоҳу анҳу унга деди: «Сизлар эса денгиздан чиққач, оёқларинг ҳали қуримай туриб: **«Бизга ҳам уларнинг илоҳлари каби илоҳ ясаб бер»** (Аъроф, 138) дегансизлар!»²⁷

²⁷ Ибн Жавзий, «Ал-азкиё», 219.

20. БИЗ УНИНГ ТИЛИНИ СОТИБ ОЛДИК

Муҳаммад Ибн Фазл деди: Адиблардан бири менга ажойиб бир воқеани сўзлаб берди:

Халифа Маҳдий одамларнинг арзи ҳолларини тинглайдиган умумий мажлисда ўтирганида бир киши қўлида бир тугунчада кавуш билан кириб келди ва: «Эй мўминлар амири, бу Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг кавушлари! У сизга ҳадя», деди.

Маҳдий кавушни қўлига олиб, уни ўпиб, кўзларига суртди. Сўнг у кишига ўн минг дирҳам беришларини буюрди. Киши дирҳамларни олиб, чиқиб кетганидан сўнг Маҳдий атрофидагиларга деди:

«Мени Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бу кавушни кийиш у ёқда турсин, ҳатто кўрмаган эканларини билмайди, деб ўйлайсизларми?! Лекин агар биз уни ёлғончига чиқарсак, у одамлар олдига чиқиб: «Мўминлар амирининг олдига Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг кавушларини олиб келсам, уни қайтариб юборди»,

деб айтиб юради. Унинг гапини рад қилувчидан тасдиқловчи кўп бўлади. Чунки кўп одамларнинг ҳолати ўзига ўхшаш фикрдагиларга мойил бўлиш ва гарчи ноҳақ бўлса-да кучлига қарши заифнинг тарафини олиш бўлади. Шундай экан, биз унинг тилини сотиб олдик, келтирган ҳадясини қабул қилдик, сўзини тасдиқладик. Қилган бу ишимизни яхши ва тўғри деб ўйлаймиз»²⁸.

Шофейй деди: «Яманга борганимда Санъо ёки Адан дарвозасида битилган мана бу битикка кўзим тушди: (шеър мазмуни)

«Эй инсон, тилингни тий, ўзингни чақиб олмасин, чунки у заҳарли илондир. Қанча-қанча кишилар қабрда ётибди, тиллари ўз бошларига етган. Ваҳоланки, анча-мунча одам улар билан кўришиб, гаплашишдан ҳайиқар эди»²⁹.

²⁸ Хатиб Бағдодий, «Тарихи Бағдод», 3/387.

²⁹ Абу Бакр Аҳмад ибн Хусайн Байҳақий, «Маноқиб аш-Шофейй», 2/87.

21. ЭНГ ҚИЙИН ИШ

Аҳмад ибн Абул Файёз китобида шундай ёзади:

«Рабазий номи билан машҳур Андалусия амири Абдурахмон ибн Ҳакам Умавий мактуб ёзиб, фақиҳ олимларни ҳузурига чорлади. Улар қасрга келдилар.

Абдурахмон Рамазон ойида суюкли бир жорияси билан ўйнашиб ўтириб, ўзини тутиб тура олмаган ва у билан жинсий яқинлик қилиб қўйган эди. Сўнг у бу ишидан қаттиқ афсус чекди ва фақиҳлардан бу ишидан қандай тавба қилиши ва қандай каффорат бериши ҳақида сўради.

Яҳё ибн Яҳё: «Бунинг каффорати икки ой узлуксиз рўза тутишдир», деди. Яҳё биринчи бўлиб фатвони бериб қўйгани учун бошқа олимлар сукут сақладилар. Қасрдан чиққанларидан сўнг ўзаро гаплашиб туриб, Яҳёга: «Нега имом Моликнинг мазҳабига кўра фатво бермадингиз? Моликий мазҳабига кўра амир қул озод қилиш, таом бериш ва узлуксиз рўза тутиш ўртасида ихтиёрли эдику», дедилар.

Яҳё жавоб берди: «Агар унга бу эшикни очиб берсак, ҳар куни жинсий яқинлик қилиб, каффоратига бир қул озод қилиши мумкин эди! Қайтиб бу ишга қўл урмаслиги учун унга энг қийин ишни юкладим»³⁰.

Ибн Таймия деди: «Ҳақиқий фақиҳ — одамларни Аллоҳнинг раҳматидан умидсиз қилмайдиган ва уларни Аллоҳга осий бўлишга журъатлантирмайдиган кишидир»³¹.

³⁰ Ибн Халликон, «Вафаёт ал-аъён ва анбоу абно аз-замон», 6/145.

³¹ Ибн Таймия, «Мажмуъ ал-фатово», 15/236.

22. ИНШААЛЛОҲ ДЕЙИШНИ УНУТМАНГ

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳудан ривоят қилинади, Пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: *«Аллоҳнинг пайғамбари Сулаймон алайҳиссаломнинг олтмишта хотини бор эди. Сулаймон алайҳиссалом: «Бу кеча барча хотинларим билан қўшилиб чиқаман, уларнинг ҳар бири ҳомиладор бўлади ва Аллоҳ йўлида жиҳод қиладиган чавандоз туғиб беради», деди. Сўнг хотинлари билан қўшилди. Улардан фақат биттаси ҳомиладор бўлди ва у ҳам чала бола ташлади. Агар Сулаймон иншааллоҳ деганида, ҳамма аёллари ҳомиладор бўлиб, Аллоҳ йўлида жиҳод қиладиган чавандоз туғиб берган бўлар эди»³².*

³² Бухорий (7469), Муслим (1654) ривояти. Сулаймон алайҳиссалом иншааллоҳ дейишни унутгани ишни қалби билан Аллоҳга топширмаганини англатмайди. У набий бўла туриб ишни Аллоҳга топширишдан қалби ғофил бўлиши мумкин эмас. Барча пайғамбарлар маъсумдирлар. Бу ердаги унутишдан мурод тили билан иншааллоҳ дейишни унутишдир.

23. ИНШААЛЛОҲ ДЕГИН

Бир кишидан: «Қаерга кетяпсан?» деб сўрашди. «Бозорга, эшак сотиб олмоқчиман», деди. Бир киши: «Иншааллоҳ, дегин», деди. У: «Нима учун? Ахир пул чўнтагимда, эшак бозорда бўлса», деди. Бозорга боргач, пуллари ни ўғирлатиб қўйди. Бўшашиб қайтиб келаётганини кўрганлар ундан: «Нима бўлди?» деб сўрашган эди, «Пулларимни ўғирлатиб қўйдим, иншааллоҳ», деб жавоб берди³³.

Аллоҳ таоло айтади:

وَلَا تَقُولَنَّ لِشَآئٍ إِنِّي فَاعِلٌ ذَٰلِكَ غَدًا
إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ وَادْكُرْ رَبَّكَ إِذَا نَسِيتَ
وَقُلْ عَسَى أَنْ يَهْدِيَنِي رَبِّي لِأَقْرَبَ مِنْ
هَٰذَا رَشَدًا

³³ Абулқосим Асфаҳоний, «Муҳозаратул удабо», 212-бет.

«Бирон иш ҳақида: «Албатта шу ишни эртага қиламан» деб зинҳор айтманг. Балки «иншааллоҳ (Аллоҳ хоҳласа) қиламан», денг. Унутиб қўйганингизда эса «иншааллоҳ» деб, дарҳол Раббингизни эсга олинг. «Шояд Раббим мени тўғрилиқка элтувчи йўлларнинг энг яқинига йўллаб қўйса», деб айтинг» (Каҳф, 23, 24).

24. КИТОБИМНИ ГАРОВГА ҚЎЙИБ ЮБОРИШИНГДАН ҚЎРҚАМАН

Хатиб айтади: Бир киши бировдан китобини бериб туришини сўради. У: «Мен гаровга бирон нарса олмасдан бировга китоб бермайман, деб қасам ичиб қўйганман», деди. Сўровчи: «Манави китобни фалончидан олиб турган эдим. Уни сенга гаровга қолдираман», деди. «Бошқаларнинг китобини қўйганингдек менинг китобимни ҳам гаровга қўйиб юборишингдан қўрқаман», деди китоб эгаси³⁴.

³⁴ Хатиб Бағдодий, «Тақйид ал-илм», 149-бет.

25. ИСЛОМ ПОДШОҲЛАРИНИНГ КЎНГИЛХУШЛИККА БЕРИЛГАНИ

Муаррих Ибн Асир Жазарий раҳимаҳуллоҳ вафотидан икки йил олдин Ислом ва муслмонларнинг ачинарли ҳолатини зикр қилиб, подшоҳларининг аҳволини тасвирлаб, ҳижрий 628 йилги ҳодисалар баёни орасида бундай дейди:

«Аллоҳ таоло Ислом ва муслмонларга Ўзи ёрдам берсин! Ислом подшоҳлари ичида жиҳодга ёки динга ёрдам беришга рағбати бор бирор киши қолмади! Балки уларнинг ҳар бири беҳуда кўнгилхушлик ва ўйин-кулги билан, фуқароларига зулм қилиш билан машғул. Бу ишлар менинг наздимда душмандан-да хавфлидир»³⁵.

Аллоҳ таоло деди:

وَاتَّقُوا فِتْنَةً لَا تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا

³⁵ Ибн Асир, «Ал-комил фит-тарих», 10/491.

مِنْكُمْ خَاصَّةً

«Сизлардан фақат золим кимсаларнинг ўзигагина етмай, (балки барчага етадиган) балодан сақланинглр» (Анфол, 25).

Ҳозирда ҳам ҳукмдорлар ва амирлар орасида ўз ҳавойи нафсига, фуқароларга зулм қилишга юзланган ва мол-дунё тўплаш билан машғул бўлган кишиларни кўплаб учратамиз.

26. БАҒДОД — ТИНЧЛИК ДИЁРИ

Абу Исҳоқ Зажжож деди: *«Бағдод дунёнинг бош шаҳри, бошқа ерлар эса қишлоқлардир»*³⁶.

Хатиб айтади: «Ҳорун ар-Рашиднинг халифалик даврида Бағдод шаҳри қадр-қиймати, шон-шарафи, уламо ва фузалоларнинг кўплиги, хосу авом кишиларининг фазли, кенг ҳовлию уйлари, обод маҳаллаю кўчалари, йўллару бозорлари, дўконлару масжидлари, ҳаммомлару карвонсаройлари, тоза ҳаволарию ширин сувлари, соя-салқин жойларию мусаффо чашмалари, ёзию қишининг мўътадиллиги, баҳорию кузининг гўзаллиги ва бундан бошқа сон-саноксиз нозу неъматлари билан дунёдаги бошқа шаҳарлардан ажралиб турар эди. Энг обод ва аҳолиси кўп бўлган вақт Рашиднинг даврида эди.

Кейин Бағдодда фитналар содир бўлди ва одамлар бошига кетма-кет имтиҳонлар келди. Обод шаҳар харобага айланди ва аҳолиси бошқа жойларга кўчиб кетди.

³⁶ Ёқут ибн Абдуллоҳ Ҳамавий, «Муъжам ал-булдон», 1/461.

Бироқ бу шаҳар яқин тарихда ва ўтган асрда ҳам кўп жиҳатлардаги таназзул ва нуқсонларга қарамай, барча шаҳарлардан ажралиб турар, бошқа диёрлардан фарқ қилар эди»³⁷.

³⁷ Хатиб Бағдодий, «Тариху Бағдод ав мадинат ас-салом ва ахбору муҳаддисийҳа ва зикру қуттониҳал уламо мин ғойри аҳлиҳа ва ровидийҳа», 1/440.

27. МУСУЛМОНЛАР УЧУН ДИНУ ДУНЁЛАРИДА ФОЙДАЛИРОҚ НАРСА

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَتَّخِذُوا بَطَانَةً مِنْ
دُونِكُمْ لَا يَأْلُونَكُمْ خَبَالًا وَدُّوا مَا عَنِتُّمْ
قَدْ بَدَتِ الْبَغْضَاءُ مِنْ أَفْوَهِهِمْ وَمَا تُخْفِي
صُدُورُهُمْ أَكْبَرُ قَدْ بَيَّنَّا لَكُمْ ءَالَآئِ
نَ إِنْ كُنْتُمْ تَعْقِلُونَ﴾

«Эй иймон келтирган кишилар, ўзларингиздан бошқаларни (яъни кофирларни) сирдош дўст тутманглар! Улар сизларга ёмонлик қилишда кучларини аямайди, сизларга етган ёмонликдан хурсанд бўлишади. Нафратлари оғизларидан чиқаётган сўзларида ошкор бўлди, дилларида яширинган адоват ундан-да каттароқдир. Ақлингизни ишлатсангиз, (ибрат олишингиз

учун) **сизларга далилларни очик баён қилдик»** (Оли Имрон, 118).

Ибн Таймия ёзади: «Абу Мусо Ашъарий разияллоху анху Умар ибн Хаттоб разияллоху анху ҳузурига кириб, унга Ироқнинг ҳисоботини тақдим этди. Бу Умарга маъқул келиб: «Котибингни чақир, менга ўқиб берсин», деди. «Котиб масжидга кирмайди», деди Абу Мусо. Умар: «Нега?» деб сўраган эди, «У насроний», деди. Шунда Умар даррасини унга қараб силкитди, агар текканида яхшигина оғритган бўлар эди. Сўнгра деди: «Аллоҳ хор қилганидан кейин уларни азиз қилманглар, Аллоҳ хоин деб атаганидан кейин уларга ишонманглар, Аллоҳ ёлғончи деб хабар берганидан кейин уларни тасдиқламанглар!»

Тажриба аҳли биладики, мусулмонлар диёрида яшайдиган баъзи яҳудий, насроний ва мунофиқлардан иборат аҳли зиммалар мусулмонларнинг аҳволлари ва уларнинг сир-асрорларидан ўзлари билган нарсаларни мактуб орқали куфр диёрларидаги диндошларига етказишган. Ҳатто бир жамоа мусулмонлар мўғул-татар диёрида қўлга олиниб, асир этилдилар ва шу каби ишлар содир бўлди. Бунинг сабаби аҳли зиммалар ўз дин-

дошларини мусулмонларнинг ҳолидан бохабар қилиб тургани бўлди.

Бу ҳақда шундай маънода шеър ҳам бор:
*Ҳар қандай душмандан умид кесилмас,
Бир кун келиб дўстга айланар балки.
Аммо динда душман бўлса қай бир кас,
Ҳеч қачон дўст бўлмас у ғаддор тулки.*

Шу ва бошқа сабаблар туфайли аҳли зиммалар мусулмонлар ичида мансаб ва лавозимларга қўйилишдан, шунингдек, куч-қудратли бўлишларига олиб келадиган манфаатларга эга бўлишдан ман этилдилар. Чуқур билим ва омонат талаб этиладиган вазифаларга уларни қўймаслик, гарчи қобилияти уларникидан пастроқ бўлса-да, бундай муҳим ўринларга мусулмонларни қўйиш мусулмонларнинг динлари ва дунёлари учун фойдалиқроқдир. Зеро, ҳалол оз бўлса-да унга барака берилади, ҳаром эса ҳар қанча кўп бўлмасин, йўқ бўлиб кетади ва Аллоҳ унинг баракасини ўчиради³⁸.

³⁸ Ибн Таймия, «Мажмуъ ал-фатово», 16/283.

28. БУ МУСИБАТЛАР УЛАРГА АЙРИМ ҚИЛГАН ГУНОҲЛАРИ ТУФАЙЛИ ЕТДИ

Ибн Касир раҳимахуллоҳ «Ал-бидоя ван-нихоя» китобида ёзади:

«То бизнинг замонимизгача ҳам шундай бўлди. Хусусан, мўғул ҳукмдори Хулоку ибн Тулихон ибн Чингизхон уларнинг халифасини қулатди, олимларини ўлдирди, диёрларини вайрон қилди, қадриятларини маҳв этди. Қасрларини бузди, хосу оми ажратмасдан ҳаммасини қиличдан ўтказди, мол-мулкларини талон-торож қилди. Зурриётлари ва аслзодаларини қуллика маҳкум этди.

Уларни эртаю-кеч ғам-қайғу ва ҳасрат билан эсланадиган аламли хотираларга айлантирди. Уларнинг ҳоли ибрат олувчилар учун ибратга айланди. Соғлом ақл эгалари учун панд-насиҳат бўлиб қолди.

Қуръон тиловатлари куй-қўшиқларга, шеъру дostonларга алмаштирилди. Ва яна қанча ишлар бўлди.

Набавий ҳадисларга қулоқ тутиш ўрнига юнон фалсафасини ўқиб ўрганиш, калом

илми ва қарматий таъвилотларни дарс қилиш жорий бўлди.

Олимлар ўрнини файласуф табиблар эгаллади. Аббосий халифа ўрнига ёмон волиийлар келди. Оқилона бошқарув ва етакчилик ўрнига худбинлик ва аҳмоқлик ўрнашди.

Илм билан машғул бўлувчи талабалар ўрнига айёр ва золим кимсалар алмашди.

Фиқҳ, ҳадис, туш таъбири илмлари ўрнини шеърү ғазалхонликлар эгаллади.

Бу мусибатлар уларга ўзлари қилган айрим гуноҳлар туфайли етди.

وَمَا رَبُّكَ بِظَلَمٍ لِّلْعَبِيدِ

«Раббинг бандаларига зулм қилувчи эмасдир» (Фуссилат, 46)»³⁹.

³⁹ Ибн Касир, «Ал-бидоя ван-ниҳоя», 13/397.

29. МИСРДАГИ УБАЙДИЙЛАР ДАВЛАТИНИНГ АСЛ БАШАРАСИ

Шайхулислом Ибн Таймия раҳимахуллоҳ айтади:

«Қоҳира волийлари икки юз йил атрофида Ислом шариати билан бошқармадилар. Улар зоҳирда ўзларини рофизий⁴⁰ (шиа) деб айтишар, ботинда эса улар исмоилий⁴¹, нусайрий⁴², ботиний қарматийлар⁴³ эди.

⁴⁰ Рофизийлар очикдан-очик адашган фирқа бўлиб, Пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг аҳли байтларини улуғлашда ҳаддан ошганлар, у зотнинг хотинлари, қудалари (Абу Бакр, Умар, Усмон) ва бошқа саҳобаларини кофир санайдилар. Шундай қилиб, улар ботинийлар ва зиндиқлар дин асосларини бузиш учун кирадиган эшикка айландилар.

⁴¹ Исмоилийлар исломдан чиққан кофир ботиний тоифа бўлиб, ўзларини Исмоил ибн Жаъфар Содиқ ибн Муҳаммад Боқир ибн Али Зайнулобидин раҳимахумуллоҳга нисбат беришади.

⁴² Нусайрийлар Абу Шуайб Муҳаммад ибн Нусайрининг тобелари бўлиб, «Али илоҳдир» деб айтишар эди.

⁴³ Қарматийлар (ёки қурмутийлар) Қурмут деб танилган Ҳамдон ибн Ашъаснинг тобеларидир. Улар

Имом Ғазолий раҳимаҳуллоҳ уларга раддия ўлароқ ёзган китобида айтганидек, уларнинг мазҳаби зоҳирда рофизийлик, ботинда эса очиқ куфрдир. Ҳанафийлар, моликийлар, шофеийлар, ҳанбалийлар ва улардан бошқа бутун мусулмон тоифалар — олимлари ҳам, подшоҳлари ҳам, омма халқ ҳам, ҳамма-ҳамма уларнинг диндан чиққанлигига ва уларга қарши жанг қилиш жоизлигига иттифоқ қилган. Ҳатто улар ўзларини нисбатлайдиган насаблари ҳам ботилдир. Уларнинг боболари Убайдуллоҳ ибн Маймун ал-Қаддоҳ Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг аҳли байтидан эмаслиги очиқ далиллар билан исботланган.

Уламолар бу борада бир қанча китоблар ёзганлар. Ҳанафийлар имоми шайх Абул Ҳасан Қудурий, шофеийлар имоми шайх Абу Ҳомид Исфироиний, ҳанбалийлар имоми қози Абу Яъло, моликийлар имоми Абу Му-

энг ёмон кофирлар бўлиб, куфрлари яҳудий ва насронийларнинг куфридан ҳам қаттиқроқдир. Зоҳирда улар мусулмонлик даъво қиладилар, аслида эса пайғамбарлик даъво қилган ёлғончи кимсалар билан бир хил мақомдадирлар.

ҳаммад ибн Абу Зайд каби олимларнинг сўзлари бунга мисол бўла олади.

Қози Абу Бакр ибн Тоййиб уларнинг сирасорларини очиб бериш мақсадида ёзган китобини «Кашфул асрор ва ҳаткул астор» (Сирларни фош қилиш ва пардаларни йиртиш) деб номлади. Бу китоб ботиний қарматийлар ҳамда ислом диёрларида тарқалган исмоилий, нусайрий, дурзий⁴⁴ ва шу каби ботил йўллар ҳақида эди. Мусулмонларга қарши мўғул-татарларга ёрдам берганлар ҳам шулар эди. Ҳулоқунинг вазири Насир Тусий⁴⁵ уларнинг энг катта раҳнамоларидан эди. Улар мусулмонларга ва мусулмон ҳукмдорларга адовати энг қаттиқ кимсалардир. Адоватда рофизийлар улардан кейин-

⁴⁴ Дурзийлар — убайдийлар пайдо қилган ботиний фирқалардан бири. Муҳаммад ибн Исмоил Дурзийга нисбат берилади.

⁴⁵ Насир Тусий — Муҳаммад ибн Муҳаммад ибн Ҳасан Исломга эмас, ширкка насир — ёрдамчи эди. Шайхулислом Бағдоддаги мусулмонларнинг мусибатини у билан боғлаган. У халифани, қозиларни, фақиҳларни ва муҳаддисларни ўлдириб, файласуфлар, мунажжимлар, собиийлар ва сеҳргарларни тирик қолдирган.

ги ўринда туради. Рофизийлар аҳли суннат ва жамоатга қарши урушганлар билан дўстлашар эди. Улар мўғул-татарларнинг ва насронийларнинг дўсти эди. Соҳилда рофизийлар билан франклар (европаликлар) ўртасида сулҳ келишуви бор эди. Рофизийлар Қубрусга (Кипрга) мусулмонларнинг отлари ва қурол-яроғларини ўтказиб берарди. Улар Қубрусга мусулмонларнинг шу қадар кўп отуловлари, қурол-аслаҳалари ва асирларини ташидиларки, уларнинг сонини фақат Аллоҳнинг Ўзи билади. Мўғул-татарлар келганидан жуда ҳам хурсанд бўлдилар. Йигирма кун соҳилга бозор тиклаб, қубрусликларга мусулмонларни, уларнинг отлари ва қурол-яроғларини сотдилар.

Улар ҳамда уларнинг лаънати ҳамтовоқлари бўлмиш Жазайн аҳли ва унинг атрофидагилар, Жабали омил ва унинг атрофидагилар, султоннинг хизматкорлари ва аскарлари агар мусулмонлар мўғул-татарлар устидан ғалаба қозонса, хафа бўлиб, мотам тутардилар. Агар мўғулларнинг қўли баланд келса, хурсандчилик қилардилар.

Мўғул-татарларга мусулмонлар халифасини ўлдиришни ва Бағдод халқини қирғин

қилишни маслаҳат берганлар ҳам шу рофизийлардир. Бағдод вазири рофизий Ибн Алқамий мусулмонлардан яширинча мўғул-татарлар билан ёзишмалар олиб борди, уларни макр-ҳийла билан Ироқ ерларига киритди ва одамларни уларга қарши жанг қилишдан қайтарди»⁴⁶.

«Сўнгра Аллоҳ таоло (Нуриддин Шаҳид, Салоҳиддин каби) Аллоҳ йўлида жиҳод қилувчи мусулмон подшоҳларни ва уларнинг издошларини чиқарди, улар соҳилларни у ерда бўлган насронийлардан озод қилдилар ва Миср ерини ҳам фатҳ этдилар. Бунгача рофизий убайдийлар у ерда икки юз йилга яқин ҳукмронлик қилган эдилар ва улар насронийлар билан иттифоқ тузган эдилар. Мусулмонлар уларга қарши жиҳод қилиб, ўлкаларни фатҳ этдилар. Ўша тарихдан бошлаб Миср ва Шом диёрларида Ислом даъвати тарқалди»⁴⁷.

⁴⁶ Ибн Таймия, «Мажмуъ ал-фатово», 28/635-637.

⁴⁷ Ибн Таймия, «Мажмуъ ал-фатово», 3/507.

30. ҚОҲИРАДАГИ ҚАТТИҚ ОЧАРЧИЛИК

Одил подшоҳ Абу Бакр ибн Айюбнинг Мисрга ҳукмдорлигининг илк йили, беш юш тўқсон еттинчи йил эди.

Шу йили Нил дарёсининг суви пасайиб, дарёда жуда оз сув қолган эди. Шу давргача бу ҳолат Ислом тарихида фақат бир марта, фотимийлар (убайдийлар) даврида⁴⁸ кузатилган эди.

⁴⁸ Бу воқеа Фотимий халифа Мустансир даврида (ҳижрий 457 йил) содир бўлган. Мустансир биллоҳ Убайдий фотимийлар давлатининг Мисрдаги бешинчи халифаси ва давлатнинг Мағрибда ташкил топганидан бери саккизинчи халифасидир (Убайдийларнинг мажусий эканлиги ва улар билан аҳли байт ўртасида ҳеч қандай насаб алоқаси йўқлиги исботланган). Унинг давридаги энг машҳур воқеалардан бири тарих китобларида «Мустансир қаҳатчилиги» ёки «катта қаҳатчилик» деб номланган ҳодисадир. Бу атама Мисрда етти йил давом этган очарчилик ва вайронагарчиликка нисбатан қўлланади. Бу синов ҳижрий 457 йилдан 464 йилгача (милодий 1065-1071 йиллар) давом этган.

Нарх-наво кўтарилди, Мисрда вабо тарқалди. Одамлар Мағриб, Ҳижоз, Яман ва Шом тарафларга қочиб, тирқираб кетдилар.

Абул Музаффар айтади: «Киши кичик боласини ўз қўли билан сўяр, аёли уни қовуриб, пиширишга ёрдамлашар эди. Султон шундай ишга қўл урган бир жамоатни ёқиб юборди, лекин бу одамларни тўхтата олмади. Бир киши уйига яқин кишисини ё дўстини чақириб, уни сўйиб, еб юборар эди. Баъзи табибларни ҳам шундай қилдилар, уларни касалларини кўришга чақиритар, сўнг сўйиб, ейишар эди. Ўликлар ва мурдалар йўқолиб қола бошлади. Одамлар кўчалардан ёш болаларни ўғирлаб кетиб, еб қўярдилар. Султон қисқа муддат ичида икки юз йигирма минг одамни тупроққа топширди. Машриқу Мағриб, Ҳижозу Шом кўчалари мурдалар билан тўлди. Искандария жоме масжиди имоми бир куни етти юзта жаноза ўқиди»⁴⁹.

⁴⁹ Абул Маҳосин Юсуф ибн Тағриберди Отабекий, «Ан-нужум аз-зоҳира фий мулуки Миср вал-Қоҳира», 6/156.

31. УБАЙДИЙЛАР ДАВРИДА САҲОБАЛАР ҲАҚОРАТ ҚИЛИНГАНИ

Заҳабий ёзади: «Мустансир ҳижрий тўрт юз саксон еттинчи йили зулҳижжа ойида дунёдан кўз юмди, ўшанда ёши етмишга яқинлашиб қолган эди.

Унинг даврида саҳобаларни ҳақорат қилиш кенг тарқалган, суннат ғариб ва кўринмас ҳолга келган эди. Вазият шу даражага бордики, улар Ҳофиз Абу Исҳоқ Ҳаббол раҳимахуллоҳни ҳадис ривоят қилишдан ман қилиб, унга таҳдид қилишди. Шундан сўнг у ҳадис айтишдан тийилди»⁵⁰.

⁵⁰ Имом Заҳабий, «Сияру аълом ан-нубало», 10/99.

32. МИСРДА ЎТА ҚИММАТЧИЛИК ЮЗ БЕРГАНИ

Ибн Касир раҳимаҳуллоҳ «Ал-бидоя ван-ниҳоя» номли тарих китобида ҳижрий 462 йили мусулмонлар бошидан кечирган қийинчиликлар ҳақида шундай ёзади:

«Шу йили Макка амири сарф-харажат борасида танг аҳволга тушиб қолганидан Каъбанинг пардалари ва эшигига маҳкамланган тиллаларни, шунингдек, тилладан қилинган тарновини чиқариб, улардан динар ва дирҳамлар зарб эттирди. Мадина амири ҳам Масжиди набавийдаги қандил ва шамдонларни олиб, шу мақсадда ишлатди.

Шу йили Мисрда ҳам қаттиқ қимматчилик бўлди. Одамлар ўлимтиклар ва итларни ейишгача боришди. Битта ит беш динарга сотилар эди. Филларнинг ўлигини ҳам ейишди. Чорва ҳайвонлар камайиб кетди. Бундан олдин жуда кўп от ва туялари бўлган Миср амирининг ҳам бор-йўғи учта оти қолди. Бир куни вазир миниб келган хачиридан тушгач, хизматчиси очликдан тинкаси қуриб, хачирга қарашни унутди. Шунда уч киши хачирни

ушлаб, сўйиб, еб қўйишди. Улар ушланиб, дорга осилдилар. Эртаси эрталаб уларнинг этсиз суяклари осилиб ётганини кўрдилар. Чунки тунда одамлар уларнинг гўштларини олиб, ейишган эди.

Бир киши ёш болалар ва аёлларни ўлдириб, бошлари ва қўл-оёқларини кўмиб, гўштларини сотаётганида қўлга тушиб, қатл этилгани, кейин ўзининг ҳам гўшти еб кетилганига гувоҳ бўлинди.

Бадавий араблар сотиш учун шаҳарга егуликлар келтирар, бироқ одамларнинг талон-торож қилишларидан кўрқиб, шаҳарга киришга журъат қилолмас эдилар ва келтирган нарсаларини шаҳар ташқарисидаёқ сотиб кетардилар. Кимдир вафот этса, унинг мурдасини кўмилган жойидан чиқариб олиб, еб қўймасликлари учун ўликнинг эгалари кундузи кўмишга журъат қила олмай, тунда яширинча кўмиб келарди.

Миср амири муҳтожликдан ўзида бор бўлган энг қимматбаҳо нарсаларни сотиб юборди. Булар ичида ўн бир минг совут, йигирма минг нақшинкор қилич, саксон минг қимматбаҳо биллур, етмиш беш минг бўлак қадимий дебож бор эди. Саноқсиз эркак-аёл-

лар кийимлари, ер-мулклар ва бошқа нарсалар арзон баҳода сотилди.

Бу қимматбаҳо нарсаларнинг баъзилари халифага тегишли нарсалар бўлиб, Басосийрий воқеасида⁵¹ Бағдоддан талон-торож қилиб келтирилган эди.

Ўша йили султон Алп Арслондан халифага ҳадялар келди.

Ўша йили валиаҳд, яъни халифанинг ўғлининг исми динор ва дирҳамларга ёзилди ва улардан бошқаси билан муомала қилишман этилди. Унга зарб қилинган пул «амирий» деб номланди.

Ўша йили Макка амиридан султон Алп Арслонга мактуб келди. У ўшанда Хуросонда эди. Мактубда унга Маккада хутба Қоим биамриллоҳ ва султон номига ўқилгани ва фотимий мисрликлар номи хутбадан олиб таш-

⁵¹ Ҳижрий 450 йили фотимий ҳукмдор Мустансир биллоҳ аббосий қўмондонлардан Басосийрий исмли шахсни ўзига оғдиради ва Басосийрий Бағдодни босиб олиб, аббосий халифа Қоим биамриллоҳни асир қилиб, Ҳадасия шахрига олиб кетади. Халифа у ерда тўлиқ бир йил сургунда қолади. Сўнг салжуқий Туғрулбек Басосийрийни ўлдириб, халифани мансабига қайтаради.

лангани хабар берилган эди. Шундан сўнг султон Алп Арслон унга ўттиз минг динар ва бир йиллик кийим-кечак юборди. Ва у учун ҳар йили ўн минг динар ажратди.

Ўша йили вазир Амидуддавла Муҳаммад ибн Жаҳир Рай шаҳрида Низомулмулкнинг қизига уйланди. Абул Ғаноим Алавий одамларга бош бўлиб, ҳаж қилди»⁵².

⁵² Ибн Касир, «Ал-бидоя ван-ниҳоя», 6/109, 110.

33. ХИЁНАТ УЛАРНИНГ ТОМИРЛАРИДА ОҚАДИ

Шайхулислом Ибн Таймия раҳимахуллоҳ деди:

«Исломни таниган инсонлар рофизийларнинг дин душманларига мойилликларини яхши биладилар. Улар Қоҳирага подшоҳлик қилган пайтларда ўзларига баъзан яҳудийни вазир қилсалар, баъзида насроний арманни вазир қилганлар. Шу насроний арман вазир сабабли Мисрда насронийлар кучайди ва мунофиқ рофизийлар ҳукмронлиги остида Миср диёрида черковлар бино қилишди. Икки қаср орасида «Ким (саҳобаларни ва аҳли сунна олимларини) сўкса ва ҳақорат қилса, унга динор ва дирҳамлар берилади» деб жар солардилар.

Уларнинг даврида насронийлар мусулмонлардан Шом соҳилини тортиб олдилар, кейин уни Нуриддин ва Салоҳиддин қайта фатҳ этди. Яна уларнинг ҳукмронлик даврида фаранглар (салибчилар) Билбисга бостириб келди ва улар фаранглардан мағлуб бўлишди. Улар мунофиқ эдилар, насро-

нийларнинг ёрдамига суянар эдилар. Аллоҳ таоло насронийлар билан дўстлашадиган мунофиқларга ёрдам бермайди. Кейин улар ёрдам сўраб, Нуриддинга одам юбордилар. Нуриддин уларга Асадиддин ва унинг амакиваччаси Салоҳиддинни ёрдамга юборди. Мужоҳид ғозийлар Миср диёрига келганида рофизийлар насронийлар билан бирга бўлдилар. Кейин улар мусулмон мужоҳид ғозийларга қарши жангга кирдилар ва улар орасида ҳаммага маълум тўқнашувлар бўлиб ўтди, пировардида Салоҳиддин уларнинг пешвоси Шоварни ўлдирди.

Шундан сўнг бу ўлкада Ислом, суннат ва жамоат аҳли яна қайта азиз бўлди, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг Бухорий, Муслим ва бошқа муҳаддислар ривоят қилган ҳадислари ўқиладиган бўлади, тўрт мазҳаб ҳақида бемалол сўзлаш мумкин бўлди, хулафои рошидинлар номи тилга олинганда «Улардан Аллоҳ рози бўлсин» деб айтиладиган бўлади.

Бундан олдин бу диёр аҳли энг ёмон одамлар эди. Улар ичида юлдузларни кузатиб, уларга ибодат қилувчилар бор эди. Улар ичида охиратга, жаннат ва дўзахга иймон

келтирмайдиган, намоз, закот ва ҳажни фарз деб эътиқод қилмайдиган худосиз зиндиқлар бор эди. Улар орасида бошқаларга нисбатан яхшироғи рофизийлар эди. Ҳолбуки, рофизийлар аҳли қиблага мансуб тоифалар ичида энг ёмонидир»⁵³.

⁵³ Ибн Таймия, «Мажмуъ ал-фатово», 26/279, 280.

34. ҚАЕРДА БЎЛМАСИНЛАР ЛАЪНАТЛАНГАНДИРЛАР

Ибн Касир раҳимахуллоҳ вазир Ибн Алқамий (Аллоҳ уни хор қилсин) ҳақида ёзади:

«Разил рофизий кимса эди, Ислом ва мусулмонларга қаттиқ душман эди. Мустаъсимнинг халифалиги даврида у бошқа вазирларга насиб этмаган обрў-эътибор ва ҳурмат-эҳтиромларга эришган. Сўнгра бу вазир Ҳулокухон бошчилигидаги мўғул-татарларга Ислом ва мусулмонларга қарши жуда катта ёрдамлар кўрсатган ва юқорида айтиб ўтганимиз каби жирканч ишларни қилган.

Аммо у мўғул-татарларга шу қадар ялтоқилик қилгани ва мусулмонларга қарши уларга мислсиз ёрдам берганига қарамай, улардан ўзи кутган ҳурмат ва эъзозни кўрмади. Аксинча, Ибн Алқамий уларнинг қўлида хору зор бўлди. Аллоҳ таоло ундан сатр пардасини кўтарди ва ҳаёти дунёдаёқ хорлик азобини тотди. Ҳолбуки, охират азоби янада қаттиқ ва мангудир.

Ўша кунларда бир аёл уни мўғуллар назорати остида, хачир устида хор бўлиб ке-

таётганини, уловни бир киши уриб, ҳайдаб олиб кетаётганини кўриб қолиб, унга шундай деди: «Ҳой Ибн Алқамий! Аббосий халифалар сенга шундай муомала қилармиди?!» Шунда аёлнинг сўзлари унинг қалбига ўқдек санчилди ва уйида ғам-қайғу, сиқилиш ва хорликдан ич-этини еб, олтмиш уч ёшида ўлди ва рофизийлар қабристонига дафн қилинди. Дарҳақиқат, бу бадбахт кимса мўғуллар томонидан ҳам, мусулмонлар томонидан ҳам хорланиб, сон-саноқсиз даражада кўрадиганини кўрди ва эшитадиганини эшитди. Унинг давлати ўн тўрт йил давом этган эди»⁵⁴.

⁵⁴ Ҳофиз Ибн Касир, «Ал-бидоя ван-ниҳоя», 13/213.

35. АББОСИЙЛАР ДАВЛАТИНИНГ ИНҚИРОЗИ САБАБЛАРИ

Аллоҳ таоло айтади:

﴿فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ أَضَاعُوا
الصَّلَاةَ وَاتَّبَعُوا الشَّهَوَاتِ فَسَوْفَ يَلْقَوْنَ
غِيَا﴾

«Сўнг уларнинг ортидан намозни зое қилган ва шахватларга эргашган бир авлод келди. Улар яқинда жаҳаннамга йўлиқади-лар» (Марям, 59).

Саъдий айтади: «Аллоҳ таоло Парвардигорнинг розилигини топишга интилувчи, Унга тавба қилувчи ихлосли пайғамбарларни зикр қилгач, улардан кейин келган ва ўзларига буюрилган ишни ўзгартириб юборган кимсаларни зикр қилди. Яъни улардан кейин келган авлодлар орқага қайтдилар. Улар асрашга ва адо этишга буюрилган намозни зое қилдилар, бепарволик билан уни

тарк этдилар. Агар улар диннинг устуни ва оламлар Раббига бўлган иймону ихлоснинг ўлчови бўлган, амалларнинг энг зарури ва хислатларнинг энг афзали бўлган намозни зое қилсалар, динларининг бошқа қисмларини янада кўпроқ зое қилувчи ва рад этувчи бўладилар. Сабаби улар ҳавои нафсларига эргашдилар. Натижада ҳимматлари нафс хоҳишларига қаратилди ва уларни Аллоҳнинг ҳақларидан устун қўйдилар. «Улар яқинда жаҳаннамга йўлиқадилар»⁵⁵.

Ибн Касир раҳимахуллоҳ аббосийлар давлатининг мўғул-татарлар қўлида йиқилиши сабаблари ҳақида шундай ёзади:

«Ҳамма шаҳарлар ҳам аббосийлар ҳукмронлиги остида эмас эди, улар Бани Умайя каби барча шаҳарлару мамлакатларни қўлга киритмаган эдилар. Мағриб шаҳарлари аббосийлар қўлидан чиқиб кетган эди...

Аввалроқ у ерларга Абдулмалик ўғли Ҳишом ўғли Муовия ўғли Абдурахмон зурриётидан қолган баъзи Бани Умайя вакиллари эгалик қилган, сўнг юқорида айтиб ўтгани-

⁵⁵ Шайх Носир Саъдий, «Тафсир ал-Карим ар-Раҳмон фий тафсири калом ал-Маннон», 497-бет.

миздек, узоқ вақтлар давомида бошқа подшоҳлар бошқарган.

Аббосийлар ўзларини «фотимийлар» деб даъво қилувчи давлати билан Миср ва баъзи Мағриб шаҳарларини ва ўша атрофдаги Шом шаҳрини оз муддат ва икки Ҳарамни қўлда тутишди. Лекин Хуросон ва Мовароуннаҳр диёрларини қўлдан бой бердилар. Подшоҳлар авлодма-авлод у ерларга эгалик қилишди, ҳатто Бағдод ва айрим Ироқ ерларидан бошқа ерда халифаликдан асар ҳам қолмади...

Буларнинг барчасига халифалик бошқаруви борасида заифликлари, шаҳватлар билан овора бўлишлари ва мол-дунё жамғаришга муккасидан кетишлари сабаб бўлди».

Бу воқеалар «Ҳодисалар ва вафотлар» бўлимида батафсил баён қилинган⁵⁶.

⁵⁶ «Ал-бидоя ван-ниҳоя», 7/206.

36. ЯХУДИЙЛАР БЎХТОНЧИ, ЎТА ХИЁНАТКОР ҚАВМДИР

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳумодан ривоят қилинади:

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Хайбар аҳли билан жанг қилдилар⁵⁷, ҳатто улар ўз қалъаларига кириб яширинишга мажбур бўлдилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам уларнинг ерлари, экин-тикинлари ва хурмозорларини қўлга киритдилар. Кейин улар тилла ва кумушларини Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга топшириб, уловлари кўтарганича юкларини олиб, диёрларидан бош олиб кетиш шарти билан сулҳ туздилар. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам уларга тилла-кумушлардан ҳеч нарсани яширмасликларини, агар бирор нарсани беркитиб олиб қолсалар, уларга омонлик ҳам, келишув ҳам бўлмаслигини шарт қилдилар.

⁵⁷ Яъни Хайбар яҳудийлари билан урушдилар. Бу ҳижратнинг еттинчи йилида бўлган эди.

Шундан сўнг ҳам улар Ҳуяй ибн Ахтабга тегишли тилла-кумуш тўлдирилган бир қопчиқни яшириб қўйишди. Ҳуяй буларни Бани Назир яҳудийлари сургун қилинган пайтда ўзи билан Хайбарга олиб келган эди⁵⁸.

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Ҳуяйнинг амакисидан: «Ҳуяйнинг Бани Назир диёридан олиб келган қопчиғи қани?» деб сўрадилар. У: «Урушга ва тирикчиликка сарфланиб битди», деди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ҳали ҳеч қанча ўтмади-ку! (Яъни бу қисқа муддат ичида шунча пул ишлатилиб кетиши қийин,) мол эса қўп эди», дедилар.

Кейин уни Зубайр ибн Аввомнинг қўлига топширдилар. Зубайр уни қийноққа солди. Илгарироқ Ҳуяй бир харобага кирганига гувоҳ бўлинган эди.

У: «Ҳуяйни бир хароба ерда айланиб юрганини кўрган эдим», деди. Мусулмонлар

⁵⁸ Ҳуяй ибн Ахтаб Хайбар фатҳидан олдин ўлдирилган. Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Бани Назирни Мадинадан сургун қилганларида Ҳуяй Бани Назирнинг олтин-кумуш зеб-зийнатлари солинган бу қопчиқни ўзи билан олиб кетган эди.

бориб, атрофни айланиб, қопчиқни хароба ердан топиб олдилар.

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Абу Ҳуқайқнинг икки ўғлини қатл этишни буюрдилар. Уларнинг бири Ҳуяй ибн Ахтабнинг қизи Сафиянинг эри эди.

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам уларнинг аёллари ва болаларини асирга олдилар. Келишувни бузганлари учун жазо ўлароқ уларнинг мол-мулкларини ҳам тақсимлаб юбордилар ва уларни у ердан сургун қилмоқчи бўлдилар. Шунда улар: «Эй Муҳаммад! Бизга шу ерда қолишга изн беринг. Уни обод қиламиз, экин-тикинларга қараймиз», дейишди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳам, саҳобаларнинг ҳам бу ишлар билан машғул бўладиган на хизматчилари ва на унга қарашга вақтлари бор эди.

Шундан сўнг Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ўзлари истаган муддатгача уларга ҳар бир экин ва хурмодан ярми берилиши шарти билан уларни диёрларида қолдирдилар.

Абдуллоҳ ибн Равоҳа ҳар йили ҳосилни чамалаб, ярмини уларга ажратиб бериш учун келарди. Кейин улар Абдуллоҳнинг ўлчовда

жуда қаттиққўллигидан Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга шикоят қилишди, ҳатто Ибн Равоҳага пора бермоқчи ҳам бўлишди. Шунда у деди: «Эй Аллоҳнинг душманлари! Менга ҳаром едирмоқчимисизлар? Аллоҳга қасамки, сизларнинг олдингизга мен учун энг суюкли бўлган зотнинг ҳузурларидан келяпман. Сизлар эса менга маймун ва чўчқалардан ҳам ёмонроқ кўринасизлар. Лекин сизларни ёмон кўришим ва у зотни яхши кўришим мени сизларга нисбатан адолатсизлик қилишга олиб бормайди».

Улар: «Осмонлару ер шу адолат билан қоим бўлиб турибди», дейишди.

Абдуллоҳ ибн Умар айтади:

«Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Сафиянинг кўзи кўкарганини кўриб, ундан: «Эй Сафия, кўзингдаги бу кўк доғ нима?» деб сўрадилар.

Сафия деди: «Ибн Абу Ҳуқайқнинг тиззасига бошимни қўйиб, ухлаб қолибман. Тушимда ой менинг қучоғимга тушган эмиш. Туриб, кўрган тушимни унга айтиб берсам, юзимга тарсаки тортиб юборди ва «Сен ҳали Ясриб подшоҳини орзу қиляпсанми?» деди».

Сафия айтади: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам эрим, отам ва акамни қатл қилдирганлари учун мен у зотни ёмон кўриб юрган эдим. Кейин Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам менга: «Отанг менга қарши арабларни гижгижлади ва ундоқ қилди, бундоқ қилди», деб бир қанча гапларни айтиб узр билдирдилар, охир-оқибат бу нарса қалбимдан чиқиб кетди».

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳар бир аёллари учун ҳар йили саксон васак (бир васак 130 кг) хурмо ва йигирма васак арпа ажратиб берар эдилар.

Умар ибн Хаттоб разияллоҳу анҳунинг халифалик даврида яҳудийлар мусулмонларга хиёнат қилдилар ва Ибн Умарни уйнинг тепасидан ташлаб юбордилар.

Умар ибн Хаттоб: «Кимнинг Хайбардан улуши бўлса, келсин, ҳаммага ўз улушини тақсимлаб берамиз», деди. Кейин уларга тақсимлаб берди.

Яҳудийларнинг раиси: «Бизни чиқариб юборма, шу ерда қолишимизга изн бер. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ва Абу Бакр қолишимизга рози бўлганлари каби сен ҳам рози бўлгин», деди.

Умар уларнинг раисига деди:

«Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг сенга айтган: «Уловинг кунма-кун сени Шом томонга олиб борганида ҳолинг не кечаркин?!» деган сўзлари менинг хаёлимдан фаромуш бўлган деб ўйлайсанми?!»

Умар разияллоҳу анҳу у ерларни Ҳудайбия аҳлидан Хайбарга қатнашганларга тақсимлаб берди⁵⁹.

⁵⁹ «Саҳиҳи Ибн Ҳиббон», 5199.

37. НАСРОНИЙ ЎЛДИ, ВАССАЛОМ!

Шайхулислом Ибн Таймия раҳимаҳуллоҳ ёзади:

«Мусулмонлар уларга муҳтож эмас, алҳамдулиллоҳ. Холид ибн Валид разияллоҳу анҳу Умар ибн Хаттоб разияллоҳу анҳуга: «Шомда насроний ҳисобчимиз бор. Шом ерлари хирожининг ҳисоб-китобини фақат у эплайди» деб ёзиб юборди. Умар: «Уни ишдан бўшат!» деб жавоб ёзди. Холид: «У бизга жуда керакли хизматчи», деб ёзди. Умар яна: «Уни ишлатма!» деб ёзди. Холид: «Агар уни ишдан бўшатсам, мол зое бўлади», деб ёзиб юборди. Шунда Умар разияллоҳу анҳу унга шундай деб ёзиб юборди: «Насроний ўлди деб ҳисобла. Тамом, вассалом!»

Саҳиҳҳадисда келишича, бир мушрик Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам билан бирга жангга чиқиш учун келганида Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам унга: «*Мен мушрикнинг ёрдамидан фойдаланмайман*»⁶⁰, деганлар⁶¹.

⁶⁰ Абу Довуд, 2372.

⁶¹ Ибн Таймия, «Мажмуъ ал-фатово», 28/643.

38. СУЛТОН ҲУЗУРИГА БОРМА

Мусо ибн Исмоил айтади:

Ҳаммоднинг бир кишига бундай деяётганини эшитдим: «Агар амир сени «Қул ҳуwalлоҳу аҳад» сурасини ўқиб беришинг учун чақирса ҳам, унинг ҳузурига борма!»

Одам ибн Иёс айтади:

Мен Ҳаммод ибн Саламанинг олдида эдим, уни чақиртиришди (яъни султон чақиртирди). Шунда у деди: «Мен шу оқарган соқолим билан ўшалар ҳузурига бораманми?! Йўқ, Аллоҳга қасамки, ундай қилмайман!»

Исҳоқ ибн Таббоъ айтади:

Ҳаммод ибн Саламанинг бундай деяётганини эшитдим: «Ким ҳадисни Аллоҳдан бошқанинг ризоси учун ўрганса, унга макр қилинади (оқибати ёмон бўлади)».

39. ҲАЖГА ҚАНЧА САРФЛАДИНГ?

Суфён Саврий раҳимахуллоҳдан ривоят қилинади⁶²:

Мени Минода (аббосий халифа) Маҳдийнинг хузурига олиб киришди. Мен унга амирларга бериладиган салом билан (яъни

⁶² Абу Абдуллоҳ Суфён ибн Саид ибн Масруқ Саврий Кўфий (ҳижрий 79-161 йиллар). Шайхулислом, ҳофизлар имоми, ўз давридаги амал қилувчи олимлар саййиди, ҳадис илмида мўминлар амири, мутлақ мужтаҳид, обид, зоҳид, ўз асрининг намунаси. У ҳақида Заҳабий «Сияру аълом ан-нубало»да бундай деган: «У шайхулислом, ҳофизлар имоми, ўз замонасининг амал қилувчи уламолари саййидидир. Абу Ҳанифа раҳимахуллоҳ қозиликни қабул қилишдан бош тортгани учун аббосий халифа Абу Жаъфар Мансурнинг зиндонларида вафот этгач, Мансур ким қозилик ишини бошқариши ҳақида сўради. Унга Суфён Саврийни маслаҳат беришди ва у ер юзининг энг билимдон кишиси эканини айтишди. У уни чақиртирди, лекин у қочиб юрди, ҳатто ҳижрий 155 йили Кўфадан Маккага чиқиб кетишга мажбур бўлди. Мансур ўлкаларга жарчи юбориб: «Ким Суфён Саврийни олиб келса, унга ўн минг (дирҳам) берилади», деб эълон қилдирди.

«ассалому алайкум эй амирул мўъминийн» деб) салом бердим. Шунда у деди:

– Эй киши! Биз сени қидирдик, лекин ҳеч топа олмадик. Сени бу ерга олиб келган Аллоҳга ҳамд бўлсин. Бизга ўз ҳожатингни айт.

Мен дедим:

– Ер юзини жавру зулмга тўлдирдинг. Аллоҳдан қўрқ, буларда сен учун ибрат бўлсин.

У бош эгди, кейин деди:

– Айт-чи, агар буни бартараф этишга қодир бўлмасам-чи?

– Уни (бошқарувни) ўзингдан бошқага бўшатиб берасан.

У яна бош эгди, сўнгра:

– Бизга ҳожатингни айт, — деди.

Мен дедим:

– Муҳожирлар ва ансорларнинг ҳамда уларга яхшилик билан эргашганларнинг фарзандлари эшик олдида турибди. Аллоҳдан қўрқ ва уларнинг ҳақ-хуқуқларини ўзларига етказ.

У яна бош эгди. Сўнг Абу Абдуллоҳ (Маҳдий) деди:

– Ҳой инсон! Бизга ўз ҳожатингни айт.

Мен дедим: «Ниманиям айтардим? Исмоил ибн Абу Холид менга сўзлаб беришича, Умар разияллоҳу анҳу ҳаж қилганида хазиначисидан: «Қанча сарфладинг?» деб сўраган, у: «Ўн-ўн беш дирҳам», деб жавоб берган экан. Мен эса бу ерда тоғлар ҳам кўтара олмайдиган нарсаларни (яъни ҳаддан ташқари исрофни) кўриб турибман»⁶³.

⁶³ Абу Нуайм Исфаҳоний, «Ҳилятул авлиё ва табақотул асфиё», 7/44, 45.

40. ҲАММАНГИЗ МАЖНУНСИЗ

Бани Таймуллоҳ қавмидан бир неча киши Бани Асад қавмидан бўлган бир мажнуннинг олдига кириб, уни роса калака қилишди. Шунда у уларга деди:

«Эй Бани Таймуллоҳ! Мен сизлардан яхшироқ бирон қавмни кўрмадим».

Улар: «Нега ундай деяпсан?» дейишди.

У деди: «Бани Асадда мендан бошқа мажнун йўқ, улар мени боғлаб қўйишган. Сизлар эса ҳаммангиз мажнунсиз, лекин орангизда биронта ҳам боғланган киши йўқ»⁶⁴.

⁶⁴ Ибн Жавзий, «Ахборуз-зироф вал-мутаможинин», 46-бет.

41. ОРАЛАРИГА АДОВАТ ВА НАФРАТ СОЛИНАДИ

Иброҳим ибн Абдурахмон ибн Авф айтади:

Умар ибн Хаттоб разияллоҳу анҳуга Кисронинг хазиначиси келтирилди. Шунда Абдуллоҳ ибн Арқам деди: «Уни тақсимлағунимизга қадар байтулмолга қўйиб турасизми?»

Умар разияллоҳу анҳу деди: «Йўқ, Аллоҳга қасамки, уларни бирон том остига қўймасдан сарфлаб юбораман». Сўнг хазинани масжиднинг ўртасига қўйди ва уни қўриқлаб тунни ўтказди. Тонг отгач, уларни очиб, олтин-қумуш ва дуру жавоҳирларнинг ялтирашига кўзи тушди.

Шунда Умар разияллоҳу анҳу йиғлади. Абдурахмон ибн Авф разияллоҳу анҳу: «Эй мўминлар амири, нега йиғлаяпсиз? Аллоҳга қасамки, бугун шукр қилинадиган, хурсандчилик қилинадиган кун-ку?» деган эди, Умар ибн Хаттоб разияллоҳу анҳу: «Ҳолингга вой! Бу қай бир қавмга берилса, албатта

улар орасига адоват ва нафрат солинади», деди⁶⁵.

Аллоҳ таоло деди:

﴿الْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا
وَالْبَاقِيَةُ الصَّلَاحُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا
وَحَيْرٌ أَمَلًا﴾

«Мол-мулк, бола-чақа шу дунё ҳаёти-нинг зийнатидир. Боқий қолувчи солиҳ амаллар эса Раббингиз наздида савоб жиҳатидан ҳам, орзу жиҳатидан ҳам яхшироқ-дир» (Каҳф, 46).

Шайх Носир Саъдий айтади: «Мол-мулк ва фарзандлар дунё ҳаётининг зийнатидир, яъни бундан ортиқ нарса эмас. Инсон учун қоладиган, унга фойда берадиган ва уни хурсанд қиладиган нарса боқий қолувчи солиҳ амаллардир. Бу Аллоҳнинг ва бандаларининг ҳақларидан иборат намоз, закот,

⁶⁵ Ибн Асокир, «Тариху мадинати Димашқ», 44/339.

садақа, ҳаж, умра, тасбеҳ, таҳмид, таҳлил, такбир, Қуръон ўқиш, фойдали илм ўрганиш, маъруфга буюриш, мункардан қайтариш, силаи раҳм, ота-онага яхшилик қилиш, хотинларнинг, қўл остидагиларнинг, жониворларнинг ҳақларини адо этиш каби барча вожиб ва мустаҳаб тоатларни ўз ичига олади. Буларнинг ҳаммаси боқий қолувчи солиҳ амаллардандир. Булар Аллоҳ наздида савоб жиҳатидан ҳам, орзу жиҳатидан ҳам яхшироқдир. Уларнинг савоби қолади ва абадий равишда кўпайиб боради. Уларнинг ажри, баракаси ва фойдаси умид қилинади. Мусобақалашувчилар айнан шу нарсаларда мусобақалашилари, амал қилувчилар шунга шошилишлари ва уни ҳосил қилишда жидду жаҳд қилишлари керак. Ўйлаб кўринг, Аллоҳ дунё, унинг ҳолати ва унинг заволга юз тутиши ҳақида мисол келтирганда ундаги нарсалар икки турда эканини зикр қилди: бири унинг зийнатидан бўлиб, ундан озгина баҳраманд бўлинади, сўнг эгасига фойда келтирмасдан йўқ бўлиб кетади, балки унга зарар ҳам этиши мумкин, бу мол-мулк ва фарзандлардир. Иккинчи тури эса қоладиган ва

эгасига доимо фойда берадиган нарсадир,
бу боқий қолувчи солиҳ амаллардир»⁶⁶.

⁶⁶ Шайх Носир Саъдий, «Тафсир ал-Карим ар-Раҳмон фий тафсири калом ал-Маннон», 479-бет.

42. ПАСТКАШНИНГ ЎҒЛИ ПАСТКАШ

Ҳузайфа разияллоҳу анҳудан ривоят қилинади, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам дедилар: *«Пасткашнинг ўғли пасткаш»⁶⁷ дунёдаги энг бахтли одам бўлмағунича қиёмат қойим бўлмайди»⁶⁸.*

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳудан ривоят қилинади, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам дедилар: *«Дунё пасткашнинг ўғли*

⁶⁷ Ҳадисдаги «пасткашнинг ўғли пасткаш» деб таржима қилинган «лукаъ ибн лукаъ»дан мурод аслинасаби номаълум, беақл ва ахлоқсиз кишидир.

Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам охирзамонда раҳбарлик ва бошқарув мансабларига ноқобил кимсалар ўтиришини баён қилмоқдалар; бу эса инсонларнинг аҳволи солиҳликдан фасодга ўзгариб, фитналар тарқалганидан кейин бўлади.

⁶⁸ Термизий (2209) ва Аҳмад (23303) ривояти.

пасткашнинг қўлига ўтмагунча⁶⁹ ниҳоясига етмайди»⁷⁰.

Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламдан собит бўлганки, қиёмат энг ёмон инсонлар устида қойим бўлади, тавҳид аҳли ва иймон аҳлининг руҳлари қиёмат қойим бўлишидан олдин хушбўй шамол билан олинади.

Анас разияллоҳу анҳудан ривоят қилинади, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам

⁶⁹ Яъни дунё мол-мулки, раҳбарлиги ва обрў-эътибори жиҳатидан «лукаъ ибн лукаъ»ники бўлмагунча; чунки охирзамонда карамли инсонлар камаяди ва пасткашлар ғолиб келади.

Ҳадисда Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам охирзамонда аҳволларнинг ўзгариши ҳақида хабар бермоқдалар: пасткашлик, разиллик ва фасод аҳли юртларда ғолиб келади; уларни қаҳр ва зўравонлик билан эгаллайди, инсонларни жаҳолат ва ҳавои нафс билан бошқаради. Ва бу тоифа кимсалар дунёда инсонларнинг энг бахтлиси, дунё борасида насибаси энг улуғи ва дунё аҳли наздида мақоми энг юқориси бўлади. Бунинг сабаби эса нубувват белгиларининг йўқолиши, жаҳолатнинг тарқалиши ҳамда илм, уламолар ва солиҳларнинг кетишидир.

⁷⁰ Имом Аҳмад ривояти, 3820.

дедилар: «Ер юзида «Аллоҳ, Аллоҳ» дейилмайдиган бўлмагунича қиёмат қойим бўлмайди»⁷¹.

⁷¹ «Саҳиҳи Муслим», 148.

43. У ҚАВМНИ МУНОФИҚЛАРИ БОШҚАРАДИ

Аллоҳ таоло деди:

﴿وَإِنْ مِنْ قَرْيَةٍ إِلَّا نَحْنُ مُهْلِكُوهَا قَبْلَ
يَوْمِ الْقِيَامَةِ أَوْ مُعَذِّبُوهَا عَذَابًا شَدِيدًا
كَانَ ذَلِكَ فِي الْكِتَابِ مَسْطُورًا﴾

«Бирор қишлоқ йўқки, Биз уни қиёмат кунидан олдин ҳалок қилмасак ёки қаттиқ азоб билан азобламасак. Бу Китобда битиб қўйилгандир» (Исро, 58).

Шайх Носир Саъдий айтади: «Яъни расулларни ёлғончига чиқарган бирон шаҳар-қишлоқ аҳли йўқки, уларга қиёмат кунидан олдин ҳалокат ёки қаттиқ азоб етмаса. Бу Аллоҳ битган китоб ва ҳукм қилган қазодир, унинг юз бериши муқаррардир. Шундай экан, ёлғончига чиқарувчилар азобга дучор бўлишдан олдин Аллоҳга тавба

қилишга ва Унинг расулларини тасдиқлашга шошилсинлар»⁷².

Имом Аҳмад раҳимахуллоҳ Умар ибн Хаттоб разияллоҳу анҳудан ривоят қилади: «Қишлоқлар обод бўла туриб хароб бўлишига оз қолди».

Айтилди: «Қандай қилиб обод бўла туриб хароб бўлади?».

Деди: «Қачонки уларнинг фожирлари яхшиларидан устун келса ва қабилани унинг мунофиқлари бошқарса»⁷³.

⁷² Саъдий, «Тафсирул Карим ар-Раҳмон фий тафсири калом ал-Маннон», 461-бет.

⁷³ Ибн Қаййим Жавзия, «Ад-доу вад-даво», 85-бет.

44. ГУНОҲНИНГ АСОРАТИ

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам мусулмонлардан бир кишини кўргани бордилар, у ҳолдан тойиб, жўжадек бўлиб қолган эди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам унга дедилар: *«Бирор нима деб дуо қилармидинг ёки бирор нарсани сўрармидинг?»* У деди: *«Ҳа, «Эй Аллоҳ, охиратда мени нима билан жазоламоқчи бўлсанг, уни менга шу дунёда берақол», дер эдим».* Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам дедилар: *«Субҳоналлоҳ! Сен унга тоқат қила олмайсан — ёки унга қодир бўла олмайсан, — «Аллоҳим, бизга дунёда ҳам яхшиликни, охиратда ҳам яхшиликни бер ва бизни дўзах азобидан сақла», десанг бўлмасмиди?»* Сўнг унинг ҳаққиға дуо қилдилар ва Аллоҳ унга шифо берди⁷⁴.

⁷⁴ «Саҳиҳи Муслим», 2688.

Имом, шайхулислом Фузайл ибн Иёз Хуросоний, «Икки Ҳарам обиди» лақабли зот (вафоти ҳ. 187) деди:

«Мен Аллоҳга осий бўламан, сўнг бунинг асоратини уловим ва хотинимнинг хулқида кўраман»⁷⁵.

⁷⁵ Ибн Қаййим Жавзия, «Ад-доу вад-даво», 93-бет.

45. КИМ БАЛОДАН ОМОН ҚОЛАДИ

Имом Қуртубий раҳимаҳуллоҳ деди:
«Қай бир шаҳарда тўрт киши бўлса, унинг
аҳли балодан омон бўлади:

- 1) Зулм қилмайдиган одил раҳбар;
- 2) Ҳидоят йўлида турган олим;
- 3) Яхшиликка буюрувчи ва ёмонликдан
қайтарувчи ҳамда илм ва Қуръон ўрганишга
ундовчи кексалар;
- 4) Аввалги жоҳилият давридаги каби
очиқ-сочиқ юрмайдиган, сатрли аёллар»⁷⁶.

⁷⁶ «Жомеъ ли-аҳком ал-Қуръон», 4/49.

46. ОТА-ОНАСИНИНГ УЙИДА КУТИБ ЎТИРМАЙДИМИ?!

Абу Хумаид Соидий разияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бир кишини бир иш учун (закот молларини йиғиб келиш учун) юбордилар. У ишини ту-гатиб келгач, «Эй Расулуллоҳ! Бу сизлар учун, бу эса менга ҳадя қилинди», деди.

Шунда у зот унга дедилар: *«Ота-онанг-нинг уйида кутиб ўтирмабсан-да! Сенга ҳадя қилинаرمىди ёки йўқми, кўрардинг!»*⁷⁷

Сўнг Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам кечқурун намоздан кейин турдилар, ташахҳуд айтдилар ва Аллоҳга У лойиқ бўл-ган ҳамду санолар айтдилар, сўнг дедилар:

*«Аммо баъд. Биз бир иш учун қўйган омилга»*⁷⁸ нима бўлдики, у келиб: «Бу сизлар

⁷⁷ Яъни агар сен ота-онангнинг уйидан чиқмай ўтир-ганингда, сенга ҳеч нарса ҳадя қилинмас эди. Сен-га фақат ўша иш, яъни закот йиғиш учун борга-нинг учун ҳадя қилинди.

⁷⁸ Омил — амалдор, мансабдор шахс.

учун, бу эса менга ҳады қилинди», дейди! Ота-онасининг уйида кутиб ўтирмабди-да! Унга ҳады қилинармиди ёки йўқми, кўрарди! Муҳаммаднинг жони қўлида бўлган Зотга қасамки, бирортангиз ундан (зако́тдан) бирор нарсани ноҳақ олса, албатта, қиёмат куни уни елкасига ортиб келади. Бўкириб турган туями, мўъраб турган сигирми, маъраб турган қўй бўладими, елкасида кўтариб келади. Бас, мен етказдим».

Абу Ҳумайд айтади: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам қўлларини баланд кўтарганларидан ҳатто қўлтиқларининг оқини кўрдик. Бунини мен билан бирга Зайд ибн Собит ҳам Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламдан эшитган, ундан сўранглар»⁷⁹.

⁷⁹ Бухорий ривояти, 6636. Ҳадис фикҳидан: Бошлиқлик ва амирлик омонатдир, волий ва амир у ҳақда сўралади. Мусулмонларнинг ишини бошқарган ҳар бир киши Аллоҳ таоло олдида у ҳақда масъулдир. Бирор ишни бошқарган киши бу ишни ўз шахсий манфаати йўлида ишлатиши жоиз эмас, зеро у бу мансабни эгалламаса, унга эриша олмас эди.

47. ҲАЛОЛ ЛУҚМА

Абу Абдуллоҳ Аҳмад ибн Ҳанбалдан сўрадилар: «Сизга Аллоҳнинг раҳмати ёғилсин, эй Абу Абдуллоҳ! Айтинг-чи, қалблар нима билан юмшайди?» Шунда Имом Аҳмад шерикларига, сизлар нима дейсизлар, дегандек кўзи билан ишора қилди. Сўнг бир мунча вақт бошини қуйи солиб ўтирди, кейин бошини кўтариб: «Эй болам, ҳалол луқма билан юмшайди», деди.

Ровий айтади:

Абдулваҳҳоб Варроқнинг олдида бориб: «Эй Абул Ҳасан! Қалблар нима билан юмшайди?» деб сўраган эдим, **«Огоҳ бўлингки, Аллоҳни зикр қилиш билан қалблар ором олур»** (Раъд, 28), деб жавоб берди.

Мен унга: «Имом Аҳмаднинг ҳузуридан шу масалани сўраб келаётган эдим», дедим.

Абул Ҳасаннинг юзлари хурсандликдан қизариб, «Абу Абдуллоҳ нима деди?» деб сўради. Мен: «Ҳалол луқма билан, деб жавоб

берди», дедим. Шунда у: «У сенга дуру гавҳар берибди, дуру гавҳар берибди», деди⁸⁰.

⁸⁰ Ибн Жавзий, «Маноқибул Имом Аҳмад ибн Ҳанбал», 190-бет.

48. БИЗГА ФАҚАТ ҲАЛОЛ-ПОК НАРСА ЕДИРИНГ

Аллоҳ таоло деди:

﴿يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا
صَالِحًا إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ﴾

«Эй расуллар, покиза нарсалардан енглар ва солиҳ амал қилинглар. Албатта, Мен нима қилаётганингизни билиб тураман» (Мўъминун, 51).

Тобейй, имом Ҳасан Басрий айтади:

Маккада кийим сотиб олиш учун бир кийимфуруш олдида тўхтадим. У молини мақтаб, қасам ичишга тушди. Мен бунақа одам билан савдо қилиб бўлмайди, дедим-да, уни тарк этдим ва кийимни бошқадан сотиб олдим.

Шу воқеадан икки йил ўтиб, ҳажга бордим ва ўша одамнинг олдидан чиқиб қолдим. Бироқ унинг ҳалигидай молини мақтаб қасам ичганини эшитмадим. Шунда унга:

«Сиз мен бир неча йил олдин учратган фалон киши эмасмисиз?» деб сўрадим. У: «Ҳа, ўшаман», деди. Мен унга: «Сизни мен кўриб турган бу ҳолатга нима олиб келди, молни мақтамаяпсиз, қасам ҳам ичмаяпсиз?» дедим.

У деди: «Менинг бир хотиним бор эди, уйга кам нарса олиб борсам, уни умуман назарига илмас, кўпроқ нарса билан борсам, уни кам санар эди. Аллоҳнинг менга раҳми келиб, унинг жонини олди. Ундан кейин мен бошқа бир аёлга уйландим. Бу аёл эрталаб бозорга отланган чоғим кийимимдан тутиб: «Ҳой фалончи, Аллоҳдан тақво қилинг, бизга фақат ҳалол-пок нарса едиринг. Агар оз нарса олиб келсангиз, уни кўп ўрнида кўрамиз. Борди-ю, ҳеч нима олиб кела олмасангиз, урчуғимиз билан⁸¹ сизга кўмаклашамиз», дейди»⁸².

Ибн Касир айтади: «Аллоҳ таоло Ўзининг пайғамбарларига — уларга салавот ва

⁸¹ Урчуғимиз билан: Яъни жун ва пахтадан ип йиғирамиз, кийим тикиб сотамиз ва ҳаром емаймиз.

⁸² Ад-Динаварий, «Ал-мужоласа ва жавоҳир ал-илм», 5/252.

саломлар бўлсин — ҳалолдан ейишни ва солиҳ амаллар қилишни буюради. Бу эса ҳалол егулик солиҳ амалга ёрдамчи эканини кўрсатади. Пайғамбарлар бунинг мукаммал суратда адо этдилар ва сўзда, амалда, далолатда ва насихатда барча яхшиликни ўзларида жамладилар. Аллоҳ уларни бандалар номидан хайрли мукофотласин»⁸³.

⁸³ Ибн Касир, «Тафсир ал-Қуръон ал-азим».

49. БИЗ САВОБ ОЛИБ, УЛАР ГУНОҲКОР БЎЛИШЛАРИДАН КЎРА БИЗ ҲАМ, УЛАР ҲАМ (ГУНОҲДАН) САЛОМАТ БЎЛИШИМИЗ ЯХШИРОҚ

Фазл ибн Дукайн Сулаймон Аъмашдан нақл қилади:

Мен ва Иброҳим Нахайй — у бир кўзи кўр киши эди — жоме масжидига бориш учун чиқдик. Кўфа кўчалари оралаб бораётганимизда у менга: «Эй Сулаймон», деди. Мен: «Лаббай», дедим.

У айтди: «Кўфанинг (панароқ) кўчалари бўйлаб юрсак нима дейсиз? Токи ақлсиз кимсалар олдидан ўтмайлик, акс ҳолда улар бир кўзи кўр ва бир кўзи ғилай кишини кўриб, бизни ғийбат қиладилар ва гуноҳкор бўладилар».

Мен дедим: «Эй Абу Имрон, биз савоб олиб, улар гуноҳкор бўлишларининг сизга нима зиёни бор?»

Шунда Иброҳим Нахайй деди:

«Субҳоналлоҳ! Биз савоб олиб, улар гуноҳкор бўлганидан кўра биз ҳам саломат бў-

либ, улар ҳам (гуноҳдан) саломат бўлганлари яхшироқ!»

Имрон Хайёт айтади:

Иброҳим Нахаййни йўқлаб (бемор ҳолида) олдига кирдик, у йиғлаётган эди. Биз: «Нега йиғлаяпсиз?» деб сўрадик.

У жавоб берди: «Ўлим фариштасини кутяпман, у мени жаннат билан хушхабарлайдими ёки дўзах биланми, билмайман».

У фикҳда имом эди, улуғлар уни ҳурмат қилардилар. Саид ибн Жубайр: «Орангизда Иброҳим (Нахайй) бўлатуриб, мендан фатво сўрайсизларми?!» дер эди.

У жуда ҳайбатли эди, ундан амирдан ҳайиққандек ҳайиқилар эди. У фатво беришдан қўрқар ва ўзини камтар тутар эди. Ва: «Менга одамларнинг муҳтожлиги тушиб қолди-я!» дер эди. У масжид устунига суяниб ўтиришни ёмон кўрарди, то сўралмагунча гапирмас эди. Одамлар ундан илм олдилар, ҳолбуки у ўшанда бор-йўғи ўн саккиз ёшда эди. У бир кун рўза тутиб, бир кун оғзи очик юрар эди»⁸⁴.

⁸⁴ Ибн Жавзий, «Ал-Мунтазам фий тарих ал-мулук вал-умам», 7/12-22.

50. У МЕНИ ҚАНДАЙ ЗОЕ ҚИЛСИН?!

Абдулвоҳид ибн Зайд⁸⁵ ҳикоя қилади:

Биз денгиз сафарига чиқдик. Кучли шамол кемамизни суриб, денгиздаги ороллардан бирига олиб борди. Оролга тушганимизда бир одамнинг бутга сиғиниб ўтирганини кўрдик.

Биз унга: «Бизнинг кемада бундай қиладиган одам йўқ!» дедик.

У сўради: «Сизлар кимга ибодат қиласизлар?»

Биз: «Аллоҳга ибодат қиламиз», дедик.

У: «Аллоҳ ким?» деб сўради.

Биз: «Арши осмонда, салтанати ерда бўлган Зот», деб жавоб бердик.

У: «Буни қандай билдингиз?» деди.

Биз: «У Зот бизга очиқ мўъжизалар билан бир Расул юборди ва у бизга шуларни хабар қилди», дедик.

⁸⁵ Абдулвоҳид ибн Зайд, Абу Убайда Басрий — зоҳид, ўрнак, обидлар шайхи ва ўз давридаги сўфийларнинг воизи. У Ҳасан Басрийнинг шогирдларидан бўлиб, ҳижрий 117 йилда вафот этган.

У яна сўради: «Расулингизга нима бўлди?»

Биз: «Рисолатни адо этгач, Аллоҳ уни Ўз ҳузурига олди (вафот этди)», дедик.

У сўради: «Сизларга бирор белги қолдирмадими?»

Биз: «Бизга Аллоҳнинг Китобини қолдирди», дедик.

У: «Менга уни кўрсатинглар», деди. Биз унга Мусҳафни олиб келдик.

У: «Мен буни ўқишни билмайман», деди. Сўнг биз унга Қуръондан баъзи оятларни ўқиб бердик. У йиғлаб юборди ва: «Каломи шундай бўлган Зотга осий бўлмаслик керак», деди. Сўнг Исломни қабул қилди ва чиройли мусулмон бўлди.

Абдулвоҳид сўзида давом этди:

Сўнг у ўзини кемамизда олиб кетишимизни илтимос қилди, биз уни ўзимиз билан олдик ва Қуръон сураларини ўргатдик. Кеч кириб, ухлаш учун жойларимизга ётганимизда у биздан сўради:

«Эй қавм! Сизлар менга танитган ўша Зот ҳам ухлайдими?»

Биз: «У Ҳай (тирик) ва Қайюмдир (ҳамиша уйғоқдир), Уни мудроқ ҳам, уйқу ҳам олмайди», дедик.

Шунда у: «Қулнинг ўз Хожаси ҳузурида ухлаши одобсизликдир», деди-да, ўрнидан сакраб туриб, тонг отгунча тик турган ҳолда йиғлаб ибодат қилиб чиқди.

Аббодонга⁸⁶ етиб келганимизда мен ҳам-роҳларимга: «Бу одам мусофир, Исломга янги кирган, шунинг учун унга бироз маблағ тўплаб берсак яхши бўлар эди», дедим. Улар пул йиғишди ва биз уни унга узатдик.

У биздан: «Бу нима?» деб сўради.

Биз: «Сенга эҳтиёжларинг учун йиғилган нафақа», дедик.

Шунда у деди: «Субҳоналлоҳ! Сизлар мени ўзингиз билмаган йўлга бошладингиз. Мен денгиз оролларида бирида Аллоҳдан бошқасига ибодат қилиб юрганимда ҳам У мени зое қилмаган эди. Энди Ўзига ибодат қилаётганимда мени қандай зое қилсин?! Ахир У Яратувчи ва Ризқ берувчи-ку!»

⁸⁶ Аббодон ёки Ободон — Эроннинг жануби-ғарбида, Хузистон вилоятида, Шат ал-Араб дарёси қирғоғидаги Аббодон оролида жойлашган шаҳар.

Сўнг у бизни тарк этиб, ўз йўлида кетди.

Бир неча кундан сўнг менга унинг хароба бир жойда ўлим тўшагида ётгани хабар қилинди. Биз унинг олдига бордик, у сўнгги нафасларини олаётган эди. Мен унга салом бериб: «Бирор ҳожатинг борми?» деб сўрадим.

У менга қараб: «Уни танимаган пайтимдаёқ сизларни оролга олиб бориб, мени қутқарган Зот барча ҳожатимни раво қилиб бўлди», деди.

Абдулвоҳид айтади:

Мен унинг ёнига суяниб, унга бир муддат ҳамдам бўлмоқчи бўлдим. Кўзим илиниб, ухлаб қолибман. Тушимда Аббодон қабристонигаги бир гўзал боғни кўрдим. Унинг устида қубба, қубба остида сўри (тахт), сўри устида эса мен гўзалликда тенгсиз бир жория турарди. У менга: «Аллоҳ ҳаққи, уни тезроқ дафнга ҳозирланг, уни соғинч билан кутяпман», деди.

Уйғониб қарасам, у вафот этибди. Уни ўзим ювиб, кафанладим.

Кечаси тушимда уни жуда гўзал бир ҳолатда кўрдим. Ҳалиги жория қубба остидаги

сўрида эди, у эса жориянинг ёнида ушбу оят-
ни такрорлаб ўтирарди:

﴿سَلَامٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ ۖ فَنِعْمَ عُقْبَى
الدَّارِ﴾

**«Сабр қилганингиз учун сизлар-
га салом бўлсин! Охират диёри нақадар
яхши!»** (Раъд, 24).

Пок қалбларнинг чироқлари асл фитрат-
да, ҳатто шариатлар келмасидан олдин ҳам
нур сочиб туради:

﴿يَكَادُ زَيْتُهَا يُضِيءُ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ
نُّورٌ عَلَى نُورٍ ۖ يَهْدِي اللَّهُ لِنُورِهِ مَن
يَشَاءُ﴾

**«Унинг ёғи, гарчи олов тегмаса ҳам,
(ўзи) ёришиб кетгудекдир. Нур устига нур.
Аллоҳ Ўз нурига хоҳлаган кишини ҳидоят
қилади»** (Нур, 35).

51. КИМДИР ПАЙҒАМБАР НОМЛАРИДАН ЁЛҒОН ТЎҚИСА, УНИ АЛБАТТА ЎЛДИРИШГАН БЎЛАРДИ

Тарихчи Тақиюддин Аҳмад Мақризий раҳимахуллоҳ Аҳмад ибн Абдуллоҳ Румий Сору⁸⁷ раҳимахуллоҳнинг таржимаи ҳоли баёнида айтади:

Бир куни у менга Амир Шайх Сафавий ҳақида айтиб берди, у унга айтган экан: «Султон Малик Зоҳир Барқуқ менга ўз давридаги ажамлик бир киши ҳақида зикр қилди ва унинг исмини айтди. У унга айтган экан: ««Бухорий» ва «Муслим»даги нарсаларга эътибор берма, чунки улардаги кўп нарсалар ёлғондир».

Султон айтди: Мен унга дедим: «Эй шайх! Бухорий ва Муслим шундай бир замонда яшаганларки, агар бирор киши Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам номларидан ёлғон гапирганида, уни албатта ўлдиришар эди»⁸⁸.

⁸⁷ Сору — яъни сариқ, малларанг

⁸⁸ Тақиюддин Аҳмад ибн Али Мақризий, «Дурар ал-уқуд ал-фарида фи тарожим ал-аъён ал-муфида», 1/344.

52. САЛЖУҚИЙЛАР ВАЗИРИ НИЗОМУЛМУЛК

Заҳабий раҳимахуллоҳ ислоҳотчи вазир Низомулмулк ҳақида ёзади:

Улуғ вазир, диннинг таянчи, Низомулмулк Абу Али Ҳасан ибн Али ибн Исҳоқ Тусий оқил, сиёсатчи, тажрибали, саодатпеша, диндор, виқорли зот эди, мажлиси қорилар ва фақиҳлар билан обод эди.

У Бағдодда катта мадраса бино қилди⁸⁹, Нишопурда ва Тусда ҳам мадраса қурди. Доим илмга рағбатлантирди, талабаларга хайр-аҳсонлар қилди, ҳадис имло қилди ва доврӯғи ёйилди.

Унинг отаси Байҳақ савдогарларидан эди. У ўсиб-улғайди, наҳв ўқиди, котиблик ва девон ишларини ўрганди.

Ғазнада амирлар ҳузурида хизмат қилди, аввал Султон Алп Арслонга (10 йил), сўнгра унинг ўғли Маликшоҳга (20 йил) вазир бўлди.

⁸⁹ У «Мадрасаи Низомия» номи билан машҳур.

У мамлакатни мукаммал тарзда бошқарди⁹⁰, зулмларни аритди, фуқароларга юмшоқ муносабатда бўлди, вақфлар бино қилди. Улуғлар унинг ҳузурига кўчиб келдилар ва бу билан унинг мартабаси янада ортди. Йигирма йил шу зайлда давом этди.

Унда хайр ва тақво, солиҳларга мойиллик ва уларнинг ваъзларига қулоқ тутиш бор эди. У айбини очиқ айтган одамни яхши кўрар ва кўнгли юмшаб, йиғлар эди.

У тўрт юз саккизинчи йилда Тус қишлоқларидан бири бўлган Нуқонда таваллуд топган. Онаси у гўдаклик чоғида вафот этган.

Низомулмулк Рамазон ойида рўзадор ҳолида ўлдирилди. Унинг олдига сўфий қиёфасидаги бир ботиний келиб, унга бир мактубни узатди. У мактубни олиш учун қўл узатганида ҳалиги кимса унинг юрагига пичоқ урди ва у ҳалок бўлди⁹¹.

⁹⁰ У ҳукмронлик тизими ҳамда давлат ва мамлакатларни бошқариш учун асос ҳисобланган маъмурий фикрлар ва назариялар ҳақида «Сиёсатнома» китобини ёзган.

⁹¹ Низомулмулкнинг Ҳасан Саббоҳ бошчилигидаги ботиний шиа оқими ёки ҳашшошийларга қарши

Унинг қотилини ўлдирдилар. Бу воқеа тўрт юз саксон бешинчи йил жума кечаси Наҳованд яқинида содир бўлди. Унинг охири сўзлари: «Менинг қотилимни ўлдирманглар, мен уни афв этдим. Ла илаҳа иллаллоҳ» бўлди.

Ибн Ақил айтади: «Низомнинг сийратидаги саховат, карам, адолат сифатлари, унинг диннинг шиорларини юксалтириши ақлларни лол қолдирди. Унинг даври илм аҳли давлати эди⁹².

курашишда катта ўрни бўлган. Бу оқим ислом уммати ва аҳли суннатга жиддий хавф туғдирар эди.

⁹² Имом Заҳабий, «Сияр аълом ан-нубало», 14/144.

53. МЕН АЁЛЛАР БИЛАН ҚЎЛ БЕРИБ КЎРИШМАЙМАН

Умайма бинт Руқайқа разияллоҳу анҳодан ривоят қилинади:

«Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳузурларига байъат бериш учун бир қанча ансорий аёллар билан келдим. Биз у зотга: «Эй Аллоҳнинг Расули! Аллоҳга ҳеч нарсани ширк келтирмасликка, ўғрилиқ қилмасликка, зино қилмасликка, болаларимизни ўлдирмасликка, қўл ва оёқларимиз орасидан тўқилган бўҳтон келтирмасликка ва яхши ишларда сизга осий бўлмасликка сизга байъат қиламиз», дедик. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: *«Қодир бўлганингизча ва тоқатингиз етганича»*, дедилар. Биз: «Аллоҳ ва Расули бизга ўзимиздан кўра раҳмлироқ. Келинг, эй Расулаллоҳ, сизга байъат қилайлик», дедик. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: *«Мен аёллар билан қўл бериб кўришмайман. Албатта, менинг юзта*

аёлга айтган гапим битта аёлга айтган гапим кабидир», дедилар»⁹³.

⁹³ Имом Насойй ривояти, 1492.

54. У ЁЉФОНЧИ БЎЛСА ҲАМ СЕНГА РОСТ СЎЗЛАБДИ

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам менга Рамазон закотини қўриқлашни топширдилар. Бир кимса келиб, егуликдан ҳовучлаб ола бошлади. Мен уни ушлаб олдим ва: «Аллоҳга қасамки, сени албатта Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига олиб бораман», дедим.

У деди: «Мен муҳтожман, қарамоғимда оилам бор, эҳтиёжим қаттиқ».

Мен уни қўйиб юбордим. Тонг отгач, Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «*Эй Абу Ҳурайра, кечаги асиринг нима қилди?*» дедилар.

Мен дедим: «Ё Расулуллоҳ, у қаттиқ муҳтожлигини ва бола-чақаси борлигини айтди, мен раҳмим келиб, уни қўйиб юбордим».

У зот: «*Огоҳ бўл, у сенга ёлгон гапирди ва яна қайтиб келади*», дедилар.

Мен унинг яна қайтиб келишини билдим, чунки Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «*У яна қайтиб келади*», деган эдилар.

Мен уни пойладим. У келиб, егуликдан ҳовучлаб ола бошлади. Мен уни ушлаб олдим ва: «*Сени албатта Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига олиб бораман*», дедим.

У деди: «Мени қўйиб юбор, мен муҳтожман, қарамоғимда бола-чақам бор, энди қайтиб келмайман». Мен унга раҳм қилиб, қўйиб юбордим.

Тонг отгач, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «*Эй Абу Ҳурайра, асиринг нима қилди?*» дедилар.

Мен дедим: «Ё Расулуллоҳ, у қаттиқ муҳтожлигини ва бола-чақаси борлигини айтди, мен яна раҳм қилиб, уни қўйиб юбордим».

У зот: «*Билиб қўй, у сенга ёлгон гапирди ва яна қайтиб келади*», дедилар.

Мен уни учинчи марта пойладим. У келиб, егуликдан ҳовучлаб ола бошлади. Мен уни ушлаб олдим ва: «Сени Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига олиб бораман. Бу сафар қўйиб юбормайман. Ҳар сафар қайтиб келмайман деб алдайсан. Яна келаверасан», дедим.

У: «Мени қўйиб юборсанг, сенга фойдали сўзларни ўргатаман», деди.

«Нима экан у?», дедим.

У деди: «Ухлаш учун тўшакка ётаётганингда «Оятул курсий»ни — «Аллоҳу лаа илаҳа илла ҳувал ҳаййул қаййум» (Бақара, 255) оятини охиригача ўқигин, Аллоҳ сени сақлайди ва тонг отгунча шайтон сенга яқинлаша олмайди», деди. Мен уни қўйиб юбордим.

Тонг отгач Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: *«Эй Абу Ҳурайра, тунда асиринг нима қилди?»* дедилар.

Мен: «Ё Расулуллоҳ у менга фойдали деб гумон қилган калималарини ўргатди, уни қўйиб юбордим», дедим.

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: *«Қандай калималар экан?»* дедилар.

«У менга, ухлаш учун тўшакка ётаётганингда «Оятул курсий»ни бошидан охиригача ўқисанг, тонг отгунча шайтон сенга яқинлаша олмайди, Аллоҳ сени сақлайди, деди», дедим.

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: *«У каззоб бўлса ҳам сенга тўғри сўзлабди»*, дедилар.

Сўнгра Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: *«Эй Абу Ҳурайра, сен билан уч кундан*

бери гаплашаётган кимсанинг кимлигини биласанми?» дедилар.

Мен: «Йўқ, ё Расулуллоҳ», дедим.

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «*У шайтон эди*», дедилар⁹⁴.

⁹⁴ Бухорий ривояти, 2311.

55. МЕНИ ДЕНГИЗГА СОЧИБ ЮБОРИНГЛАР

Абу Саид Худрий разияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам аввал ўтиб кетганлардан ёки сизлардан олдингилардан Аллоҳ мол-дунё ва фарзандлар берган бир кишини шундай зикр қилдилар: «У вафоти яқинлашганда фарзандларига: «Мен сизларга қандай ота бўлдим?» деди. «Яхши ота», деб жавоб беришди. У деди: «У (яъни отангиз) яхшилик қилмаган, ёки Аллоҳнинг ҳузурида бирор яхшилик жамғармаган⁹⁵. Агар Аллоҳ унга қодир бўлса, уни азоблайди. Қаранглар ва ўлганимда мени куйдиринглар. Кўмир бўлиб кетганимдан сўнг мени туйинглар ёки

⁹⁵ Яъни тавҳиддан ташқари Аллоҳ жаннатга киритадиган солиҳ амал қилмади ва агар у Раббига қайтса, У уни қилмишлари учун азоблайди. Мақсад барча яхшиликни умуман инкор этиш эмас, балки тавҳиддан бошқасини инкор этишдир ва шунинг учун у мағфират қилинди.

майдаланглар. Кейин шамолли кунда хокимни сочиб юборинглар»⁹⁶.

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам дедилар: «Оталари улардан шу ишни қилишга аҳду паймон олди. Раббимга қасамки, улар шундай қилишди. Шамолли кунда сочиб юборишди. Сўнг Аллоҳ «Бўл!» деган эди, ўша киши қад ростлади-қолди. Кейин У зот: «Эй бандам, бундай қилишга сени нима ундади?» деди. У: «Сендан қўрқиш», деди⁹⁷. Шунда уни Аллоҳнинг раҳмати қарши олди».

⁹⁶ Бу киши ўликларнинг кафанини ўғирларди. Ўлими яқинлашганда ўзининг нуқсонидан қўрқиб, ўғилларидан ўлганидан кейин уни куйдиришларини, куйиб кўмир бўлгач туйиб, кулга айлан-тиришларини, сўнг қаттиқ шамолли кунда уни шамолга созуришларини сўради. Бошқа бир ривоятда: «Мени денгизга сочиб юборинглар», яъни бу қулни денгизга ташланглар.

⁹⁷ Унга: «Бўл», деди, у куйдирилишидан олдинги каби мукамал инсонга айланди. Ундан бу ишни қилишга нима ундаганини сўради. У киши: «Сенинг қўрқувинг ёки Сендан қўрққаним учун», деди. Эҳтимол, бундай иш (яъни жасадни куйдириш) уларнинг динида мағфиратни умид қилиб ва орзу қилиб, жоиз бўлгандир.

Ровий айтади: «Салмондан ҳам эшитдим, фақат у «Мени денгизга сочиб юборинглар» деган сўзни қўшимча қилди ёки шунга ўхшаш гап айтди»⁹⁸.

⁹⁸ Имом Бухорий ривояти, 5708.

56. У МЕНИНГ ЙЎЛ БОШЛОВЧИМ

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳижрат қилганларида Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам уловга минган, Абу Бакр эса орқаларида эди. Абу Бакр Шомга қатнаб юргани учун йўлни билар эди. У бир қавмининг ёнидан ўтар экан, улар: «Эй Абу Бакр, олдингдаги бу киши ким?» дер эдилар. У: «Менга йўл кўрсатадиган йўлбошчим», дер эди.

Мадинага яқинлашганларида ансорлардан Исломни қабул қилган қавмга — Абу Умома ва унинг ҳамроҳларига хабар юбордилар. Улар чиқиб келдилар ва: «Хуш келибсизлар, эсон-омонликда киринглар», дедилар. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ва Абу Бакр Мадинага кирдилар

Анас разияллоҳу анҳу айтади: «Мен Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ва Абу Бакр Мадинага кирган кундан кўра нурлироқ ва гўзалроқ кунни ҳеч қачон кўрмаганман. Ва мен у зот саллаллоҳу алайҳи ва саллам-

нинг вафотларига гувоҳ бўлдим, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам вафот этган кундан кўра қоронғироқ ва ёқимсизроқ кунни ҳеч қачон кўрмаганман»⁹⁹.

⁹⁹ Аҳмад «Муснад»да ривоят қилган, 12234.

57. ҚУРЪОННИ ОЛТИ ОЙДА ЁД ОЛДИМ

Менга Абу Абдуллоҳ ибн Ҳорун Тустарий Муқриъ айтиб берган эди. У Басрадаги масжидимизда истиқомат қилган эди. У ўзи ҳақида бундай деди:

«Мен кўп йиллар давомида Қуръонни ёд олишга уриндим, ҳар сафар ёдлаб бир жойга етганимда ундан олдингисини унутиб қўяр, ҳатто уни ҳеч эшитмагандек бўлиб қолардим.

Бу менга жуда оғир ботди. Кейин ҳажга бордим ва Каъбанинг пардаларига осилиб Аллоҳ таолога дуо қилдим ва Қуръонни ёд олишда менга ёрдам беришини сўрадим.

Сўнг Басрага қайтиб келиб, Қуръон ёдлашга киришдим ва Қуръонни Абу Амр қироатида олти ойда ёд олдим¹⁰⁰.

¹⁰⁰ Абу Амр ибн Ало ал-Басрий қироати ўнта мутавотир қироатлардан биридир.

Сўнгра етти қироатни ўрганишга киришдим ва бир йил ўтар-ўтмас уларнинг аксар қисмини пухта ўзлаштирдим»¹⁰¹.

Улуғ саҳобий Абдуллоҳ ибн Масъуд разияллоҳу анҳу айтади:

«Бизга Қуръоннинг лафзларини ёдлаш қийин, унга амал қилиш эса осон эди. Биздан кейингиларга Қуръонни ёдлаш осон, унга амал қилиш эса қийин бўлади»¹⁰².

Яна айтади: «Жоним қўлида бўлган Зотга қасамки, уни ҳақиқий тиловат қилиш — унинг ҳалолини ҳалол, ҳаромини ҳаром деб билиш ва уни Аллоҳ нозил қилганидек ўқишдир»¹⁰³.

¹⁰¹ Қози Абу Али ал-Муҳсин ибн Али ибн Муҳаммад ат-Танухий ал-Басрий, «Нишвор ал-муҳозара ва ахбор ал-музокара», 336-бет.

¹⁰² Қуртубий, «Ал-Жомеъ ли-аҳком ал-Қуръон».

¹⁰³ «Тафсир ат-Табарий», 2/765.

58. БОШҚАЛАРНИ УНУТИБ, ФАҚАТ ЎЗ ФОЙДАМНИ ЎЙЛАДИМ

Имом, зоҳид Абул Ҳасан Сарий Сақатий¹⁰⁴ раҳимаҳуллоҳ: «Ўттиз йилдан бери бир марта айтган «Алҳамдулиллоҳ» деган сўзим учун истиғфор айтаман», деди. Ундан бунинг сабаби сўралганида деди: «Бағдодда ёнгин содир бўлди. Шунда бир киши олдимдан чиқиб: «Сенинг дўконинг омон қолди», деди. Мен «Алҳамдулиллоҳ», дедим. Ўшандан бери пушаймонман, чунки мен бошқа одамларни унутиб, фақат ўзим учун яхшиликни истадим¹⁰⁵.

¹⁰⁴ Ориф биллоҳ Абул Ҳасан Сарий ибн Муғаллас Сақатий раҳимаҳуллоҳ, руҳ озиғи табиби ва қалбларни поклаш билан танилган буюк имом. У ҳижрий учинчи асрда тақво, суннат аҳволлари ва тавҳид илмларида ўз замонасининг яғонаси, даврининг нодири эди. У Маъруф Кархийнинг шогирди, Жунайд Бағдодийнинг тоғаси ва устози бўлган, ҳижрий 253 йил вафот этган.

¹⁰⁵ Салоҳиддин Халил ибн Айбак Сафадий, «Китоб ал-вофий бил-вафаёт», 85-бет.

59. ЎЗИДАН КЕЙИН БОШҚА ҲЕЧ КИМГА НАСИБ ЭТМАЙДИГАН МУЛК СЎРАДИ

Кимнинг ғами Аллоҳнинг муҳаббатини ишташ бўлса, Аллоҳ у истаган нарсага қўшимча дунёни ҳам зиёдаси билан беради.

Салафлардан бири айтади: Довуд алай-ҳиссалом вафот этгач, Аллоҳ Сулаймон алай-ҳиссаломга бир фаришта юбориб: «Мендан сўрайдиган бирор ҳожатинг борми?» деди. Сулаймон деди: «Аллоҳдан менинг қалбимни ҳам отам Довуднинг қалби Уни севгани каби Уни севадиган қилишини сўрайман. Ва менинг қалбимни ҳам отам Довуднинг қалби Ундан қўрққанидек Ундан қўрқадиган қилишини сўрайман».

Шунда Аллоҳ ундан рози бўлди ва унга ўзидан кейин ҳеч кимга насиб этмайдиган мулк ато этди¹⁰⁶.

¹⁰⁶ «Тафсири Ибн Ражаб Ҳанбалий», 212, 213-бет.

60. ЎЛИШ СИЗНИ ХУРСАНД ҚИЛАДИМИ?

Мужолид Шаъбийдан¹⁰⁷ ривоят қилади, у деди:

Сулаймон ибн Абдулмалик Байтул Мақдисга кирди ва бир мўйсафидни кўрди. Унга деди: «Эй мўйсафид, ўлиш сизни хурсанд қиладими?»

У деди: «Йўқ, Аллоҳга қасам!»

У деди: «Нима учун?»

Мўйсафид деди: «Ёшлик ва унинг ёмонлиги кетди, кексалик ва унинг яхшилиги келди. Турсам, Аллоҳга ҳамд айтаман, ўтирсам, Аллоҳни зикр қиламан. Шу икки ҳолат мен учун давом этишини яхши кўраман»¹⁰⁸.

Абдуллоҳ ибн Амр разияллоҳу анҳумодан ривоят қилинади: Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам дедилар: *«Кимнинг бир тола сочи Исломда оқарса, албатта, Аллоҳ у сабабли*

¹⁰⁷ Тобеин, фақиҳ ва салафлар муҳаддиси; Абу Амр Омир ибн Шароҳил Ҳамдоний Шаъбий, Имом Шаъбий номи билан машҳур, вафоти ҳ. 100 йил.

¹⁰⁸ Ибн Асокир, «Тарихи мадинати Димашқ», 68/174.

унинг даражасини кўтаради, у сабабли ундан бир гуноҳини ўчиради ва у сабабли унга бир савоб ёзади»¹⁰⁹.

Абдурахмон ибн Абу Бакрадан ривоят қилинади, у отасидан ривоят қилади:

Бир киши: «Эй Аллоҳнинг Расули! Одамларнинг яхшиси ким?» деди. У зот: «Умри узун ва амали гўзал бўлгани», дедилар. У деди: «Одамларнинг ёмони ким?» У зот: «Умри узун ва амали ёмон бўлгани»¹¹⁰, дедилар¹¹¹.

¹⁰⁹ Аҳмад «Муснад»да ривоят қилган, 2696. Шайх Арноут ҳасан деган.

¹¹⁰ Термизий ривояти, 2330.

¹¹¹ Одамларнинг энг яхшиси умри узун ва амали гўзал бўлгандир; чунки у ўзининг узун умридан яхшиликни зиёда қилиш, ҳасанотларни кўпайтириш учун фойдаланади ва тоат, яхшилик ва савоби зиёда бўлади. Бу икки дунё саодатига далолат қилади ва бунинг учун унга ҳавас қилинади.

61. САҲОБАЛАРНИНГ КАРОМАТЛАРИДАН

Анас разияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

Усайд ибн Ҳузайр ва Аббод ибн Бишр разияллоҳу анҳумо зулматли қоронғи кечада Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларида эдилар. У зотнинг ҳузурларидан чиқиб уйларига қайтаётганларида улардан бирининг қўлидаги асоси ёришиб кетди ва икковлари унинг ёруғида юриб кетдилар. Ажралганларида эса ҳар иккисининг асоси ўзидан нур таратиб турарди¹¹².

Ҳишом ибн Урва отасидан ривоят қилади:

Биъри Маъунада ўлдирилганлар ўлдирилгач ва Амр ибн Умайя Зомрий асир олингач, Омир ибн Туфайл бир ўлдирилган кишини кўрсатиб, ундан: «Бу ким?» деб сўради. Амр ибн Умайя: «Бу Омир ибн Фуҳайра», деди. У деди: «Мен унинг ўлдирилганидан

¹¹² Бухорий ривояти, 3805.

сўнг осмонга кўтарилганини кўрдим, ҳатто мен у билан ер орасидаги осмонга қараб турардим. Сўнг у қайта ерга қўйилди»¹¹³.

Усайд ибн Ҳузайр разияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

У кечаси «Бақара» сурасини ўқиётган эди, оти ёнида боғланган эди, тўсатдан от типирчилаб қолди. У ўқишни тўхтатган эди, от ҳам тинчиб қолди. Яна ўқиди, от яна типирчилади. Ўқишдан тўхтаганида от ҳам тинчланди. Сўнгра яна ўқиди, от яна типирчилади. Қараса, ўғли Яҳё отга яқин жойда экан, от унга тегиб кетишидан кўрқди. Уни четга олгач, осмонга қаради. (Қараса, булутга ўхшаш нарса турган экан, ичида чироққа ўхшаш нарсалар бор экан. У осмонга кўтарилиб кетди,) ҳатто уни кўрмай қолди. Тонг отгач, Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламга бунни айтиб берди. У зот дедилар: «*Ўқийвергин эди, эй Ибн Ҳузайр, ўқийвергин эди!*» У деди: «Эй Аллоҳнинг Расули, от Яҳёни босиб кетишидан кўрқдим, у отга яқин эди. Бошимни кўтариб қарасам, бир соябонга ўхшаш нарса,

¹¹³ Бухорий ривояти, 4093.

унда чироқларга ўхшаш нарсалар бор экан, у чиқиб кетди, ҳатто уни кўрмай қолдим!» У зот дедилар: «У нима эканлигини биласанми?» У: «Йўқ», деди. У зот дедилар: «Улар сенинг овозингга яқин келган фаришталар эди. Агар ўқишда давом этганингда, тонг отганда одамлар уларни кўра олардилар, улар одамлардан яширинмасдилар»¹¹⁴.

Жобир ибн Самура разияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

Кўфаликлар Саъд ибн Абу Ваққос разияллоҳу анҳунинг устидан халифа Умар разияллоҳу анҳуга шикоят қилдилар. Шундан сўнг у уни ишдан бўшатди ва уларга Амморни бошлиқ қилди. Улар Саъддан қилган шикоятларида унинг намозни яхши ўқимаслигини айтишди! Умар унга одам юборди ва деди: «Эй Абу Исҳоқ! Булар сени намозни яхши ўқимайди, деб даъво қилишмоқда».

Абу Исҳоқ (Саъд) деди: «Аммо мен, Аллоҳга қасамки, уларга Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам қандай ўқиган бўлсалар, шундай намоз ўқиб берардим, ундан ҳеч нар-

¹¹⁴ Бухорий ривояти, 5018.

сани камайтирмасдим. Хуфтон намозининг аввалги икки ракатини узунроқ, кейинги икки ракатини енгилроқ қилардим».

Умар деди: «Сен ҳақингдаги бизнинг гумонимиз ҳам шундай, эй Абу Исҳоқ».

Сўнгра у билан бирга бир ёки бир неча кишини Кўфага юборди. У Кўфа аҳлидан Саъд ҳақида сўради, бирор масжидни қолдирмай ҳаммадан сўраб чиқди. Улар уни мақтадилар. Ҳатто Бани Абс масжидига кирди. Улардан бир киши турди, унинг исми Усома ибн Қатода, куняси Абу Саъда эди. У деди: «Модомики биздан сўрадинг, айтаман, Саъд қўшин билан урушга чиқмасди, ўлжаларни тенг тақсимламас эди, ҳукмда адолат қилмас эди».

Саъд деди: «Огоҳ бўлинглар, Аллоҳга қасамки, уч нарса билан дуо қиламан: Эй Аллоҳ, агар бу банданг ёлғончи бўлса, риё ва сумъа учун турган бўлса, унинг умрини узайтир, фақирлигини узайтир ва уни фитналарга дучор қил».

Кейинчалик ўша одам: «Мен фитнага учраган чолман, мени Саъднинг дуоси урди!» дерди.

Абдулмалик деди: «Мен уни кейинчалик кўрдим, кексаликдан қошлари кўзларига тушиб қолган эди ва у йўлларда ёш қизларга тегажоқлик қилиб, уларни чимчилар эди»¹¹⁵.

Уккоша разияллоҳу анҳу Бадр куни катта жасорат кўрсатди ва қўлидаги қиличи синиб кетди. Шунда Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам унга хурмо шохидан бир бутоқ ёки калтак бердилар, у Аллоҳнинг изни билан унинг қўлида қиличга айланди. У ўша билан жанг қилди ва у билан жангларда қатнашди¹¹⁶.

Қайс ибн Абу Ҳозимдан ривоят қилинади:

«Ҳийрада Холид ибн Валиднинг бир кароматига¹¹⁷ гувоҳ бўлдим. Унга захар келтирилди. У: «Бу нима?» деди. Улар: «Тез таъсир

¹¹⁵ Бухорий ривояти, 755.

¹¹⁶ Заҳабий, «Сияру аълом ан-нубало», 3/981.

¹¹⁷ Мўъжиза ва каромат ўртасида фарқ бор: Мўъжиза одатдан ташқари ҳодиса бўлиб, Аллоҳ уни бир пайғамбарнинг қўлида, уни тасдиқлаш учун зоҳир қилади ва инсоният ундан ожиз қолади; Солиҳ алайҳиссаломнинг туяси, Мусо алайҳиссаломнинг қўли ва асоси ҳамда Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг мўъжизалари каби.

қилувчи заҳар» дейишди. У «Бисмиллаҳ», деб, уни ичиб юборди ва унга заҳарнинг ҳеч қандай зарари етмади¹¹⁸.

Каромат эса одатдан ташқари ҳодиса бўлиб, Аллоҳ уни бир солиҳ банданинг қўлида, унинг иродасисиз, унга иқром сифатида зоҳир қилади, Марям ва Асҳоби Каҳф қиссасидаги каби. Ва бу умматнинг каромати, ушбу солиҳ банда эргашаётган Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам учун мўъжизадир; чунки у бунга фақат у зотга сидқидилдан эргашиши билан эришган. Ва бу каромат эканлиги фақатгина у кимнинг қўлида содир бўлган бўлса, ўша киши Аллоҳ таолонинг шариатиға истиқоматда туриш билан танилган бўлсагина собит бўлади; баъзи саҳобалар ва бу умматнинг бошқа солиҳларида содир бўлган одатдан ташқари ҳодисалар мўъжизалар эмас, балки кароматлар жумласидандир.

¹¹⁸ Лолакоий, «Шарҳ усул эътиқод аҳл ас-сунна», 6/498. Ибн Касир, «Ал-бидоя ван-ниҳоя», 6/382.

62. АЛЛОҲНИНГ ВАЛИЙСИ ҲЕЧ БИР ИШДА ХИЛОФ ҚИЛМАЙДИ

Ибн Таймия айтиди:

Пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва саллам келтирган бирор нарсага хилоф қилган ҳар бир киши, бу ишини фалончи Аллоҳнинг валийси деб ўйлаб, унга кўр-кўрона эргашган ҳолда қилса, демак, у ўз йўлини «у Аллоҳнинг валийси ва Аллоҳнинг валийси ҳеч бир нарсада (шариатга) хилоф қилмайди» деган эътиқод устига қурибди. Агар бу киши улуғ саҳобалар ва уларга яхшилик билан эргашган тобеинлар каби Аллоҳнинг энг буюк валийларида бири бўлганида ҳам, унинг Китоб ва Суннатга хилоф бўлган сўзи қабул қилинмас эди. Ундай бўлмаса, қандай қилиб қабул қилинсин?!

Кўрасизки, бундай одамларнинг кўпчилиги бирор кишини Аллоҳнинг валийси деб эътиқод қилишига асосий таяниладиган сабаб — ундан баъзи ишларда кашф-каромат ёки баъзи ғайритабиий ҳолатлар содир бўлганидир. Масалан, бир кишига ишора қилса у ўлиб қолиши, ёки Макка ва бошқа жойлар-

га ҳавода учиб бориши, ёки баъзан сув устида юриши, ёки кўзани ҳаводан тўлдириши (яъни бўш кўзани ҳеч қандай манбасиз ҳаводан сувга тўлдириши), ёки баъзи вақтларда ғайбдан (пул ёки таом) нафақа қилиши, ёхуд баъзан одамларнинг кўзидан ғойиб бўлиб қолиши, ёки баъзи одамлар у йўқлигида ёки вафот этганидан кейин ундан мадад сўрашганда кўриниш бериб ҳожатларини раво қилиши, ёки одамларга ўғирланган нарсалари, йўқолган (ғойибдаги) яқинлари, беморлари ва шу каби ишлар ҳақида хабар беришидир (яъни баъзи вақтларда ғайбий бўлиши мумкин бўлган ишлар ҳақида хабар беришидир).

Бу ишларнинг ҳеч бири унинг эгаси Аллоҳнинг валийси эканлигига далолат қилмайди. Аксинча, Аллоҳнинг валийлари шунга иттифоқ қилишганки, агар бир киши ҳавода учса ёки сув устида юрса ҳам, то унинг Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламга қанчалик эргашаётгани, у зотнинг буйруқ ва тақиқларига қай даражада мувофиқ экани кўриб чиқилмагунча, унга алданиб қолмаслик керак.

Аллоҳ таоло валийларининг кароматлари бундай нарсалардан кўра буюкроқдир. Бу

ғайритабий ишларнинг эгаси гарчи Аллоҳнинг валийси бўлиши мумкин бўлса-да, баъзан Аллоҳнинг душмани ҳам бўлиши мумкин (масалан, буддавийлар, ҳиндулар ва сеҳргарлик билан шуғулланадиган бошқа кимсалар сингари, ўзларидан содир бўладиган шундай нарсалар билан авом халқни алдайдиганлар). Чунки бундай ғайритабий ишлар кўп-лаб кофирлар, мушриклар, аҳли китоблар ва мунофиқларда ҳам бўлади, шунингдек, аҳли бидъатларда ва шайтонларда ҳам бўлади.

Шунинг учун бундай ишлардан бирортасини содир этган ҳар қандай кимсани Аллоҳнинг валийси деб ўйлаш жоиз эмас. Балки Аллоҳнинг валийлари Китоб ва Суннат далолат қилган сифатлари, амаллари ва ҳолатлари билан эътиборга олинадилар ҳамда иймон ва Қуръон нури билан, ботиний иймон ҳақиқатлари ва Исломнинг зоҳирий шариатлари билан таниладилар.

Бунга мисол: Юқорида зикр қилинган ва шунга ўхшаш ишлар шундай шахсларда топилиши мумкинки, улардан бири таҳорат қилмайди, фарз намозларни ўқимайди, балки нажосатларга булғанган, итлар билан бирга яшайдиган, ҳаммомлар, ахлатхоналар,

қабристонлар ва гўнгтепалардан паноҳ топадиган кимса бўлади. Унинг ҳиди бадбўй бўлиб, шаръий таҳорат қилмайди ва тозаланмайди. Ҳолбуки, Пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва саллам: *«Ичида сурат, ит ёки жунуб (гусл возиб бўлган) киши бор уйга фаришталар кирмайди»*¹¹⁹, деганлар¹²⁰.

¹¹⁹ «Саҳиҳ Ибн Ҳиббон» 4205. Али ибн Абу Толиб разияллоҳу анҳудан ривят қилинган.

¹²⁰ Ибн Таймия, «Мажмуъ ал-фатово» 11/120.

63. АҲЛИ СУННАТНИНГ САҲОБАЛАР ОРАСИДА БЎЛГАН МОЖАРОЛАР ҲАҚИДА СУКУТ САҚЛАШ ВОЖИБЛИГИГА ИЖМОСИ

Аҳмад Ҳакамий ёзади:

«Ижмолари мўътабар саналадиган «аҳли ҳал вал-ақд» бўлмиш аҳли суннат ва жамоат Усмон разияллоҳу анҳу ўлдирилганидан сўнг саҳобалар ўртасида юз берган фитналар борасида жим қолиш вожиблигига, бу умматга етган ўша мусибатларга истиржоъ айтишга, Аллоҳ таолонинг **«Улардан кейин келганлар эса: «Эй Раббимиз, бизни ва биздан аввал иймон билан ўтган биродарларимизни мағфират қилгин», дейдилар»** (Ҳашр, 10) оятига амал қилиб, ҳар икки тарафдан ўлдирилганлар учун истиғфор айтишга ва уларга раҳмат тилашга, саҳобаларнинг фазилатларини сақлашга, уларнинг ўтмишдаги хизматларини эътироф этишга ва уларнинг мақтовли сифатларини ёйишга, уларнинг ҳар бири мужтаҳид эканлигига, агар тўғри топса, унга икки ажр — ижтиҳоди учун бир ажр ва тўғри топгани учун бир ажр, агар хато

қилса, унга ижтиҳодининг ажри бор ва хато-си мағфират қилинган, деб эътиқод қилишга ижмо қилганлар. Ва биз уларни маъсум демаймиз, балки мужтаҳидлар деймиз; ё тўғри топганлар, ёки хато қилганлар, бунда хатонини қасд қилмаганлар. Уларнинг ёмонликлари ҳақида ривоят қилинган ҳадисларнинг аксарияти тўқимадир, баъзиларига (ёлғон сўзлар) зиёда қилинган, баъзиларидан (рост сўзлар) олиб ташланган ва асл маъносидан ўзгартирилган. Саҳиҳлари борасида эса улар маъзурдирлар»¹²¹.

Қуртубий айтади: «Бу оят саҳобаларни севиш вожиблигига далилдир. Чунки у улардан кейингиларга, модомики улар саҳобаларни севиш, уларга дўст бўлиш ва улар учун истиғфор айтишда бардавом бўлсалар, файдан (ўлжадан) бир ҳисса ажратди. Ва ким уларни ёки улардан бирини сўкса ёки у ҳақи-

¹²¹ Шайх Ҳофиз ибн Аҳмад Ҳакабий, «Маориж ал-қабул би-шарҳи суллам ал-вусул ила илм ал-усул», 1/1208.

да ёмон гумонда бўлса, унинг файда ҳаққи йўқдир»¹²².

Барбаҳорий айтади: «Уларга раҳмат тилайсан, фазлларини зикр қиласан ва хатоларини сўзлашдан тийиласан. Улардан ҳар бирини фақат яхшилиқ билан ёдга оласан, чунки Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: *«Асҳобларим зикр қилинса, тийилинглари»*¹²³, деганлар.

¹²² Имом Қуртубий, «Ал-Жомеъ ли-аҳком ал-Қуръон», Ҳашр сураси 10-оят тафсири.

¹²³ Имом Барбаҳорий, «Шарҳ ас-сунна», 11-бет.

64. АГАР СИНСА, АСЛО ЁПИЛМАЙДИ

Аллоҳ таоло деди:

﴿وَاتَّقُوا فِتْنَةً لَا تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا
مِنْكُمْ خَاصَّةً ۖ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ
الْعِقَابِ﴾

«Сизлардан фақат зулм қилганларга-
гина етмайдиган (балки қодир бўла туриб,
зулмга қаршилик қилмаган кишиларга ҳам
етадиган) **фитнадан сақланинглар. Билинг-
ларки, албатта, Аллоҳнинг иқоби шиддат-
лидир**» (Анфол, 25).

Ибн Касир деди: «Аллоҳ таоло мўмин
бандаларини фитнадан, яъни синов ва им-
тиҳондан огоҳлантирадики, у ёмонлик қи-
лувчиларни ҳам, бошқаларни ҳам қамраб
олади, фақат гуноҳ эгаларига ёки гуноҳга бе-
восита қўл урганларга хос бўлмайди, балки

агар у даф қилинмаса ва бартараф бўлмаса, иккаласини ҳам қамраб олади»¹²⁴.

Ҳузайфа разияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг бундай деганларини эшитдим: *«Фитналар қалбларга бўйра каби, чўпма-чўп рўбарў қилинади»*¹²⁵.

Ҳузайфа ибн Ямон разияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

Умар разияллоҳу анҳу: «Қай бирингиз Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг фитна ҳақидаги ҳадисларини ёддан билади?» деди. Мен: «Мен уни қандай айтган бўлсалар, шундай ёд биламан», дедим.

У деди: «Сен ўта журъатли экансан! Нима деганлар?»

Мен айтдим: «Кишининг аҳли-оиласи, боласи ва қўшниси борасидаги фитнасини намоз, садақа, амри маъруф ва наҳйи мункар қилиши ўчиради, деганлар».

¹²⁴ Ибн Касир, «Тафсир ал-Қуръон ал-азим», 3/26.

¹²⁵ «Саҳиҳи Муслим», 144.

Умар деди: «Мен буни кўзда тутмаяпман, балки денгиз тўлқини каби мавж урадиган фитнани кўзда тутяпман».

Мен айтдим: «Эй мўминлар амири, бунинг сизга зарари йўқ, сиз билан унинг ўрта-сида ёпиқ эшик бор».

У деди: «Эшик синдириладими ёки очилладими?»

Мен айтдим: «Синдирилади».

У деди: «Унда, агар синдирилса, ҳеч қачон ёпилмайди».

Мен айтдим: «Ҳа, шундай».

(Ҳадис ровийларидан тобейй Абу Воил Шақиқ ибн Салама айтади:)

Биз ундан (Ҳузайфадан) эшик ким эканлигини сўрашга тортиниб, Масруққа: «Ундан сўра», дедик. У сўраган эди, Ҳузайфа: «Умар эди», деди.

Биз айтдик: «Умар кимни назарда тутаетганингни билганмиди?»

У деди: «Ҳа, худди эртанги кундан олдин тун борлиги каби аниқ билганди. Сабаби,

мен унга ноаниқ бўлмаган, очиқ-равшан ҳадисни айтдим»¹²⁶.

Ҳузайфа разияллоҳу анҳу Умар разияллоҳу анҳу якка шахсга етадиган фитна ҳақида сўраяпти деб ўйлаган эди, шу боис унга Пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг фитна ҳақидаги сўзларини билишини айтиб, шундай жавоб берди: «У кишига ўз аҳли, моли, боласи ва қариндошлари борасида етадиган фитнадир. Бундан мурод ёмонлик, қайғу, нохушлик ва киши у билан фитналандиган кичик гуноҳлар бўлиб, уларни намоз, рўза, ҳаж, садақа, истиғфор, амри маъруф ва наҳйи мункар ўчиради. Чунки мусулмонга етадиган бу хусусий фитналар унинг ўзини, боласини ва молини яхши кўриши сабабли бўлиши мумкин, уларни яхшиликлар ва тоатлар ўчиради».

Лекин Умар разияллоҳу анҳу бу хусусий фитналарни эмас, балки денгиз тўлқинларидек мавж урадиган, одамлар изтиробга тушиб, бир-бирларини даф этадиган фитнани,

¹²⁶ «Саҳиҳи Бухорий», 1435.

яъни мусулмонларга етадиган умумий фитнани кўзда тутган эди.

Шунда Ҳузайфа разияллоҳу анҳу уни мусулмонларга ёмонликлар ва балолар олиб келадиган, улар орасида уруш ва қон тўкилишига сабаб бўладиган умумий фитнадан хотиржам қилди ва у кунда мусулмонлар ундан омонда эканларини хабар берди. Ва у билан бу фитна ўртасида ёпиқ ва мустаҳкам эшик борлигини айтди. Лекин Умар разияллоҳу анҳу бу эшик синдирилишини билди, агар у синдирилса, очиқ қолади ва қонлар тўкилади, мусулмонлар ўртасидаги урушлар, низолар ва тўқнашувлар тугамайди.

65. ЙИЛБОШНИ БЕЛГИЛАДИЛАР

Ибн Касир ёзади:

Саҳобалар разияллоҳу анҳум ўн олтинчи йилда — баъзилар ўн еттинчи ёки ўн саккизинчи йилда дейишган — Умар разияллоҳу анҳу халифалигида исломий тарихнинг бошланишини ҳижрат йилидан деб белгилашга иттифоқ қилдилар. Сабаби мўминлар амири Умар разияллоҳу анҳуга бир кишининг бошқа бир кишига қарши далил-ҳужжати — яъни даъвоси тақдим этилди. Унда: «Унга шаъбон ойида ҳалол бўлади», дейилган эди.

Шунда Умар деди: «Қайси шаъбон? Биз турган шу йилнинг шаъбоними, ўтган йилникими ёки келаси йилникими?»

Сўнгра саҳобаларни йиғиб, улар билан қарзларнинг вақти ва бошқа нарсаларни библиб олиш учун тарих (тақвим) белгилаш ҳақида маслаҳатлашди.

Бир киши деди: «Форсларнинг тарихи каби тарих белгиланглар». Бу Умарга маъқул келмади. Форслар подшоҳларининг кетма-кетлиги билан тарих белгилар эдилар.

Бошқа бир киши деди: «Румликларнинг тарихи билан тарих белгиланглар». Улар македониялик Филип ўғли Искандарнинг ҳукмронлиги билан тарих белгилар эдилар. Умар буни ҳам ёқтирмади.

Бошқалар дедилар: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг таваллуд санаси билан тарих белгиланглар». Бошқалар дедилар: «У зотнинг пайғамбар бўлганлари санаси билан». Бошқалар дедилар: «У зотнинг ҳижратлари санаси билан». Бошқалар дедилар: «У зотнинг вафотлари санаси билан».

Шунда Умар разияллоҳу анҳу ҳижрат билан тарих белгилашга мойил бўлди. Чунки ҳижрат вақти очиқ-ойдин ва машҳур эди. Ва улар бу борада иттифоқ қилдилар.

Бухорий «Саҳиҳ»да тарих ва уни қачондан белгилаганлари ҳақида айтади:

Бизга Абдуллоҳ ибн Муслим айтиб берди: Бизга Абдулазиз отасидан, у Саҳл ибн Саъддан ривоят қилиб деди: Улар тарихни Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг пайғамбар бўлишларидан ҳам, вафотларидан ҳам санамадилар, балки Мадинага келганларидан санадилар.

Воқидий айтади: Бизга Ибн Абу Зинод отасидан ривоят қилиб деди: Умар тарих ҳақида маслаҳат сўради, улар ҳижрат санасига ижмо қилдилар.

Абу Довуд Таёлисий Қурра ибн Холид Садусийдан, у Муҳаммад ибн Сиридан ривоят қилади: Бир киши Умарнинг олдига келиб: «Тарих белгиланглар», деди. У деди: «Тарих белгилаш нима?» У деди: «Ажамлар қиладиган бир иш; улар фалон йилнинг фалон ойида деб ёзадилар».

Шунда Умар деди: «Яхши, тарих белгиланглар». Улар дедилар: «Қайси йилдан бошлаймиз?» Кимдир: «Пайғамбар бўлганларидан», кимдир: «Вафотларидан», деди. Сўнгра ҳижрат санасидан деб белгилашга ижмо қилдилар. Сўнгра дедилар: «Қайси ойдан бошлаймиз?» Кимдир «Рамазондан», деди. Кимдир: «Муҳаррамдан; у одамларнинг ҳаждан қайтиш вақтидир ва у ҳаром ойдир», деди. Шундан сўнг улар йилбоши қилиб муҳаррамни белгилашга ижмо қилдилар.

Ибн Жарир айтади: Бизга Қутайба ҳадис айтди, бизга Нух ибн Қайс ат-Тоий Усмон ибн Михсандан ҳадис айтди, Ибн Аббос Аллоҳ таолонинг **«Тонга ва ўн кечага қасам»**

(Фажр, 1, 2) сўзлари ҳақида: «Бу муҳаррам, йилнинг илк тонги», дер эди.

Убайд ибн Умайрдан ривоят қилинади: «Муҳаррам Аллоҳнинг ойдидир ва у йилнинг бошидир, унда Каъбага каъбапўш кийдирилади, одамлар у билан тарих белгилайдилар ва унда кумуш танга зарб қилинади»¹²⁷.

¹²⁷ Ибн Касир, «Ал-бидоя ван-ниҳоя», 13/217.

66. КАСАЛЛИК, ДОРИ ВА ШИФО

Рабеъ ибн Хусайм¹²⁸ асҳобларига деди:

«Касаллик, дори ва шифо нима эканини биласизларми?» Улар: «Йўқ», дедилар. У деди: «Касаллик — гуноҳлар, дори — истиффор, шифо — тавба қилиш ва гуноҳга қайтмасликдир»¹²⁹.

¹²⁸ Тобеин, имом, ўрнак, обид Абу Язид Рабеъ ибн Хусайм Саврий Куфий, Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам замонларига етиб келган, лекин у зот билан учрашмаган. У Абдуллоҳ ибн Масъуд разияллоҳу анхунинг Қўфага кўчганидан кейинги катта шогирдларидан бири, 65 ҳ. вафот этган.

¹²⁹ Ибн Жавзий, «Сифатус сафва», 2/39.

67. АЛЛОҲ ЯҚИНДА ЯХШИЛИК АТО ЭТАДИ

Имом Лайс ибн Саъд Қалқашандий (ҳижрий 175 йилда вафот этган) айтади:

«Ибн Шиҳоб¹³⁰ мен кўрган одамларнинг энг сахийларидан эди. У ўзидан сўраб келган ҳар бир кишига бирор нарса берар эди. Ҳатто ўзида ҳеч нарса қолмаса, қулларидан қарз олар эди. Улардан бирига: «Эй фалончи! Ўзинг билганингдек менга қарз бериб тур, мен ҳам ўзинг билганингдек уни сенга зиёдаси билан қайтараман», дер эди. Улар унга қарз беришарди. У бунда ҳеч қандай ёмонлик кўрмас эди.

(Лайс ибн Саъд) айтади: Баъзан унинг олдида сўровчи келар, у эса унга беришга ҳеч нарса топа олмас, шу сабабли юзи хижолатдан қизариб кетар эди. Сўровчига: «Хурсанд

¹³⁰ Улуғ тобеин, имом, фақиҳ, замонасининг ҳофизи Абу Бакр Муҳаммад ибн Муслим ибн Шиҳоб ал-Қураший аз-Зухрий ал-Маданий. Шомга бориб яшган. Ҳижрий 124 йилда вафот этган.

бўл, Аллоҳ яқинда яхшилиқ ато этади», дер эди»¹³¹.

¹³¹ Ибн Асокир, «Тариху мадинати Димашқ», 55/342.

68. АЛЛОҲ ИККИНГИЗГА БАРАКА БЕРСИН

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

Абу Талҳанинг Умму Сулаймдан кўрган ўғли вафот этди. Шунда аёл уйдагиларга деди: «Абу Талҳага ўзим айтмагунимча ўғли ҳақида ҳеч нарса айтманглар».

Абу Талҳа келди, унга кечки овқатини берди, у еди ва ичди.

Сўнгра у учун чиройли ясанди, Абу Талҳа у билан яқинлик қилди. Абу Талҳанинг қонганини ва муродига етганини кўргач, аёли деди: «Эй Абу Талҳа! Айтинг-чи, агар бир қавм бир хонадон аҳлига бирон омонат қўйган бўлсалар, сўнгра ўша омонатларини сўрасалар, уларнинг ман қилишга ҳақлари борми?»

У деди: «Йўқ».

У деди: «Унда ўғлингизнинг вафоти учун савоб умидида сабр қилинг».

Абу Талҳа ғазабланди ва деди: «Мени булғангунимча кутиб, кейин ўғлим ҳақида хабар бердингми?!»

Сўнг Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келиб, бўлган воқеа ҳақида хабар берди.

Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам дедилар:

«Аллоҳ иккингиизга ўтган кечангизда барака берсин».

Шу кеча у ҳомиладор бўлди¹³².

Бошқа бир ривоятда: *«Шоядки, Аллоҳ иккингиизга кечангизда барака берган бўлса».*

Суфён ибн Уяйна деди: Ансорлардан бир киши менга айтиб беришича, у уларнинг тўққиз нафар ўғлини кўрган экан, ҳаммаси Қуръон қорилари экан¹³³.

¹³² Муслим ривояти, 2144.

¹³³ Бухорий ривояти, 1239.

69. МЕНИНГ АЙБИМНИ ЯШИРСАНГ, АЛЛОҲ СЕНИНГ ҲАМ АЙБИНГНИ ЯШИРСИН

Ибн Ҳайён айтади: Абу Али Аҳмад ибн Муҳаммад ибн Иброҳим менга айтиб беришча, Аҳмад ибн Маҳдий¹³⁴ бундай деган:

Бир кеча Бағдодда олдимга бир аёл келди ва ўзининг аслзода оилалардан эканлигини, бир синовга учраганини айтиб, «Аллоҳ ҳаққи, менинг айбимни яширишингизни сўрайман!» деди.

Мен дедим: «Синовинг нима?»

У деди: «Мен зўрландим ва ҳомиладор бўлдим. Одамларга сизни эрим, қорнимдаги ҳомила эса сиздан деб айтдим. Мени шарманда қилманг, айбимни яширинг, Аллоҳ сизнинг ҳам айбингизни яширсин!»

Мен унга индамадим ва у кетди. Беҳабар эканман, у туғибди, маҳалла имоми бир неча қўшнилари билан мени фарзанд билан таб-

¹³⁴ Имом, ўрнак, обид, ҳофиз, мутқин, Абу Жаъфар Аҳмад ибн Маҳдий ибн Рустам Асбаҳоний, вафоти 272 ҳ.

риклагани келди. Мен уларга хурсандчилик изҳор қилдим ва иккинчи кун икки динорни тарозида тортиб, имомга бердим.

Унга дедим: «Буни ўша аёлга беринг, чақалоққа сарфласин. Чунки мен у билан ажрашганман». Шундай қилиб, мен ҳар ой имом орқали унга икки динор бериб турардим ва: «Бу чақалоқнинг нафақаси», дердим.

Икки йилдан сўнг чақалоқ вафот этди. Одамлар менга таъзия билдиргани келдилар, мен уларга қазога таслим бўлиш ва розиликни изҳор қилдим.

Бир ойдан сўнг бир кеча ўша аёл олдимга келди, у мен имом орқали унга бериб юборган динорларни олиб келган эди. Уларни менга узатиб: «Менинг айбимни яширганингиз каби Аллоҳ сизнинг ҳам айбларингизни яширсин», деди.

Мен дедим: «Бу динорлар мендан чақалоққа ҳадя эди, улар сеники, уларни хоҳлаганингча ишлат»¹³⁵.

¹³⁵ Ибн Жавзий, «Ал-мунтазам фи тарихил-мулуки вал-умам», 12/317.

70. ОДАМЛАР ОЛДИДА УНГА ИТОАТ ҚИЛИБ, ЁЛҒИЗ ҚОЛГАНДА ОСИЙЛИК ҚИЛМАЙМАН

Зайд ибн Аслам отасидан, у бобоси Асламдан ривоят қилади:

Мен Умар ибн Хаттоб разияллоҳу анҳу билан бирга эдим, у тунда Мадинани кезиб юрар экан, чарчаб, бир деворга суяниб ўтирди.

Шунда девор ортида бир аёлнинг: «Қизим, тур, анави сутга сув аралаштир», дегани эшитилди.

Қизи деди: «Онажон! Мўминлар амирининг бугунги қарорини эшитмадингизми?»

У деди: «Нима қарор экан, эй қизим?»

Қиз деди: «У жарчисига буюриб, «Сутга сув қўшиб сотманглар!» деб жар солдирди.

Онаси деди: «Эй қизим! Тур, сутга сувни аралаштир! Сени Умар ҳам, Умарнинг жарчиси ҳам кўрмаяпти».

Шунда қиз деди: «Онажон! Аллоҳга қасамки, мен одамлар олдида унга итоат қилиб, ёлғиз қолганимда осийлик қилмайман!»

Умар бу гапларнинг ҳаммасини эшитиб турарди. У деди: «Эй Аслам, эшикка белги қўйиб, шу жойни таниб ол».

Сўнгра кезишда давом этди. Тонг отгач: «Эй Аслам, ўша жойга бориб, ким гапирганини, кимга гапирганини ва оиланинг эркаги бор-йўқлигини билиб кел», деди. Мен ўша жойга бориб, суриштирсам, қиз ҳали турмушга чиқмаган, онаси билан яшар экан, хонадоннинг эркаги йўқ экан.

Қайтиб келиб, Умар ибн Хаттобга бу ҳақда хабар бердим. Умар ўғилларини ҳузурига чорлаб, уларга деди: «Орангизда уйланишни истайдиган, аёлга муҳтожингиз борми? Агар отангизда аёлларга майл бўлганида, бу қиз унинг ўзидан ортмас эди».

Абдуллоҳ: «Менинг хотиним бор», деди.

Абдурахмон ҳам: «Менинг хотиним бор», деди.

Осим деди: «Отажон! Менинг аёлим йўқ, мени уйлантиринг».

Умар Бани Ҳилол қабиласидан бўлган ўша қизга совчи қўйди ва уни Осимга олиб берди. У Осимга бир қиз туғиб берди, қизи ҳам улғайиб бир қиз туғди ва у қиздан Умар ибн Абдулазиз дунёга келди.

Шайх айтади: Ожиррий ровийлари ривоятида шундай келган, хато кимдан эканини билмайман. Тўғриси эса, у Осимга бир қиз туғиб берди ва бу қиздан Умар ибн Абдулазиз дунёга келди¹³⁶.

¹³⁶ Ибн Жавзий, «Сийрату ва маноқибу Умар ибн Абдулазиз ал-халифа аз-зоҳид», 10-11-бетлар.

71. ҚОН ТЎКИЛИШИГА ВА КАТТА ГУНОҲЛАР ҚИЛИНИШИГА МАНА ШУ ЧАҚИМЧИЛИК САБАБ ЭМАСМИ?!

Ато ибн Соибдан ривоят қилинади:

Маккадан келганимда Шаъбий билан кўришиб қолдим. Шаъбий деди: «Эй Абу Зайд! Маккада эшитган қизиқарли нарсаларингиздан бизга ҳам айтиб беринг».

Мен дедим: «Абдурахмон ибн Собитнинг: «Маккада қон тўкувчи, рибохўр ва чақимчи яшамайди!» деганини эшитдим ва унинг чақимчиликни қон тўкиш ва рибохўрлик билан тенглаштирганидан ажабландим!»

Шунда Шаъбий деди: «Бунинг нимасига ажабланасиз?! Ахир қон тўкилиши ва катта гуноҳлар қилиниши фақат чақимчилик ортидан содир бўлади-ку!»¹³⁷.

¹³⁷ Абу Бакр Аҳмад ибн Марвон ад-Дийнаварий ал-Молий, «Ал-мужоласа ва жавоҳирул-илм», 1/276.

72. РАСУЛУЛЛОҲ САЛЛАЛЛОҲУ АЛАЙҲИ ВА САЛЛАМ НОМЛАРИДАН ЁЛҒОН ТЎҚИГАН КИШИНИНГ ЁМОН ОҚИБАТИ

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

Бани Нажжор қабиласидан бир насроний киши Исломга кириб, Бақара ва Оли Имрон сураларини ўрганди, Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламга ваҳий котиби бўлди. Сўнгра у яна насронийликка қайтди ва: «Муҳаммад мен унга ёзиб берган нарсадан бошқасини билмайди», деб айтиб юрадиган бўлди. Кейин Аллоҳ унинг жонини олди ва дафн қилдилар. Тонг отганда қарасалар, ер уни чиқариб ташлаган экан. Қавмдошлари: «Бу Муҳаммад ва унинг асҳобларининг иши, улардан қочгани учун бизнинг соҳибимизни қабридан чиқариб ташлабдилар», дейишди. Сўнг чуқурроқ қабр қазиб, уни кўмдилар. Тонг отгач кўрдиларки, ер уни яна чиқариб ташлабди. Улар: «Бу Муҳаммад ва унинг асҳобларининг иши, улардан қочгани учун соҳибимизни яна қабридан чиқариб ташла-

шибди», дейишди ва унга янада чуқурроқ қабр қазиб кўмдилар. Тонг отгач, ер уни яна чиқариб ташлаганини кўрдилар. Шундан сўнг буни одамлар қилмаётганини билдилар ва уни шу ҳолда ташлаб қўйдилар¹³⁸.

¹³⁸ Бухорий ривояти, 3617.

73. АЛЛОҲ УНИНГ МУЛКИНИ ПАРЧАЛАБ ТАШЛАДИ

Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам Кисро ва Қайсарга мактуб йўлладилар, иккаласи ҳам Исломга кирмади. Лекин Қайсар Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг мактубларини ва элчиларини ҳурмат қилди, шундан унинг мулки мустаҳкам бўлди. Айтишларича, ҳозиргача мулк (ҳукмдорлик) унинг зурриётида қолган. Кисро эса Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг мактубларини йиртиб ташлади ва Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламни масхара қилди. Шунда Аллоҳ уни оз фурсатдан сўнг ўлдирди, унинг мулкини бутунлай парчалаб ташлади ва Кисролар ҳукмронлиги инқирозга учради. Бу, валлоҳу аълам, Аллоҳ таолонинг ушбу сўзининг тасдиғидир:

﴿إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْأَبْتَرُ﴾

«Албатта, сизга душманлик қилувчи кишининг ўзи абтар (барча яхшиликлардан маҳрум)**дир»** (Кавсар, 3).

Демак, ким у зотни ёмон кўрса ёки у зотга душманлик қилса, Аллоҳ таоло унинг наслини кесади ва унинг ўзини ҳам, изини ҳам ўчириб юборади¹³⁹.

¹³⁹ Ибн Таймия, «Ас-сорим ал-маслул ала шотимир Расул», 316.

74. УЛАР КОФИРЛАРГА ВА МУНОФИҚЛАРГА ДЎСТ БЎЛАДИЛАР

Шайхулислом Ибн Таймия раҳимаҳуллоҳдан «Шиалар адашган тоифами?» деб сўралди. У деди:

«Рофизийларнинг одати доимо мусулмонлар жамоасидан кечиб, яҳудийлар, насронийлар ва мушрикларга яқинлашиш, сўзда ҳам, амалда ҳам уларга ёрдам бериш ва дўстлик изҳор қилиш бўлиб келган. Муҳожирлар ва ансорлардан бўлган аввалги пешқадамларга душманлик қилиб, кофирлар ва мунофиқларга дўст бўладиган қавмдан кўра адашганроқ кимса борми?!»¹⁴⁰

¹⁴⁰ Ибн Таймия, «Минҳож ас-сунна ан-набавийя», 374-бет.

75. ҚУРТУБАНИНГ КАТТА ЖОМЕЪ МАСЖИДИ ТАРИХИ

Имом Розий фақиҳ Муҳаммад ибн Исо-дан нақл қилади:

«Мусулмонлар Андалусни фатҳ қилган-ларида Абу Убайда ва Холид разияллоҳу ан-ҳумонинг ғайридинлар ибодатхоналари бо-расида қилган ишларидан андоза олдилар. Бу иккиси мўминлар амири Умар ибн Хат-тоб разияллоҳу анҳунинг кўрсатмаси билан румликлар черковларининг — Дамашқ чер-кови ва сулҳ йўли билан олинган бошқа чер-ковларнинг тенг ярмини мусулмонлар учун масжид қилишган, қолган ярмини черков ҳолида қолдирган эдилар.

Шундай қилиб, мусулмонлар Қуртуба ажамлари (маҳаллий аҳолиси) билан улар-нинг Қуртубадаги энг катта черковларини тенг иккига бўлишиб олдилар. Мусулмонлар бу қисмда жомеъ масжид қурдилар, иккинчи ярми эса румликлар қўлида қолди, уларнинг қолган барча черковлари бузиб ташланди.

Андалусда мусулмонлар кўпайиб, Қур-туба обод бўлгач ва араб амирлари ўз қўшин-

лари билан у ерга жойлашгач, бу масжид уларга торлик қилиб қолди ва улар масжидга ёпиштириб бостирма (айвон)лар қура бошладилар. Одамлар жой торлигидан жуда қийналдилар.

Абдурахмон ибн Муовия Андалусга кириб келиб, Қуртубада яшай бошлагач, жомеъ масжидини кенгайтириш масаласини кўриб чиқди. У Қуртуба ажамларини чақиртириб, улардан мазкур черковнинг қўлларида қолган қисмини сотишларини сўради. Улар билан тузилган сулҳ аҳдига вафо қилган ҳолда уларга катта маблағ таклиф қилди. Шунингдек, уларга фатҳ вақтида бузиб ташланган черковларини Қуртуба шахридан ташқарида қайта қуришларига рухсат берди.

Улар черковнинг ярмини бўшатиб чиқиб кетдилар. Абдурахмон бу қисмни олиб, уни катта Жомеъ масжидига қўшиб юборди.

Абдурахмон Дохилнинг черковни бузиш ва жомеъ масжидини қуришга киришиши ҳижрий 169 йилда бўлди. Унинг қурилиши 170 йилда битди, саҳни мукаммал бўлди ва деворлари тўлиқ ўраб олинди. Бу иш тўлиқ бир йил давом этди.

Айтишларича, Абдурахмоннинг ушбу жомеъ қурилишига сарфлаган харажати саксон минг возина (махсус ўлчов бирлигидаги динар/дирҳам) миқдорида бўлган¹⁴¹.

¹⁴¹ Абул Аббос Аҳмад ибн Муҳаммад ибн Изорий ал-Маррокаший, «Ал-баён ал-муғриб фи ахбор ал-андалус вал-мағриб», 353-бет.

76. ДУНЁДАН БИРОР НАРСА ЮКСАЛСА, УНИ АЛБАТТА ПАСАЙТИРАДИ

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг Азбо номли туялари бор эди, ҳеч бир туя ундан ўзиб кетолмас, ёки деярли ўзиб кетолмас эди. Бир аъробий ёш туясида келиб, ундан ўзиб кетди. Бу мусулмонларга оғир ботди, ҳатто бу ҳол у зотга маълум бўлди. Шунда у зот дедилар: *«Аллоҳ ўз зиммасига ҳақ — вожиб қилганки, дунёдан бирор нарса юксалса, (бир кун) уни албатта пасайтиради»*¹⁴².

¹⁴² Бухорий ривояти, 2872.

Аллоҳнинг бандаларидаги суннати шуки, дунёдан бирор нарса юксалса, Аллоҳ уни юксалганидан сўнг пасайтиради, кўтарилганидан сўнг туширади. У зот саллаллоҳу алайҳи ва саллам уларга бу Аллоҳнинг бандалари устида жорий қилган суннати эканини, дунёда нимаики юксалса, Аллоҳ таоло уни албатта пасайтиришини ва дунёда ҳеч кимнинг ҳолати доимий бўлмаслигини баён қилдилар.

77. ҚИЁМАТ КУНИ УЧУН ГУВОҲЛАРНИ КЎПАЙТИРИШ

Ибн Қаййим ёзади:

Йўлда, уйда, муқимликда, сафарда ва турли жойларда доимий зикрда бўлиш банданинг қиёмат кунидаги гувоҳларини кўпайтиради. Чунки макон, ҳовли, тоғ ва ер қиёмат куни зикр қилувчининг фойдасига гувоҳлик беради. Аллоҳ таоло айтади:

﴿إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالَهَا ① وَأُخْرِجَتِ
الْأَرْضُ أَثْقَالَهَا ② وَقَالَ الْإِنْسَانُ مَا لَهَا ③
يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا ④ بِأَنَّ رَبَّكَ أَوْحَى
لَهَا ⑤ يَوْمَئِذٍ يَصْدُرُ النَّاسُ أَشْتَاتًا لِّيُرَوْا
أَعْمَالَهُمْ ⑥ فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا
يَرَهُ ⑦ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ ⑧﴾

«Ер қаттиқ силкинса. Ер ўз бағридаги юкларини чиқариб ташласа. Инсон: «Ерга

нима бўлмоқда?» деб айтса. Ўша куни ер ўз устида қилинган ишлар ҳақида хабар беради. Бунинг унга Раббингиз ваҳий қилди. У кунда амаллари кўрсатилиши учун инсонлар тўда-тўда бўлиб чиқиб келишади. Ким зарра мисқолича яхшилик қилса, албатта кўради. Ким зарра мисқолича ёмонлик қилса, уни ҳам кўради» (Залзала сураси).

Термизий «Жомеъ»да Саид Мақбурийдан, у Абу Хурайрадан ривоят қилади:

«Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам **«Ўша куни ер ўз устида қилинган ишлар ҳақида хабар беради»** оятини ўқидилар, сўнг: *«Унинг хабарлари нима эканини биласизларми?»* дедилар. Улар: «Аллоҳ ва Расули билади», дейишди. У зот айтдилар: *«Унинг хабарлари — ҳар бир банданинг унинг устида нима амал қилганига гувоҳлик беришидир. У: «Сен фалон-фалон куни бундай-бундай иш қилгансан», дейди. Мана шу унинг хабарларидир».* Термизий ривоят қилган ва «ҳасан саҳиҳ ҳадис», деган¹⁴³.

¹⁴³ Термизий ривояти, 2429.

Барча жойда Аллоҳни зикр қилувчи киши ўзининг гувоҳларини кўпайтиради. Шоядки улар ёки уларнинг аксарияти қиёмат куни, гувоҳлар турадиган ва гувоҳликлар адо этиладиган кунда уни қабул қилсалар¹⁴⁴. Шунда у уларнинг гувоҳлигидан хурсанд бўлади ва фахр туяди»¹⁴⁵.

¹⁴⁴ Гувоҳлик шуки, ер гувоҳлик беради, фаришталар гувоҳлик берадилар, маконлар ва жойлар гувоҳлик беради, шунингдек, терилар ва бадан аъзолари гувоҳлик беради. Буларнинг барчаси инсонга қарши сўзлайди. Ернинг хабарлари — ҳар бир эркак ва аёлнинг унинг устида нима амал қилганига гувоҳлик беришидир. Аллоҳ таоло айтади: **«Биз (қиёмат куни) ўликларни тирилтирамиз. Уларнинг дунёда қилиб ўтган амалларини ҳам, ортларида қолдирган (яхши ва ёмон) изларини ҳам ёзиб қўямиз. Биз ҳамма нарсани очиқ-равшан Китобда (Лавҳул махфузда) битиб қўйдик»** (Ёсин, 12).

¹⁴⁵ Ибн Қаййим Жавзия, «Ал-вобил ас-саййиб мин ал-калим ат-таййиб», 81-бет.

78. АЛЛОҲ БАНДАЛАРИГА МЕҲРИБОНРОҚДИР

Умар ибн Хаттоб разияллоҳу анҳудан ривоят қилинади: Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳузурларига асирлар келтирилди. Асирлар орасида бир аёл бор эди, унинг кўкрагидан сут оқиб турарди¹⁴⁶. У асирлар орасидан бир гўдакни топса, уни қучоғига олиб, эмизар эди. Шунда Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам бизга: *«Шу аёл ўз боласини оловга ташлайди, деб ўйлайсизларми?»* дедилар. Биз: *«Йўқ, у ташламасликка қодир бўлса асло ташламайди»*, дедик. Шунда у зот дедилар: *«Аллоҳ ўз бандаларига мана шу аёлнинг ўз боласига меҳрибонлигидан ҳам меҳрибонроқдир»*¹⁴⁷.

¹⁴⁶ У гўдагини йўқотган ва кўкрагида сут тўпланиб қолишидан азият чекаётган эди, шу сабабли кўкрагини соғиб, сутини болаларга ичираар эди.

¹⁴⁷ Бухорий ривояти, 5999.

Ибн Ҳажар ёзади: «Ҳадисда сезги аъзолари билан идрок қилинмайдиган нарсани тушунтириш учун сезги аъзолари билан идрок қилинадиган нарсани мисол қилиб келтирилди, токи нарсанинг моҳияти тўғри англашилсин, гарчи мисол келтирилган

79. ҚИЛМИШ-ҚИДИРМИШ ЁКИ ҚАЙТАР ДУНЁ

Мутакаллим Абу Абдуллоҳ ибн Ворим ал-Кўфий айтади:

Бизда Кўфада отасига оқ бўлган бир ўғил бор эди. Бир куни у отаси билан жанжаллашиб қолди ва уни оёғидан тортиб, уйидан чиқарди ва йўлда анча масофага судраб борди.

Бир жойга етганида отаси унга: «Эй ўғлим! Етар, мен ҳам отамни шу ергача оёғидан тортиб келган эдим, сен ҳам мени шу ергача тортиб келдинг», деди¹⁴⁸.

Абу Бакра ибн Ҳорис разияллоҳу анҳудан ривоят қилинади: Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам дедилар: *«Аллоҳ гуноҳлар ичидан Ўзи хоҳлаганининг жазосини қиёмат кунига-ча кечиктиради, фақат ота-онага оқ бўлиш*

нарсанинг ҳақиқатини тўлиқ қамраб олиб бўлмаса ҳам» («Фатҳул Борий шарҳу Саҳиҳи Бухорий», 563-бет).

¹⁴⁸ Абу Али Муҳассин ибн Али Танухий Басрий, «Нишвор ал-муҳозара ва ахбор ал-музокара», 377-бет.

*бундан мустасно. Аллоҳ таоло унинг жазо-
сини эгасига ўлимидан олдин, ҳаётлигидаёқ
тезлаштиради»¹⁴⁹.*

¹⁴⁹ Ҳоким «ал-Мустадрак алас-саҳиҳайн»да ривоят қилган, 7345.

80. ЗИНО ГУНОҲИ

Имом Аҳмад раҳимаҳуллоҳ айтади: «Қотилликдан кейин зинодан каттароқ гуноҳни билмайман». Бу сўзига у қуйидаги ҳадисни далил қилади:

Абдуллоҳ ибн Масъуд разияллоҳу анҳу айтади: Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламдан: «Ё Расулуллоҳ, энг катта гуноҳ қайси?» деб сўрадим. У зот: «Сени яратган зот бўлмиш Аллоҳга ширк келтиришинг», дедилар. «Кейин қайси?» дедим. У зот: «Сен билан бирга таом ейишидан қўрқиб, фарзандингни ўлдиришинг», дедилар. «Ундан кейин қайси?» дедим. У зот: «Қўшнингнинг хотини билан зино қилишинг», дедилар¹⁵⁰. Бунинг тасдиғи ўлароқ Аллоҳ таоло оят нозил қилди:

﴿وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ
وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا

¹⁵⁰ Бухорий ривояти, 4477. Муслим ривояти, 86.

بِالْحَقِّ وَلَا يَزُنُونِ ۚ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ يَلْقَ
 أَثَمًا ﴿٦٨﴾

«Улар Аллоҳ билан бирга бошқа илоҳга дуо қилмаслар ва Аллоҳ ҳаром қилган жонни ноҳақ ўлдирмаслар ҳамда зино қилмаслар. Ким мана шу (гуноҳлар)ни қилса, уқубатга дучор бўлади» (Фурқон, 68)¹⁵¹.

¹⁵¹ Ибн Қаййим, «Ад-доу вад-даво», 176-бет.

81. ЗИНОНИНГ КАСОФАТЛАРИ

Ибн Қаййим айтади:

«Зинонинг касофати оламнинг ислоҳига (тартиб-интизоми ва фаровонлигига) бутунлай зиддир. Чунки аёл киши зино қилса, ўз оиласига, эрига ва қариндошларига иснод келтиради ва уларнинг юзларини ерга қаратади.

Агар у зинодан ҳомиладор бўлиб қолиб, боласини ўлдирса, зинокорлик ва қотиллик гуноҳини жамлаган бўлади. Агар бола-ни эрига нисбат берса, эрининг ва ўзининг оиласига улардан бўлмаган бегона шахсни олиб кирган бўлади. Натижада, у бола бутунлай бегона бўлгани ҳолда улардан мерос олади, номаҳрам бўлса-да уларни кўради ва улар билан хилватда қолади, улардан бўлмаса-да уларга насабланади. Аёлнинг зино қилишидан келиб чиқадиган бундан бошқа ҳам кўп-лаб зарарлар бор.

Эркакнинг зиносига келсак, у ҳам насабларнинг аралашиб кетишини, покиза аёлнинг бузилишини, шунингдек, унинг ҳа-

локат ва фасодга юз тутишини келтириб чиқаради.

Бу катта гуноҳ дунё ва диннинг хароб бўлишига сабаб бўлади. У барзахда қабрларни, охиратда эса дўзахни (азоб-уқубат билан) тўлдиради.

Зино сабабли қанчадан-қанча ҳаром ишлар ҳалол саналади, ҳуқуқлар поймол бўлади ва зулмлар содир этилади»¹⁵².

¹⁵² Ибн Қаййим, «Ад-доу вад-даво», 250-бет.

82. СИЗЛАРНИ ҚАРИНДОШЛАРИНГИЗ НИКОҲЛАБ БЕРГАН, МЕНИ ЭСА АЛЛОҲ ТАОЛО ЕТТИ ОСМОН УСТИДАН НИКОҲЛАБ БЕРГАН

Анас ибн Молик разияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

Зайд ибн Ҳориса аёлидан шикоят қилиб келди. Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам унга: «Аллоҳдан тақво қил ва жуфтингни талоқ қилма», дея бошладилар.

Анас айтади: «Агар Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бирор нарсани яширган бўлганларида шуни яширган бўлар эдилар».

Зайнаб Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг бошқа аёлларига фахрланиб, айтар эди: «Сизларни қариндошларингиз никоҳлаб берган, мени эса Аллоҳ таоло етти осмон устидан никоҳлаб берган».

Собитдан ривоят қилинади, у Анасдан ривоят қилади: «(Аҳзоб сурасининг 37-ояти)

Зайнаб ва Зайд ибн Ҳориса ҳақида нозил бўлган»¹⁵³.

Ибн Масъуд разияллоҳу анҳу айтади: «Агар умримдан фақат ўн кун қолган бўлса ва ўн кундан сўнг ўлишимни аниқ билсам-у, уйланишга имконим бўлса, фитнадан кўрқиб, албатта уйланган бўлардим»¹⁵⁴.

¹⁵³ «Саҳиҳи Бухорий», 7420.

¹⁵⁴ «Сунани Саид ибн Мансур», 3/972.

83. ҒАЗАБГА ДУЧОР БЎЛГАНЛАР ВА АДАШГАНЛАР

Шайх Ибн Таймия айтади:

Пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва саллам дедилар: *«Яҳудийлар ғазабга дучор бўлганлардир, насронийлар эса адашганлардир»¹⁵⁵*.

«Саҳиҳ»да Пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва салламдан собит бўлган, у зот айтганлар: *«Сизлар албатта ўзингиздан олдингиларнинг йўлларига қадам-бақадам эргашасиз. Ҳатто улар эчкиэмарнинг унига киришса, сизлар ҳам унга кирасиз»*. Саҳобалар: *«Ё Расулуллоҳ, яҳудий ва насронийларни айтяпсизми?»* дейишди. У зот: *«Бўлмаса кимни?»* дедилар.

«Саҳиҳ»даги бошқа бир ҳадисда: *«Умматим ўзидан олдинги умматларнинг йўлини қаричма-қарич, аршинма-аршин тутади»*, дедилар. *«Форс ва Румми?»* деб сўрашди. У зот: *«Улардан бошқа ким бўларди?»* дедилар.

Шубҳа йўқки, кўпчилик мусулмонларга аҳли китобларнинг, шунингдек, форс ва

¹⁵⁵ Адий ибн Ҳотим Тоий ривояти.

румликларнинг илмларидан турли нарсалар ўзлари сезмаган ҳолда кириб қолди. Худди фалсафа майдонида мажусийлар, форслар, собеийлар ва бошқаларнинг қарашларидан таъсирланган баъзи кейинги давр мутафаккирларининг ақлларига ҳинд, юнон ва бошқа мушрикларнинг сўзлари кириб қолгани каби.

Яҳудий ва насроний аҳли китобларнинг кўпгина сўзлари эса булардан кўра тузукроқ бўлган тоифаларга ҳам кириб келди. Чунки аҳли китоблар бошқа мушриклардан кўра яхшироқ эдилар.

Мусулмонлар Шом, Миср ва шунга ўхшаш юртларни фатҳ қилишгач, бу ерлар яҳудий ва насроний бўлган аҳли китоблар билан тўла эди. Мусулмонлар улар билан аралашиб, улардан баъзи ҳақ нарсаларни ҳам, шу билан бирга ботил нарсаларни ҳам ўргандилар. Аҳли китобнинг хабарларидан энг кўп ривоят қилувчилардан бири Каъб ал-Аҳбор эди. Муовия разияллоҳу анҳу айтган эди: «Биз мана бу аҳли китобдан ҳадис айтадиганлар ичида Каъбдан ростгўйроғини кўрмадик. Гарчи баъзан унинг гапларида ҳам ёлғонлар учраб турганини билиб турсак-да».

Маълумки, Каъбнинг иши асосан яхудийларнинг китобларидан топганларини нақл қилиш эди.

Агар биз Пайғамбаримиз саллаллоҳу алайҳи ва салламдан нақл қилинган ҳадислар борасидаки шу қадар кўп ёлғон тўқилганини кўраётган бўлсак, узоқ вақт ўтган, динлари ўзгартирилган, аҳли бўлиниб кетган ва ичида ботил аҳли кўпайиб кетган аҳли китобларнинг китоблари ҳақида нима дейиш мумкин?!

Бу шундай бир мавзуки, мусулмон киши бунга жиддий эътибор қаратиши ва Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг саҳобалари қандай йўлда бўлганларини ўрганиши лозим. Чунки улар Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам келтирган нарсаларни одамлар ичида энг яхши билувчи, шунингдек, аҳли китоб, мушрик, мажусий ва собеийларнинг динида бўлган Исломга ҳилоф нарсаларни ҳам энг яхши ажрата олувчи кишилар эдилар.

Шунинг учун Аҳмад ибн Ҳанбал ва бошқа имомлар: «Суннатнинг асоси Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг саҳобала-

ри юрган йўлни маҳкам тутишдир», деганлар.

Ким бу бобни чуқур мулоҳаза қилса, талай бидъатларнинг келиб чиқиши уларнинг таъсиридан эканини кўради. Шом ва бошқа жойлардаги тоғлар, ғорлар, пайғамбарларнинг қадамжолари (мақомлари) ва шу каби жойларнинг фазилатлари ҳақида тўқилган гаплар, Қосиюн тоғи, ундаги пайғамбарлар қадамжолари ҳақида ва у ерга бориш фазилатлари борасида айтиладиган гаплар бунга мисол бўлади. Кейинги даврдаги айрим шайхлар ҳатто у ердаги бир ғорни уч марта зиёрат қилишни бир ҳажга тенглаштиришди ва уни «пайғамбарлар мақомлари» деб номлашди.

Бу борада ривоят қилинадиган асарларнинг ҳеч бири саҳобаларга етиб бормайди. Улар фақатгина аҳли китоблардан шу нарсаларни ўрганган тобеин ва улардан кейингиларнинг сўзларидир. Агар бунинг бирор асоси бўлганида эди, Шомга биринчи бўлиб кирган саҳобаларнинг улуғлари — Билол ибн Рабоҳ, Муоз ибн Жабал, Убода ибн Сомит, ҳатто бутун умматнинг ишончли кишиси

Абу Убайда ибн Жарроҳ ва бошқалар буни яхши билган бўлардилар.

Шомга саҳобаларнинг энг буюклари кириб борди. Аммо уларнинг бирортасидан пайғамбарларнинг қадамжоларини ёки мақомларини қидириб боргани, уларни масжид қилиб олгани, ёки у ерларда намоз ўқиш ва дуо қилишни афзал санагани нақл қилинмаган. Аксинча, собит бўлган хабарда келишича, Умар ибн Хаттоб разияллоҳу анҳу бир сафарда кетаётиб, одамларнинг намоз ўқиш учун бир жойга қараб шошилиб бораётганларини кўриб: «Бу нима?» деди. Одамлар: «Бу Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам намоз ўқиган жой», дейишди. Шунда Умар: «Сизлардан олдингиларни ҳам худди шу нарса ҳалокатга учратган! Улар ўз пайғамбарларининг қадамжоларини ибодатхона қилиб олишганди. Ким шундай жойлардан бирида намоз вақтига тўғри келиб қолса ўқисин, акс ҳолда ўтиб кетсин», деди.

Умар разияллоҳу анҳу Байтул Мақдисни фатҳ қилиб киргач, мусулмонлар учун бир намозгоҳ қурмоқчи бўлди ва Каъб ал-Аҳбордан: «Уни қаерга қурайин?» деб сўради. У: «Уни Сахра (харсангтош)нинг орқасига қу-

ринг», деди. Умар: «Сенга яҳудийлик таъсир қилибди, эй яҳудиянинг ўғли! Йўқ, мен уни тошнинг олд томонига (қибла тарафига) қураман», деди. Шунинг учун ҳам Абдуллоҳ ибн Умар Байтул Мақдисга кирса, унинг қибла томонида намоз ўқир ва Сахра (харсангтош) томонга бормас эди.

Саҳобалар Каъбнинг: «Аллоҳ унга (яъни тошга): «Сен менинг энг яқин Аршимсан» деган», деб нақл қилган гапини ёлғонга чиқарардилар ва: «Курсиси осмонлару ерни қамраб олган Зотнинг энг яқин Арши қандай қилиб мана шу харсангтош бўлиши мумкин?!» дер эдилар.

Саҳобалар уни улуғламасдилар. Айтишларича, унинг устидаги гумбазни Абдулмалик ибн Марвон Ибн Зубайр билан урушаётган вақтида қурган. Одамлар ҳажга бориб, Ибн Зубайр билан кўришар, унга байъат қилар эдилар. Шунда Абдулмалик одамлар Ибн Зубайр томонга кетиш ўрнига тошни зиёрат қилиш билан машғул бўлишлари учун Сахрани муқаддас қилиб кўрсатди. Акс ҳолда, шариатимизда Сахрани улуғлашга, унинг устига гумбаз қуришга, уни тери ва духоба

матолар билан ўраб-ёпишга ҳеч қандай асос йўқдир.

Агар бу ишлар шариатимиздан бўлганида эди, бунга Умар, Усмон ва Муовия разияллоҳу анҳум ўзларидан кейингилардан ҳақлироқ бўлар эдилар. Чунки улар Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг саҳобаларидир ва У зотнинг суннатларини кейингилардан кўра яхшироқ билувчи ҳамда унга кўпроқ эргашувчидирлар.

Шунингдек, саҳобалар Иброҳим Халил алайҳиссаломнинг қабрини зиёратгоҳ қилиб олмаганлар, балки уни очмаганлар ҳам. Қолаверса, улар пайғамбарлардан бирортасининг қабри устига масжид ҳам қурмаганлар. Чунки улар Пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг: *«Сизлардан олдингилар қабрларни масжид қилиб олар эдилар. Огоҳ бўлинг, қабрларни масжид қилиб олманг, албатта, мен сизларни бундан қайтараман!»* деган сўзларини яхши билардилар.

Тустарда Дониёл пайғамбарнинг қабри топилганида Абу Мусо Ашъарий бу ҳақда Умар ибн Хаттобга хабар жўнатди. Умар унга хат ёзиб: *«Кундузи ўн учта қабр қазиб, тунда уни ўшалардан бирига дафн қил ва қабрни*

текислаб юбор, токи одамлар у билан фитналаниб қолмасинлар», деб буюрди.

Бундай мақом ва қадамжоларни қасд қилиб бориш, у ерда дуо ёки намоз ўқиш ҳақида ривоят қилинган асарларни ўрганиб чиқдим ва уларнинг бирортаси саҳобалардан собит бўлмаганини кўрдим. Балки уларнинг асли аҳли китобдан ўрганган кимсаларга бориб тақалади.

«Ислом асосларидан бири — Аллоҳ таоло Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва саллам орқали юборган Китоб ва Ҳикматни бошқа нарсалардан ажрата билишинг, уни бошқасига аралаштирмаслигинг ва аҳли китоблар қилганидек ҳақни ботилга қориштирмаслигингдир. Чунки Аллоҳ таоло биз учун динни мукамал қилиб берди, бизга неъматини тўқис қилди ва Исломни бизга дин ўлароқ танлади.

Пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва саллам айтганлар: *«Мен сизларни туни ҳам кундузи каби ёп-ёруғ бўлган оппоқ йўл устида қолдирдим. Мендан кейин ундан фақат ҳалок бўлувчи кимсагина адашади»*¹⁵⁶.

¹⁵⁶ Ибн Можа (43), Аҳмад (17143) ривояти.

Абдуллоҳ ибн Масъуд разияллоҳу анҳу айтади: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бизга бир чизиқ чиздилар, сўнг унинг ўнг ва чап томонига ҳам чизиқлар чизиб: *«Бу Аллоҳнинг йўлидир. Мана бу йўлларнинг ҳар бирида эса унга чақирувчи шайтон бордир»*, дедилар. Сўнг ушбу оятни тиловат қилдилар: **«Фақат шу (Ислом) Менинг тўғри йўлимдир, сизлар фақат шу йўлдан юринг. Бошқа йўлларига юрмангки, сизларни Аллоҳнинг йўлидан ажратиб ташлайди»** (Анъом, 153)»

Буларнинг барчаси икки асосни муҳофаза қилиш билан камолига етади:

Биринчиси: Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам келтирган нарсаларни ҳақиқатда рўёбга чиқариш. Токи унга заиф нақллар ва ботил тафсирлар каби ундан бўлмаган нарсалар аралашиб кетмасин. Аксинча, унинг нақлини ва нимага далолат қилаётганини тўғри билиш орқали унинг ҳаққи адо этилади.

Иккинчиси: Унга на ўз фикри, на бирор (заиф) ривоят ва шубҳалар билан қарши чиқиш.

Аллоҳ таоло Бани Исроилга буюрган нарсасида бундай дейди (бу биз учун ҳам ибрат-

дир): «Сизлардаги нарсани (Тавротни) тасдиқловчи бўлиб тушган нарсага (Қуръонга) иймон келтиринг ва унга биринчи кофир бўлувчилардан бўлманг. Менинг оятларимни арзон баҳога сотманг ва Мендангина қўрқинг. Ҳақни ботилга аралаштирманг ва ўзингиз билиб туриб ҳақни яширманг» (Бақара, 41, 42).

Шундай экан, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам келтирган ҳақ яширилмайди, ўзидан бошқа ботил билан аралаштирилмайди ва бошқа нарса билан унга қарши чиқилмайди.

Аллоҳ таоло айтади: «**Раббингиздан сизларга нозил қилинган нарсага эргашинглар, Ундан бошқа раҳнамоларга эргашманглар. Сизлар жуда оз эслайсизлар**» (Аъроф, 3).

Яна айтади: «**Оятларимизни ёлғонга чиқарганлар зулматлардаги қар ва соқовлардир. Аллоҳ кимни хоҳласа, уни адаштиради ва кимни хоҳласа, тўғри йўлга солиб қўяди**» (Анъом, 39).

Бу уч тоифа пайғамбарларнинг душманларидир. Зеро, улардан бири ўзига хилоф нарса келтирилса, ё «Буни менга Аллоҳ но-

зил қилди» дейди-да, Аллоҳга тухмат қилган бўлади, ёки «Менга ваҳий қилинди» дейди-ю, ким ваҳий қилганини айтмайди, ёки «Мен буни ўзим яратдим ва мен Аллоҳ нозил қилганидек нарсани нозил қиламан» дейди. Демак, ҳалиги тўқима нарсани ё Аллоҳга нисбат беради, ё ўзига нисбат беради, ёки ҳеч кимга нисбат бермайди.

Бу уч тоифадагилар инс ва жин шайтонларидан бўлиб, улар одамларни алдаш учун бир-бирларига ялтироқ сўзларни васваса қиладилар.

Аллоҳ таоло айтади: **«Пайғамбар деди: «Эй Раббим, дарҳақиқат, қавмим ушбу Қуръонни тарк этилган нарса қилиб олдилар!» Шундай қилиб, ҳар бир пайғамбар учун жинойтчилардан душман қилдик. Раббингнинг Ўзи етарли ҳидоят қилувчи ва ёрдамчидир»** (Фурқон, 30, 31).

Аллоҳ билувчироқдир. Аллоҳга ҳамд бўлсин¹⁵⁷.

¹⁵⁷ Ибн Таймия, «Мажмуъ ал-фатово», 15/88.

84. КЎПИНЧА БИДЪАТДАН ТАВБА ҚИЛИНМАЙДИ

Баъзи салаф олимлари айтганлар: «Иблисга гуноҳдан кўра бидъат суюклироқдир. Чунки гуноҳдан тавба қилинади, бидъатдан эса тавба қилинмайди».

Иблис айтган: «Одам боласини гуноҳлар билан ҳалок қилдим, у эса мени истиғфор ва «Ла илаҳа иллаллоҳ» билан ҳалок қилди. Шу боис улар ичига ҳавойи нафсни ёйдим. Бас, улар гуноҳ қиладилар ва тавба қилмайдилар. Чунки улар ўзларини яхши иш қиляпмиз, деб ҳисоблайдилар»¹⁵⁸.

¹⁵⁸ Ибн Қаййим, «Ад-доу вад-даво», 222-бет.

85. БИРОР КИШИНИ ЎЛДИРДИНГМИ?

Суфён Саврий айтади:

«Бизга етиб келишича, Рабеънинг¹⁵⁹ онаси нидо қилиб: «Ҳой болажоним Рабеъ! Нега ухламаяпсан?» дер эди. У эса: «Онажон! Кечаси бирон балога йўлиқишдан қўрққан одам ухламаслиги керак», дер эди. Онаси унинг тунларни йиғлаб бедор ўтказаётганини кўргач: «Эй ўғлим! Бирон кишини ўлдириб қўйдингми?» деди. У: «Ҳа, онажон. Бировни ўлдирдим», деди. Онаси: «Ким у? Айтсанг, унинг аҳли-оиласига бориб кечирим сўрасак, балки сени кечиришар! Аллоҳга қасамки, агар улар сенинг йиғиларинг ва бедорлигингни билсалар эди, сенга раҳм қилган бўлардилар», деди. Шунда Рабеъ: «Онажон! Ўзимни ўзим (гуноҳ-маъсиятлар билан) ўлдирдим», деди¹⁶⁰.

¹⁵⁹ Тобеин, имом, пешво Рабеъ ибн Хусайм Саврий Кўфий (вафоти 65 ҳ.)

¹⁶⁰ Ибн Жавзий, «Сифатус сафва», 2/40.

86. МАЗЛУМ ТИНЧЛАНМАЙДИ, ЗОЛИМ ЭСА РОҲАТЛАНМАЙДИ

Мазлум тинчланмайди, чунки у ҳақ эгасидир ва унинг иши осмон билан боғлиқ адолатли масаладир. У бунинг учун курашади ва адолатга ишонади. Золим эса роҳатланмайди, чунки мазлумларнинг дуоси уни таъқиб этади. Мазлумнинг дуоси осмонга учқундек кўтарилади, у билан Аллоҳ ўртасида парда йўқдир.

Абдуллоҳ ибн Аббос разияллоҳу анҳумодан ривоят қилинади, Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам дедилар: *«Мазлумнинг дуосидан қўрқ, чунки у билан Аллоҳ ўртасида парда йўқдир»*¹⁶¹.

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳудан ривоят қилинади, Пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва саллам дедилар: *«Учта дуо шак-шубҳасиз қабул бўлади: мазлумнинг дуоси, мусофирнинг дуоси, ота-онанинг фарзандлари учун қилган дуоси»*¹⁶².

¹⁶¹ Бухорий (2448) ва Муслим (19) ривояти.

¹⁶² Абу Довуд (1536) ва Термизий (1905) ривояти.

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳудан ривоят қилинади, Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам дедилар: *«Уч кишининг дуоси қайтарилмайди: адолатли имомнинг дуоси, рўзадорнинг то оғзини очгунича қилган дуоси, мазлумнинг дуоси; (мазлумнинг дуоси) булутларгача олиб чиқилади ва у учун осмон эшиклари очилади, шунда Аллоҳ таоло: «Иzzатимга қасамки, бир муддатдан кейин бўлса-да сенга албатта ёрдам бераман», деб айтади»*¹⁶³.

Жобир ибн Абдуллоҳ разияллоҳу анҳудан ривоят қилинади, Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам дедилар: *«Зулмдан сақланинглар! Чунки зулм қиёмат кунida зулматлардир»*¹⁶⁴.

Абу Зар Ғифорий разияллоҳу анҳудан ривоят қилинади, у Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламдан, у зот эса Раббилари азза ва жалладан ривоят қилиб айтганлар: *«Эй бандаларим! Мен Ўзимга зулмни ҳаром қилдим ва уни сизларнинг орангизда ҳам ҳаром қилдим. Шундай экан, бир-бирингизга зулм қилманглар»*¹⁶⁵.

¹⁶³ Табароний ривояти, 3718.

¹⁶⁴ Муслим ривояти, 2578.

¹⁶⁵ Муслим ривояти, 2577.

Солиҳлардан бири деди: «Эй Аллоҳ! Мени мазлумлар билан бирга тирилтир, золимлар билан бирга тирилтирма. Мазлум бўлиб ўлиш мен учун золим бўлиб ўлишдан яхшироқдир».

87. АЛЛОҲНИНГ РОЗИЛИГИ ЭНГ БУЮҚДИР

Аллома Ибн Қаййим Жавзия раҳимаҳуллоҳ айтади:

«Жаннат — шунчаки дарахтлар, мева-лар, таомлар ва ичимликлар, ҳури ийнлар, дарёлар ва қасрлардангина иборат жойнинг номи эмас. Одамларнинг аксарияти жаннат деганда шундай тушунадилар.

Аслида, жаннат — мутлақ ва комил неъматлар диёрининг номидир.

Жаннат неъматларининг энг буюғи эса Карим бўлган Аллоҳнинг жамолига боқиб лаззатланиш, Унинг каломини эшитиш, Унга яқин бўлиш ва Унинг розилигига эришиш билан қувонишдир.

Жаннатдаги егуликлар, ичимликлар, кийим-кечаклар ва гўзал манзараларнинг лаззати Аллоҳни кўриш лаззати билан ҳеч қачон тенглаша олмайди. У зот розилигининг энг ози ҳам бутун бошли жаннатлардан ва ундаги барча неъматлардан буюкроқдир. Аллоҳ таоло марҳамат қилганидек:

﴿وَرِضْوَانٌ مِّنَ اللَّهِ أَكْبَرُ﴾

«Аллоҳнинг розилиги эса (ҳаммасидан) улугʻроқдир» (Тавба, 72).

Шунингдек, дўзах ҳам (Аллоҳ бизни ундан сақласин) унинг аҳли учун Аллоҳнинг жамолидан тўсилиб қолиш, Унинг хорлаши, ғазаби, қаҳри ва У зотдан узоқ қилиниши азоби — уларнинг жасадлари ва руҳларини ёндирадиган оловдан кўра қаттиқроқ азобдир. Тўғрироғи, бу оловнинг уларнинг қалбларини ёндириши уларнинг баданларини ҳам ёндиришини вожиб қилгандир. Ва олов қалбларидан жасадларига ўтгандир.

Шундай экан, пайғамбарлар, сиддиқлар, шаҳидлар ва солиҳ инсонларнинг энг асосий сўраган нарсалари жаннатдир ва энг қочиб қутулмоқчи бўлган жойлари дўзахдир»¹⁶⁶.

¹⁶⁶ Ибн Қаййим, «Мадориж ас-соликийн байна манозили ийяка наъбуду ва ийяка настаъийн», 2/80.

88. «ҲАНЗАЛА МУНОФИҚ БЎЛДИ»

Ҳанзала разияллоҳу анҳу айтади:

Абу Бакр разияллоҳу анҳу мен билан кўришиб: «Қандайсан, Ҳанзала?» деди. Мен: «Ҳанзала мунофиқ бўлди!» дедим. У: «Субҳоналлоҳ! Нима деяпсан?» деди. Мен айтдим: «Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларида бўлганимизда у зот бизга дўзах ва жаннатни эслатадилар, гўёки уларни ўз кўзимиз билан кўраётгандек бўламиз. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларидан чиққач эса, хотинлар, болалар ва тирикчилик билан аралашиб кетамиз-да, кўп нарсани унутамиз»¹⁶⁷.

¹⁶⁷ Яъни Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам бизга эслатган нарсаларнинг кўпини унутдик ва гўё ҳеч нарса эшитмагандек бўлдик. Шу сабабли у ўзини нифоқда айблади; чунки нифоқ бир нарсани зоҳир қилиб, бошқасини яшириш билан бўлади. У Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларида бир ҳолатда бўлишини, болалари ва хотини билан бўлганда эса бутунлай бошқа ҳолатда бўлишини айтиб, шикоят қилди.

Абу Бакр деди: «Аллоҳга қасамки, биз ҳам худди шундай ҳолатга тушамиз!»

Мен ва Абу Бакр йўлга тушдик, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига кирдик. Мен: «Ҳанзала мунофиқ бўлди, ё Расулуллоҳ!» дедим. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Бу нима деганинг?» дедилар. Мен айтдим: «Ё Расулуллоҳ! Сизнинг ҳузурингизда бўлганимизда бизга дўзах ва жаннатни эслатасиз, гўёки уларни ўз кўзимиз билан кўраётгандек бўламиз. Сизнинг ҳузурингиздан чиққач эса хотинлар, болалар ва тирикчилик билан аралашиб кетамиз-да, кўп нарсани унутамиз». Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам дедилар: «*Жоним қўлида бўлган Зотга қасамки, агар сизлар менинг ҳузуримда бўлган ҳолатингизда ва зикрда доим бўлсангизлар, фаришталар тўшақларингизда ва йўлларингизда сизлар билан қўл сиқишган бўлар эдилар. Лекин, эй*

Ҳанзала, бир соат ундай, бир соат бундай»¹⁶⁸
деб уч марта айтдилар¹⁶⁹.

¹⁶⁸ Яъни инсон гоҳида ундай, гоҳида бундай бўлиб туради, бир соат зикр ва ибодатда, бир соат эса фарзандлар ва хотинларнинг ҳожатлари, улар билан аралашиш ва ўйнаш билан машғул бўлади. Инсонлардан талаб қилинган нарса солиҳ амаллар қилиш ва ҳаромдан сақланишдир. Ислом шариати мол-мулк, фарзандлар ва қариндошлар борасида ҳар бир ҳақ эгасига ўз ҳаққини беради.

¹⁶⁹ Бухорий (2514), Муслим (2750) ривояти.

89. КИМ ПАЙҒАМБАРГА ИТОАТ ҚИЛСА, АЛЛОҲГА ИТОАТ ҚИЛИБДИ

Аллоҳ таоло айтади:

﴿مَنْ يُطِيعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ وَمَنْ
تَوَلَّىٰ فَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِظًا﴾

«Ким Пайғамбарга итоат қилса, у Аллоҳга итоат қилибди. Ким юз ўгирса, Биз сизни улар устига қўриқчи қилиб юбормадик» (Нисо, 80).

Ибн Касир айтади: «Аллоҳ таоло Ўз бандаси ва расули Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳақларида хабар берадики, ким у зотга итоат қилса, Аллоҳга итоат қилибди ва ким у зотга осий бўлса, Аллоҳга осий бўлибди. Бу эса у зот ҳавойи нафсдан сўзламасликлари, балки айтаётган сўзлари фақат ва-

ҳий қилинадиган ваҳийдан иборат бўлгани учундир»¹⁷⁰.

Аллоҳ таоло айтади:

﴿وَالنَّجْمِ إِذَا هَوَىٰ ۝١ مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوَىٰ ۝٢ وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ ۝٣ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ ۝٤ عَلَّمَهُ شَدِيدُ الْقُوَىٰ ۝٥ ذُو مِرَّةٍ فَاسْتَوَىٰ ۝٦﴾

«Ботаётган юлдузга қасамки, биродарингиз (Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи ва саллам) йўлдан озгани ҳам, адашгани ҳам йўқ. У ўз ҳавойи нафсидан гапирмайди. У фақат тушаётган ваҳийдир. Унга ўта кучли ва хушсурат фаришта (Жаброил алайҳиссалом) таълим берди» (Нажм, 1-6).

¹⁷⁰ Ибн Касир, «Тафсир ал-Қуръон ал-азим», Нисо су-раси, 80-оят тафсири.

90. «КИМНИНГ СУСАЙИШИ СУННАТИМГА МУВОФИҚ БЎЛСА, ҲИДОЯТ ТОПИБДИ»

Абдуллоҳ ибн Амр разияллоҳу анҳумодан ривоят қилинади, Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам дедилар: *«Албатта, ҳар бир амалнинг кучайиши бор ва ҳар бир кучайишнинг сусайиши бор. Шундай экан, кимнинг сусайиши суннатимга мувофиқ бўлса, ҳидоят топган бўлади. Кимники бундан бошқасига бўлса, ҳалок бўлибди»*¹⁷¹.

«Албатта, ҳар бир нарсанинг кучайиши ва зўрайиши бор», яъни барча ишларнинг ва барча ибодатларнинг аввалида фаоллик, иштиёқ ва амалга рағбат бўлади. «Ҳар бир кучайишнинг сусайиши бор», яъни жадал ва тигиз ибодатдан бир муддат ўтгач кишини заифлик, дангасалик, тўхталиш ва толиқиш эгаллаб олади. Обид (ибодат қилувчи) дастлаб ибодатда жуда кучли ғайрат кўрсатади, сўнг-ра маълум вақт ўтгач унинг бу жўшқинлиги

¹⁷¹ Аҳмад (6958), Ибн Ҳиббон (11) ривояти, Табароний (14274, 13/429) озгина фарқ билан ривоят қилган. Албоний «Саҳиҳ ал-жомеъ»да келтирган.

босилади ва иродаси сустлашади. Шунинг учун айтилмоқдаки, «кимнинг сусайиши», яъни кимнинг бўшашиш ва ялқовлик даври «менинг суннатимга бўлса, ҳидоят топибди». Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг суннатлари эса «гарчи оз бўлса-да, давомий бўлганидир». Яъни амалларда тўғрилиқка ва ўртачалиқка риоя қилинглари, ҳаддан ошманглар, акс ҳолда ўзингизни қийнаб қўясиз ва бу сизни малолланишга, ибодатдан бешишга олиб боради. Шундай экан, давомийлик, Аллоҳ учун ихлос ва риё қилмаслик билан бирга ўртача йўлни тутиш энг афзалидир. «Кимники бундан бошқасига бўлса, ҳалок бўлибди», яъни кимда-ким У зотнинг суннати ва ҳидоятдан бошқа йўлни тутса, йўлдан озади.

Жаъфар ал-Хулдий айтади: Жунайднинг бундай деганини эшитдим: «Инсонлар учун барча йўллар берқидир, фақат Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг изларидан борган, суннатларига эргашган ва тариқатларини маҳкам тутган кишигина мустасно. Зеро, унга барча яхшилик йўллари очикдир»¹⁷².

¹⁷² Хатиб Бағдодий, «Китоб ал-фақиҳ вал-мутафаққиҳ», 1/150.

91. АЛЛОҲНИНГ ПАЙҒАМБАРИ ЮСУФ АЛАЙҲИССАЛОМНИНГ ФАЗИЛАТИ

Аллоҳ таоло Қуръонда пайғамбари Юсуф ибн Яъқуб ибн Исҳоқ ибн Иброҳим алайҳи-муссаломнинг қиссасини ҳикоя қилди¹⁷³.

Аллоҳ таоло айтади:

﴿نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ أَحْسَنَ الْقَصَصِ بِمَا
أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ هَذَا الْقُرْآنَ وَإِنْ كُنْتَ مِنْ قَبْلِهِ
لَمِنَ الْغَافِلِينَ﴾

**«Биз сизга бу Қуръонни ваҳий қилиш
билан қиссаларнинг энг гўзалини ҳикоя**

¹⁷³ Бу қисса Пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва салламга даъват тарихининг нозик бир даврида, Абу Толиб ва Хадича разияллоҳу анҳо вафоти сабабли «Маҳзунлик йили» деб номланган йил билан Ақба байъати ўртасида нозил бўлган. Шундай қилиб, бу оятлар Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам ва у зотнинг саҳобаларига ҳамда қиёмат кунигача ҳар бир замон ва макондаги мўминларга таскин ва юпанч бўлди.

қиламиз. Ҳолбуки, сиз бундан олдин, албатта, беҳабар эдингиз» (Юсуф, 3).

Аллоҳ таоло Юсуф алайҳиссаломни кўп синовлар билан имтиҳон қилди ва у синовлардан азоб чекди. У қаттиқ нафрат ва қаттиқ муҳаббатга дучор бўлди. Қаттиқ нафрат унга ака-укаларининг хиёнатини келтирди, шу сабабли қудуққа ташланди ва қул каби сотилди. Қаттиқ муҳаббат сабабли эса қамоққа ташланди, ҳолбуки у ўзи ҳам карим-улуғ, отаси ва боболари ҳам карим-улуғ зотлар эди.

Абдуллоҳ ибн Умар разияллоҳу анҳумодан ривоят қилинади, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам дедилар: *«Карим ўғли карим ўғли карим ўғли карим — Юсуф ибн Яъқуб ибн Исҳоқ ибн Иброҳимдир»*¹⁷⁴.

Ҳадис Аллоҳнинг пайғамбари Юсуф алайҳиссаломнинг фазлини баён қилади. У зот буюк азму қарор ва сабр эгаси эди. У зот анбиёлар сулоласидан, ўзи ҳам карим пайғамбар, отаси ҳам карим пайғамбар — Яъқуб алайҳиссалом, бобоси ҳам карим пайғамбар — Исҳоқ алайҳиссалом, бобокалони ҳам

¹⁷⁴ «Саҳиҳи Бухорий», 4688.

карим пайғамбар — Иброҳим алайҳиссаломдир. У зот ахлоқ ва нубувват шарафини жамлагандир, насл-насаби туташган уч пайғамбарнинг ўғлидир, дунёга подшоҳлик қилиб, адолат ва эҳсон билан ҳукм юритгандир.

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳудан ривоят қилинади, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам дедилар:

«Биз шак қилишга Иброҳимдан кўра ҳақлироқмиз, ўшанда у: «Раббим, менга ўликларни қандай тирилтиришингни кўрсат», деган эди. Аллоҳ айтди: «Ишонмадингми?» У айтди: «Йўқ, лекин қалбим хотиржам бўлиши учун» (Бақара, 260).

Аллоҳ Лутни раҳмат қилсин, у мустаҳкам таянчга интилар эди.

Агар мен қамоқда Юсуф қолган муддатча қолганимда, чақирувчининг чқиригини қабул қилган бўлардим»¹⁷⁵.

Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам Аллоҳнинг пайғамбари Юсуф алайҳиссаломнинг сабри ва азму қарорининг қувватига қойил қолиб, айтдилар: «Агар мен

¹⁷⁵ «Саҳиҳи Бухорий», 3372.

қамоқда Юсуф қолган муддатча қолганимда, чақирувчининг чақириғини қабул қилган бўлардим», яъни агар мен қамоқда Юсуф алайҳиссалом қолган муддатча қолганимда, чақирувчининг чақириғини қабул қилиб, қамоқдан чиқишга шошилган бўлардим. Зеро, Юсуф алайҳиссалом уни қамоқдан чиқариш учун келган подшоҳнинг элчисига:

﴿ارْجِعْ إِلَىٰ رَبِّكَ فَسْأَلْهُ مَا بَالُ التَّسْوَةِ
الَّتِي قَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ إِنَّ رَبِّي بِكَيْدِهِنَّ
عَلِيمٌ﴾

«Хожангга қайтиб бор ва ундан қўлларини кесган аёлларнинг ҳоли нима бўлганини сўра. Албатта, Раббим уларнинг макрини билувчидир» (Юсуф, 50) деди ва чиқишга шошилмади. Буларнинг барчаси у зотнинг ўта сабрли эканидандир.

Ибн Касир айтади: «Аллоҳ таоло подшоҳ ҳақида хабар бериб айтадики, улар унинг ҳузурига у кўрган тушнинг таъбирини олиб келганларида бу таъбир унга маъқул бўл-

ди ва унинг тўғрилигига ишонди. Шунда у Юсуф алайҳиссаломнинг фазлини, илмини, унинг туш таъбири илмидан яхши хабардорлигини ва юртидаги фуқароларига нисбатан хайрихоҳлигини билди. Шундан сўнг: «Уни қамоқдан чиқариб, хузуримга келтиринглар», деди. Элчи шу хабар билан келганида Юсуф чиқишдан бош тортди, токи подшоҳ ва унинг фуқаролари унинг айбсизлигига ва Азизнинг хотини томонидан унга нисбат берилган жиноятдан номуси поклигига ишонч ҳосил қилсинлар, қамоққа ташланиш унга нисбатан зулм ва адолатсизлик бўлганини билсинлар. У айтди:

﴿أَرْجِعْ إِلَىٰ رَبِّكَ فَسَأْلُهُ مَا بَالُ النِّسْوَةِ
الَّتِي قَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ إِنَّ رَبِّي بِكَيْدِهِنَّ
عَلِيمٌ﴾

**«Хожангга қайтиб бор ва ундан қўллари
ни кесган аёлларнинг ҳоли нима бўлга-**

нини сўра. Албатта, Раббим уларнинг макрини билувчидир» (Юсуф, 50)¹⁷⁶.

Шайх Ибн Таймия айтади:

Банда гуноҳ қилишга қасд қилади-да, сўнг Аллоҳнинг ҳузуридаги мақомини эслаб, уни тарк этади. Юсуф ҳам ўз Раббининг мақомидан қўрққан ва нафси ҳавойи хоҳишлардан қайтарганлардан эди.

Қолаверса, Юсуф алайҳиссалоту вассалом душман юртида асир тушган бўйдоқ йигит эди. У ерда агар бирор фахш иш қилса, улардан уяладиган қариндошлари ёки дўстлари йўқ эди. Чунки кўпинча одамларни қабих ишларни қилишдан таниш-билишларидан ҳаё қилишлари тўсиб туради. Агар мусофир бўлсалар, кўнгиллари тусаган ишни қилаверадилар. Юсуф эса ёлғиз, ҳеч кимдан қўрқмайдиган ҳолатда эди. Агар нафси ёмонликка буюрувчи (аммора) бўлганида, нафси амморанинг ҳукми шундай бўлардики, у ўзи ўша аёлга тегажоглик қилган ёки аёлни қўлга киритиш учун ўзи ҳийла ишлатган бўларди. Улуғларнинг аёлларида ғарази

¹⁷⁶ Ибн Касир, «Тафсир ал-Қуръон ал-азим».

бор кўпчилик кимсаларнинг одати шундай бўлади, ундайлар агар ўзи чақиришга имкон топа олмаса, ҳийла қилади. Аммо агар чақирилса, чақирувчи ҳатто бир хизматкор аёл бўлса ҳам, тезда унинг чорловини қабул қилади. Энди агар чақирувчи унинг устидан ҳукмрон бўлган, унга хилоф қилса зарар етишидан қўрқиладиган бекаси бўлса-чи?!

Қолаверса, унинг эри — одатда аёлини бундай ишдан қайтариши керак бўлган эри — уни жазоламади, аксинча, даюслардек, Юсуфга бу ишни эътиборсиз қолдиришни буюрди. Сўнгра у аёл бошқа аёллардан ёрдам сўради ва уни қамоққа ташлади. У эса: **«Эй Раббим, улар мени чорлаётган нарсадан кўра мен учун қамоқ маҳбуброқдир. Агар Ўзинг мендан уларнинг макрини бурмасанг, уларга мойил бўлиб, жоҳиллардан бўлиб қоламан»**, дер эди (Юсуф, 33).

Оқил инсон Юсуфни ўша ишга чорлаган бу турткилар ҳақида бир фикрлаб кўрсин. Бу сабабларнинг кўплиги ва кучлилигига қарамай, агар у бу ишни қилса, уни тўхтатиб қолувчи ва махлуқотлар ичидан уни қутқариб қолувчи ҳеч ким йўқ эди. Токи унга Юсуф дучор бўлган бу синов энг улуғ ишлардан бири

экани ҳамда унинг тақвоси ва маъсиятдан сабр қилиши — ҳатто уларга ижобат қилмагани учун золимлар унга зулм қилсалар ҳам уни қилмаслиги — энг улуғ ҳасанотлардан ва энг катта тоатлардан экани аён бўлсин. Албатта, Юсуф алайҳиссалоту вассаломнинг нафси энг покиза нафслардан эди.

Қандай қилиб у: **«Ўз нафсимни оқламайман. Албатта, нафс, агар Раббим раҳм қилмаса, ёмонликка ундовчидир»** (Юсуф, 53) дейиши мумкин?! Ҳолбуки, Аллоҳ биладики, унинг нафси покдир, ёмонликка буюрувчи (аммора) эмасдир. Аксинча, унинг нафси энг покиза нафслар қаторида покдир. Аёлга нисбатан содир бўлган кўнгилдан ўтказиш ҳам унинг нафси покланишини ва тақвосини зиёда қилди. Шу билан бирга Аллоҳ учун уни тарк қилгани эвазига унга нафсини поклайдиган энг буюк ҳасанотлардан бири ёзилди.

Хиёнат омонатнинг зиддидир, бу иккиси ростгўйлик ва ёлғончилик жинсидандир. Шунинг учун ҳам «ростгўй ва омонатдор» дейилади, ҳамда «ёлғончи ва хоин» дейилади. Бу Азизнинг хотинининг ҳолатидир. Агар у Юсуф йўқлигида ёлғон гапириб: «У мени йўлдан урмоқчи бўлди», деганида, ёлғончи

ва хоин бўларди. Аммо қачонки у ўзи йўлдан урганини тан олгач, бу хабарда ростгўй ва унда омонатдор бўлди. Шунинг учун у: **«Албатта, у (Юсуф) ростгўйлардандир»** (Юсуф, 51), деди ва ўзини эмас, унинг ўзини оқлашида ростгўй эканини хабар қилди.

Аммо фаҳш ишни қилишга келсак, у хиёнат ва омонат бобидан эмас. Балки у зулм, ёмонлик ва фаҳш ишлари бобидандир. Худди Аллоҳ таоло Юсуф алайҳиссалом ҳақидаги сўзида буни шундай васф қилганидек: **«Аллоҳ сақласин. Албатта, у хожамадир, жойимни яхши қилгандир. Албатта, золимлар нажот топмаслар»** (Юсуф, 23). Бу ерда «хоинлар» демади. Сўнгра Аллоҳ таоло айтди: **«Ундан ёмонлик ва фаҳшни буриб юбориш учун ана шундай қилдик. Албатта, у Бизнинг танланган бандаларимиздандир»** (Юсуф, 24). Бу ерда: «Ундан хиёнатни буриб юбориш учун» демади. Оқил инсон Аллоҳ таолонинг Китобидаги бу нозик жиҳатларни тадаббур қилсин.

Аллоҳ таоло тасдиқлаган, Юсуфдан нақл қилинган сўзда шундай дейилган: **«Албатта, нафс, агар Раббим раҳм қилмаса, ёмонликка ундовчидир»** (Юсуф, 53). Бу шунга дало-

лат қиладики, ҳамма нафс ҳам ёмонликка ундовчи (аммора) эмас. Балки Раббим раҳм қилган нафсда ёмонликка ундовчи нафс йўқдир.

Олимларнинг бир жамоаси нафснинг учта ҳолати борлигини айтганлар: у ёмонликка ундовчи (аммора) бўлади, маломат қилувчи (лаввома) бўлади, яъни гуноҳ қилади-да, кейин бунинг учун ўзини маломат қилади, ёки гуноҳ ва тавба ўртасида иккиланиб, ўзини койийди, сўнгра хотиржам (мутмаинна) бўлади.

Бу ердаги мақсад шуки, нафслар ичида Раббим раҳм қилганлари аммора (ёмонликка буюрувчи) эмасдир. Агар нафслар раҳм қилинганга ва ёмонликка буюрувчига тақсимланса, биз қатъий билдикки, Азизнинг хотинининг нафси ёмонликка буюрувчи нафслардан эди. Чунки у қайта-қайта бунга буюрди, йўлдан урди, тухмат қилди, аёллардан ёрдам сўради ва уни қамоққа ташлади. Бу эса ёмонликка буюришнинг энг катта кўринишларидандир.

Аммо Юсуф алайҳиссалоту вассаломга келсак, агар унинг нафси ёмонликка буюрувчи бўлишдан раҳм қилинган нафслардан

бўлмаса, унда нафслар ичида раҳм қилингани йўқ экан! Юсуфнинг қиссасини тадаббур қилган киши биладики, унга берилган раҳм-шафқат ва ундан ёмонлик ва фаҳшнинг буриб юборилиши энг улуғ неъматлардандир. Агар шундай бўлмаганида, Аллоҳ уни Қуръонда зикр қилмаган ва ибрат қилиб қўймаган бўларди. Каттаю кичик солиҳ инсонлардан бирортасининг нафси шундай сабабларга дучор бўлса, Юсуфнинг нафсичалик раҳм қилинган бўлмас эди (яъни Юсуфчалик пок бўла олмас эди).

Шу эътиборга кўра, агар Юсуфнинг нафси раҳм қилинган бўлмаса, нафслар ичида бирорта ҳам раҳм қилингани йўқдир ва барча нафслар ёмонликка ундовчидир (амморадир), бу эса Қуръонда келган нарсага хилофдир.

Муслим ибн Ясор ҳақида зикр қилинган ҳикояга эътибор қаратилмайди — у Абу Абдуллоҳ Муслим ибн Ясор Басрий, Бани Умайянинг мавлоси, фақиҳ, зоҳид, ҳадис ровийларидан бўлиб, ўз замонида ҳеч ким ундан афзал кўрилмасди. Ибн Саъд у ҳақида: «У ишончли, фозил, обид ва тақводор эди», деган. Асли Маккадан, Басрада яшаган ва у

ернинг муфтийси бўлган, ҳижрий 108 йилда ўша ерда вафот этган — бир бадавий аёл саҳрода у билан ёлғиз қолганда ўзига чорлаган, шунда Муслим ибн Ясор бош тортиб, йиғлаган, кейин укаси келиб у ҳам йиғлаган, хотин ҳам йиғлаб кетган, сўнг у ухлаб қолганида тушида Юсуфни кўрган ва Юсуф унга: «Мен гуноҳга қасд қилган (кўнглидан ўтказган) Юсуфман, сен эса қасд қилмаган Муслимсан», деган экан.

Бу ҳикояни эшитган киши Муслимнинг ҳолати комилроқ экан деб ўйлаши мумкин. Бу икки жиҳатдан жаҳолатдир:

Биринчиси: Муслим уни йўлдан урмоқчи бўлган аёлнинг ҳукми остида эмас эди, аёлнинг унга ҳукмронлиги ҳам йўқ эди. Унинг устидан ёлғон гапиришга, аёллардан ёрдам сўраб уни қамоққа ташлашга қурби етмас эди, эри унга (Муслимга) ёрдам бермайдиган ҳолатда ҳам эмас эди. Унинг гуноҳдан сақланишига эридан бошқа ёрдамчи йўқ эди деб ҳам бўлмайди. Балки, Муслим йиғлаганида у аёл кетиб қолди. Агар у аёл қайсарлик қилганда ҳам, Муслимнинг бақириши ёки аёлнинг одамлардан кўрқиши уни бу ишдан қайтарган бўларди. Бу қаёқда-ю, Юсуф алай-

ҳиссалоту вассалом дучор бўлган синов қаёқда?!

Иккинчиси: Юсуфнинг кўнглидан ўтказган мойиллиги, қачонки уни Аллоҳ учун тарк қилгач, унга ҳасанот бўлиб ёзилди ва унга ҳеч қандай нуқсон бўлмади. Икки «Саҳиҳ»да Аллоҳнинг соясидан бошқа соя бўлмайдиган кунда Ўз соясидан жой бериладиган етти тоифа киши ҳақидаги ҳадисда келганки: *«Мансаб ва жамол эгаси бўлган аёл уни (ўзига) чорлаганда: «Мен оламлар Рабби Аллоҳдан қўрқаман!» деган киши».*

Бу фақатгина чорлашнинг ўзи бўлганида шундай фазилат эди. Қайта-қайта йўлдан уриш, ёрдам чақириш ва қамоққа олиш бўлганда (бу фазилат) қандай бўлар экан?!

Маълумки, Азизнинг хотини мансаб эгаси эди ва гўзал бўлган деб айтилади. Зоҳиран кўриниб тургани шуки, Миср Азизининг хотини чиройли бўлиши табиийдир. Аммо Муслимни чорлаган бадавий аёл шубҳасиз ундан пастроқ, кўримсизроқ эди. Унинг тушида Юсуфни кўриши ва Юсуфнинг унга: «Мен гуноҳни қасд қилган Юсуфман, сен эса қасд қилмаган Муслимсан» дейишининг энг юқори эҳтимоли — бу худди Юсуф унга ўн-

гида шундай дегани даражасидадир. Агар у шундай деган бўлса ҳам, бу Муслимга яхшилик, мақтов ва сано, Юсуф томонидан эса камтарлик ҳисобланади. Агар улуғ инсон ўзидан пастроқ даражадаги кишига камтарлик қилса, унинг мартабаси тушиб қолмайди¹⁷⁷.

¹⁷⁷ Ибн Таймия, «Мажмуъ ал-фатово», 15/81.

92. ЎЗ НАФСИМНИ ОҚЛАМАЙМАН

Ибн Касир айтади:

Аллоҳ таоло айтади: **«Ўз нафсимни оқламайман. Албатта, нафс, агар Раббим раҳм қилмаса, ёмонликка ундовчидир. Албатта, Раббим мағфиратли ва раҳмлидир»** (Юсуф, 53). Азизнинг хотини айтмоқдаки: «Мен ўз нафсимни оқламайман, чунки нафс васваса ва орзу-ҳавас қилади. Шунинг учун мен Юсуфни йўлдан урдим, чунки нафс ёмонликка ундовчидир». «Агар Раббим раҳм қилмаса», яъни Аллоҳ таоло сақлаган кимсаларгина мустасно. «Албатта, Раббим мағфиратли ва раҳмлидир». Ушбу қавл қиссанинг сиёқига ва сўзларнинг маъносига энг машҳур, энг муносиб ва энг лойиқроғидир. Мовардий ҳам ўз тафсирида шуни нақл қилган¹⁷⁸.

Шайх Ибн Таймия айтади:

«Агар Юсуфдаги ҳолат шундай бўлса (яъни у бутунлай пок бўлса), ундаги: «Албатта, нафс, агар Раббим раҳм қилмаса, ёмон-

¹⁷⁸ Ибн Касир, «Тафсир ал-Қуръон ал-азим».

ликка ундовчидир» сўзидан зикр қилинган нарсалар Юсуфнинг ҳолатига эмас, балки фақатгина Азизнинг хотини ҳолатига муносиб тушади. Ушбу ҳодисада гуноҳларни Юсуфга нисбат бериш — Аллоҳнинг Китобига ва Расулига нисбатан тухматдир, сўзларни ўз ўрнидан бузиб талқин қилишдир. Шунингдек, унда улуғ бир пайғамбарни ғийбат қилиш, у ҳақда далилсиз ботил сўзлаш ва уни Аллоҳ поклаган нарсаларга мансуб қилиш бордир.

Бунинг асли келиб чиқиши тухматчи яҳудийлардан бўлиши эҳтимолдан холи эмас. Тухмат ёлғон ва бўҳтон демақдир. Улар Мусони Аллоҳ ундан поклаган нарсалар билан айблар эдилар, энди бошқа пайғамбарлар ҳақида нима дейиш мумкин?! Уларнинг бу нақлларини уларга яхши гумон қилганлар қабул қилиб, Қуръон тафсирини мана шу эътиқодга тобе қилиб қўйдилар. Билингки, пайғамбарларнинг маъсумлиги масаласида оғиб кетганлар икки қарама-қарши тарафдадирлар ва уларнинг ҳар иккиси ҳам баъзи жиҳатлардан Аллоҳнинг Китобига хилофдир: Бир қавм улардан гуноҳ содир бўлиши мумкин эмаслигини даъво қилишда шу даражада ҳаддан ошдики, ҳатто улардан (пай-

ғамбарлардан) гуноҳ содир бўлгани, уларнинг бундан тавба қилганлари ва шу сабабли Аллоҳ уларни мағфират қилиб, даражаларини кўтаргани ҳақида хабар берувчи Қуръон матнларини бузиб талқин қилдилар. Бошқа бир қавм эса Қуръон уларнинг поклигига далолат қилган ҳолатларни зикр қилишда ҳаддан ошиб, Аллоҳ уларни поклаган гуноҳ ва айбларни уларга нисбат бердилар.

Булар ҳам Қуръонга хилоф қилувчилардир, улар ҳам Қуръонга хилоф қилувчилардир. Ким Қуръонга у қандай тушган бўлса, ҳеч қандай бузишларсиз шундай эргашса, у ўрта (энг афзал ва энг яхши) умматдан бўлади ва тўғри йўлга, Аллоҳ инъом этган набийлар, сиддиқлар, шаҳидлар ва солиҳларнинг йўлига ҳидоят қилинган бўлади»¹⁷⁹.

¹⁷⁹ Ибн Таймия, «Мажмуъ ал-фатово», 15/51.

93. ҚАЙСИ САДАҚАНИНГ АЖРИ УЛУҒРОҚ?

Абу Хурайра разияллоҳу анҳудан ривоят қилинади, бир киши Набий саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳузурларига келиб, сўради: «Эй Аллоҳнинг Расули! Қайси садақанинг ажри улуғроқ?»

У зот айтдилар: *«Соғлом ва бахил бўлиб турган, камбағал бўлиб қолишдан қўрқиб ва бой бўлишни умид қилиб турган ҳолингда садақа қилишингдир. Жон ҳалқумга етгунча кечиктирма, у пайтда «Фалончига бунча, фалончига бунча», дейсан, ҳолбуки, у мол фалончини ки бўлиб бўлган эди»*¹⁸⁰.

¹⁸⁰ Бухорий (1419), Муслим (1032) ривояти.

94. ЭВАЗИГА СЕНГА ЕТТИ ЮЗТА ЖИЛОВЛАНГАН ТУЯ БЕРИЛАДИ

Абу Масъуд Уқба ибн Амр разияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

Бир киши жиловланган туя билан келди ва: «Бу Аллоҳ йўлида», деди. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам дедилар: «Сенга унинг эвазига қиёмат кунини етти юзта туя берилади, ҳаммаси жиловланган бўлади»¹⁸¹.

Бу ҳадис Аллоҳ таолонинг ушбу сўзига мувофиқдир:

﴿مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ
اللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلٍ فِي كُلِّ
سُنْبُلَةٍ مِائَةٌ حَبَّةٍ وَاللَّهُ يُضَعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ
وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ﴾

¹⁸¹ «Саҳиҳи Муслим», 1892.

«Молларини Аллоҳ йўлида инфоқ қиладиган мўминларнинг мисоли ерга экилган битта донга ўхшайди. Ундан униб чиққан пояда еттита бошоқ етилган ва ҳар бир бошоқда юзтадан дон бор. Аллоҳ истаган кишига ажр-савобларни бир неча баробар кўпайтириб беради. Аллоҳ фазли қарами кенг, яхши билувчи зотдир» (Бақара, 261).

95. КИМ НАФСИНИНГ БАХИЛЛИГИДАН САҚЛАНСА

Ибн Қаййим айтади:

«Садақанинг турли балоларни даф қилишда ажиб бир таъсири бор. Бу садақа фожирдан ёки золимдан, ҳатто кофирдан бўлса ҳам, Аллоҳ таоло у сабабли ундан турли бало-офатларни қайтаради. Бу одамларнинг хосларига ҳам, авомларига ҳам маълум бўлган ҳақиқатдир. Ер аҳлининг барчаси буни эътироф этади, чунки улар буни тажрибадан ўтказиб кўрганлар».

Яна айтади: «Бахилнинг ҳолати шундайки, у ҳар сафар садақа қилмоқчи бўлганда бахиллиги уни тўхтатиб қолади. Натижада унинг қалби ўз қамоғида сиқилганча қолаверади. Садақа қилувчи эса, ҳар гал садақа қилганида қалби ёришади ва кўкси кенгаяди. Бу худди унинг эғнидаги жуббанинг (устки кийимнинг) кенгайиб боришига ўхшайди. Қачон садақа қилса, кўнгли кенгайиб, очилиб, ёришиб бораверади ва хурсандчилиги кучайиб, шодлиги ортади.

Агар садақанинг шундан бошқа ҳеч қандай фойдаси бўлмаганида ҳам, банда унга шошилиши ва уни кўпайтиришга ҳаракат қилиши учун шунинг ўзи етарли бўлар эди.

Аллоҳ таоло айтади:

﴿قَاۤؤْلَيْكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾

«Ана ўшалар нажот топувчилардир»
(Ҳашр, 9)¹⁸².

¹⁸² Ибн Қаййим, «Ал-вобил ас-саййиб мидал калим ат-таййиб», 75-69-бетлар.

96. ИЙМОН — ЭЪТИҚОД, СЎЗ ВА АМАЛДИР

Имом Муҳаммад ибн Исмоил Бухорий раҳимахуллоҳ айтади:

«Мен Ҳижоз, Макка ва Мадина, Қўфа, Басра, Восит, Бағдод, Шом ва Миср аҳлидан мингдан ортиқ илм аҳли бўлган кишилар билан учрашдим. Улар билан қайта-қайта, турли вақтларда кўришдим. Мен уларнинг кўпчилиги ҳаётлик вақтларида, қирқ олти йилдан бери мулоқотда бўлдим: Шом, Миср ва Жазира аҳли билан икки марта, Басрада бир неча йиллар давомида тўрт марта, Ҳижозда олти йил давомида кўришдим. Хурсонлик муҳаддислар билан бирга Қўфа ва Бағдодга неча марта кирганимнинг саноғига ета олмайман¹⁸³... Сўзимиз мухтасар бўлиши ва чўзилиб кетмаслиги учун фақат уларни номма-ном айтиш билан кифояландик.

Шуларнинг бирортаси қуйидаги фикрда ихтилоф қилганини кўрмадим: Дарҳақиқат,

¹⁸³ Шу ўринда 50 дан ортиқ олимнинг исмларини санаб ўтади.

дин сўз ва амалдир. Бунга Аллоҳ таолонинг ушбу сўзи далилдир:

﴿وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ
الدِّينَ حُنَفَاءَ وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُؤْتُوا
الزَّكَاةَ وَذَلِكَ دِينُ الْقَيِّمَةِ﴾

«Ҳолбуки, улар фақат Аллоҳга, динни Унга холис қилган, тўғри йўлдан оғмаган ҳолларида ибодат қилишга, намозни тўқис адо этишга ва закотни беришга буюрилган эдилар. Ана ўша тўғри диндир» (Баййина, 5)¹⁸⁴.

Сўнгра уларнинг қолган эътиқодларини бирин-кетин санаб ўтади¹⁸⁵.

¹⁸⁴ Қаранг: Имом Лолакаийнинг «Шарҳ усул эътиқод аҳлис-сунна вал-жамоа» асари.

¹⁸⁵ Иймон лугатда тасдиқлаш, бўйсунитишни изҳор қилиш ва иқрор бўлишдир. Шаръий истилоҳда эса барча ботиний ва зоҳирий тоат-ибодатлардир. Ботиний тоатлар қалб амаллари кабидир. Зоҳирийси эса баданнинг вожиб ва мустаҳаб амаллари кабидир.

Бунинг хулосаси шуки, иймон — қалбга ўрнашган, амал уни тасдиқлаган ва Аллоҳ таолонинг буйруқларига итоат этиш ҳамда тақиқларидан четлашиш орқали тана аъзоларида самараси кўринган нарсадир. Агар тасдиқ амалдан ажралиб қолса (яъни, амалсиз қуруқ тасдиқ бўлса), унинг ҳеч қандай фойдаси йўқдир. Агар амалдан холи бўлган қуруқ тасдиқ бирор кимсага фойда берганида, Иблисга фойда берган бўлар эди. Чунки у Аллоҳ таолонинг ягоналигини, Унинг шериги йўқлигини ва шакшубҳасиз барча махлуқотлар Аллоҳ таоло ҳузурига қайтишини чинакам билар эди. Лекин унга илоҳий амр келганида: **«Эсланг, фаришталарга: «Одамга сажда қилинглар», деганимизда, улар сажда қилдилар. Фақат Иблис бош тортди, кибр қилди ва кофирлардан бўлди»** (Бақара, 34), унинг тавҳид ва рубубият ҳақидаги илми унга шафоатчи (фойда) бўлмади; чунки у Аллоҳнинг махлуқотларни яратишдан бўлган мақсади бўлмиш «ибодат тавҳиди»ни рўёбга чиқармади. Демак, амалсиз қуруқ тасдиқнинг оламлар Рабби ҳузурда ҳеч қандай қиймати йўқдир!

Демак, иймон сўз ва амалдир. У тоат билан кўпаяди ва гуноҳ билан камаяди. У қалб сўзи, тил сўзи, қалб амали ва аъзолар амалидан иборатдир.

Қалб сўзи: унинг эътиқоди, тасдиғи, иқрори ва қатъий ишончидир.

Тил сўзи: икки шаҳодат калимасини айтиш ва уларнинг тақозоларига иқрор бўлишдир.

97. АЛЛОҲ БИЛАН УЧРАШИШНИ ЁҚТИРМАСА, АЛЛОҲ ҲАМ У БИЛАН УЧРАШИШНИ ЁҚТИРМАЙДИ

Убода ибн Сомит разияллоҳу анҳудан ривоят қилинади, Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам дедилар:

«Ким Аллоҳ билан учрашишни яхши кўрса, Аллоҳ ҳам у билан учрашишни яхши кўради. Ким Аллоҳ билан учрашишни ёқтирмаса, Аллоҳ ҳам у билан учрашишни ёқтирмайди».

Шунда Ойша ёки у зотнинг аёлларидан бири деди: «Ҳаммамиз ҳам ўлимни ёқтирмаймиз-ку?»

У зот дедилар: *«Бу эмас. Балки мўминга ўлим ҳозир бўлганида унга Аллоҳнинг розилиги ва иззат-икроми ҳақида хушхабар берилади. Бас, унга олдидаги нарсадан (ўлимдан) севимлироқ нарса бўлмайди. Шунда у Аллоҳ билан*

Қалб амали: нияти, таслим бўлиши, ихлоси, бўйсуниши, умиди, кўрқуви, итоати, муҳаббати ва иродасидир.

Аъзолар амали эса: буюрилган ишларни бажариш ва қайтарилган ишларни тарк этишдир.

учрашишни яхши кўради ва Аллоҳ ҳам у билан учрашишни яхши кўради.

Кофирга ўлим ҳозир бўлганида унга Аллоҳнинг азоби ва уқубати ҳақида хабар берилади. Бас, унга олдидаги нарсадан ёқимсизроқ нарса бўлмайди. У Аллоҳ билан учрашишни ёқтирмайди ва Аллоҳ ҳам у билан учрашишни ёқтирмайди»¹⁸⁶.

¹⁸⁶ Бухорий ривояти, 6026.

98. ҚАЗО-ҚАДАРНИНГ ЁМОНЛИГИДАН АЛЛОҲДАН ПАНОҲ СЎРАЙМИЗ

Ибн Самъоний айтади: Солиҳ шайхлардан Абул Фазл Софий ибн Абдуллоҳ Сўфийнинг Бағдодда шундай деганини эшитдим:

«Шайхимиз Юсуф Ҳамадонийнинг Низомиядаги мажлисида иштирок этдим. Жуда кўпчилик жамланган эди. Ибн Сақо номли бир фақиҳ ўрнидан туриб, унга озор берди ва бир масала ҳақида сўради. Имом Юсуф унга деди: «Ўтир! Мен сенинг гапларингдан куфр ҳидини сезяпман. Қўрқаманки, сен Ислом динидан бошқа динда ўласан».

Абул Фазл айтади: Бу воқеадан бир муддат ўтгач, Рум подшоҳидан халифага насроний бир элчи келди. Ибн Сақо унинг олдига бориб, ўзини ҳамроҳ қилиб олишини сўради. Ва унга деди: «Мен Ислом динини тарк этиб, сенинг динингга киришим мумкинми?» Насроний уни ҳамроҳликка қабул қилди ва у ўша элчи билан бирга Қўстантинияга кетди, Рум подшоҳига тобе бўлди ва насронийликда вафот этди.

Ибн Нажжор айтади: Мен Абул Карам Абдуссалом ибн Аҳмад Муқриъдан эшитишимча, Ибн Сақо Қуръон ёдлаган, уни тажвид билан тиловат қилувчи қори эди. Уни Қустантинияда бир сўрида бемор ҳолда ётганини кўрган баъзи кишилар менга ҳикоя қилиб берди. Қўлида эски бир елпиғич бўлиб, у билан юзидан пашшаларни ҳайдарди. Мен ундан сўрадим: «Қуръон ёдингда қолганми?» У деди: «Фақат битта оятни эслай оламан:

﴿رُبَّمَا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ كَانُوا
مُسْلِمِينَ﴾

«Ҳали кофир бўлган кимсалар мусулмон бўлишни орзу қилиб қоладилар» (Ҳижр, 2). Қолганини унутдим».

Қазо-қадарнинг ёмонлигидан ва Ислом неъматининг заволи топишидан Аллоҳдан паноҳ сўраймиз¹⁸⁷.

¹⁸⁷ Салоҳиддин Халил ибн Айбак ас-Сафадий, «Ал-вофий бил-вафаёт», 9/48.

99. АЛЛОҲДАН ЁРДАМСИЗ ТАШЛАБ ҚЎЙИЛИШДАН ПАНОҲ СЎРАЙМИЗ

Гуноҳлар ўлим пайтида ўз эгасини ёрдамсиз ташлаб қўйиши ва у билан гўзал хотима орасини тўсиб қўйиши мумкин! Албатта, Аллоҳ бир ёмонликни бошқа бир ёмонлик билан жазолайди. Худди бир яхшиликни бошқа бир яхшилик билан мукофотлагани каби гуноҳларнинг уқубати ҳам бири иккинчиси билан қўшилиб, кўпайиб боради.

Агар жон бераётган кўпчилик инсонларга боқсанг, улар билан гўзал хотима ораси тўсиб қўйилганини кўрасан. Бу уларнинг ёмон амалларига берилган жазодир.

Ҳофиз Абу Муҳаммад Абдулҳақ ибн Абдурраҳмон Ишбилий раҳимаҳуллоҳ айтади: «Билгинки, ёмон хотиманинг — Аллоҳ бизни ундан асрасин — ўз сабаблари, йўллари ва эшиклари бор: уларнинг энг каттаси — дунёга муккасидан кетиш, охиратдан юз ўгириш ва гуноҳларга журъат билан, дадил киришишдир. Баъзан инсонни бирор хатолик, маъсиятнинг бир тури, юз ўгиришнинг бир кўриниши, журъатнинг бир улуши эгаллаб

олади-да, унинг қалбини забт этиб, ақлини асир қилади, нуруни ўчириб, унга ўз пардаларини ташлайди. Натижада унга ҳеч қандай эслатма фойда бермайди, панд-насихат таъсир қилмайди. Эҳтимол, унга шу ҳолатда ўлим келиб қолади-ю, узоқ бир макондан нидони эшитади, аммо чақирувчи такрор-такрор сўзласа ҳам, унинг муроди нима эканини аниқ билмайди ва ўзидан нима исталаётганини англамайди.

Абдулҳақ айтади: Мен танийдиган бир кишига ўлим тўшагида ётганида «Ла илаҳа иллаллоҳ деб айт», дейилди. У эса: «Фалон ҳовлида фалон нарсани тузатинглар, фалон боғда мана бундай қилинглар», дея бошлади.

Яна бирига: «Ла илаҳа иллаллоҳ деб айт», дейилганда, у: «Минжоб ҳаммоми қаерда?» дея бошлади.

Ровий айтади: Бу сўзнинг ўз тарихи бор. Бир киши ўз ҳовлиси олдида турган эди. Унинг эшиги Минжоб ҳаммомининг эшигига ўхшарди. Унинг олдидан гўзал бир жория ўтиб қолди ва: «Минжоб ҳаммоми қаерда?» деб сўради. Ҳалиги киши: «Минжоб ҳаммоми мана шу», деб ҳовлисини кўрсатди. Жория ҳовлига кирди, у ҳам орқасидан кирди. Қиз

ҳовлига кириб, алданганини билгач, ўзини у билан бирга бўлишдан гўёки хурсанд бўлгандек ва севингандек кўрсатди. Ва унга: «Бирга кечирадиган онларимизни гўзаллаштирадиган ва кўзимизни қувонтирадиган нарсалар бўлса яхши бўларди», деди. У киши: «Ҳозироқ бориб сен истаган ва кўнглинг тусаган ҳамма нарсани келтираман», деди-да, чиқиб кетди. Қизни ҳовлида қолдириб, эшикни қулфламади. Керакли нарсаларни олиб қайтса, қиз чиқиб кетибди. Уйидан бирор нарсани ўғирлаб, хиёнат ҳам қилмабди. Эркак эса унга қаттиқ ошиқ бўлиб, тинмасдан уни эслайдиган бўлди. Кўчаларда юриб, шундай дер эди:

*Минжоб ҳаммоми қайда деб сўрган қиз,
Юрагимни ёқар оташи фироқ...*

Кунларнинг бирида у шу байтни айтиб кетаётганида бир деразадан бир жория унга жавобан шундай деди:

*Ўша қизни қўлга киритганингда
Ёлмабсан-да эшигингни яхшироқ.*

Унинг ишқи ва телбалиги янада ортиб, шу ҳолида давом этди ва дунёдаги энг сўнгги сўзи ҳам мана шу байт бўлди¹⁸⁸.

Аллоҳдан ёмон хотимадан паноҳ сўрай-миз.

¹⁸⁸ Ибн Қаййим, «Ад-доу вад-даво», 255-бет.

100. ГЎЗАЛ ХОТИМА БЕЛГИЛАРИ

Яхши хотима — банданинг ўлиmidан олдин гуноҳу маъсиятлардан тавба қилишга, тоат-ибодатга юзланишга муваффақ бўлишидир. Яхши хотиманинг бир қанча аломатлари бор:

- Ўлим пайтида шаҳодат калимасини айтиш.

Муоз ибн Жабал разияллоҳу анҳудан ривоят қилинади, Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: *«Кимнинг охирги сўзи «Ла илаҳа иллаллоҳ» бўлса, жаннатга киради»*¹⁸⁹.

- Пешонадан тер чиқиши.

Бурайда ибн Хусайб Асламий разияллоҳу анҳудан ривоят қилинади, Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: *«Мўмин пешонасида тер билан вафот этади»*¹⁹⁰.

- Жума куни ё тунида вафот этиш.

¹⁸⁹ Абу Довуд ривояти, 3116.

¹⁹⁰ Термизий ривояти, 982.

Абдуллоҳ ибн Амр разияллоҳу анҳудан ривоят қилинади, Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: «Қай бир мусулмон жума кунини ёки жума кечаси вафот этса, Аллоҳ уни қабр фитнасидан сақлайди»¹⁹¹.

- Аллоҳ йўлида шаҳид бўлиб ўлиш, ёки Аллоҳ йўлида (чегарада) посбонлик қилаётиб ўлиш.

- Эгаси шаҳид даражасида бўладиган ўлим турларидан бири билан вафот этиш. Булар эса вабо (тоун)дан ўлиш, қорин оғриғидан ўлиш, сувга чўкиб ўлиш, бино босиб қолиб ўлиш, ёнғинда ўлиш, зотилжам (плеврит) касаллигидан ўлиш, ҳомиладор ҳолда ёки туғруқ сабабли вафот этишдир.

- Бирор солиҳ амал устида, масалан, рўза тутган ҳолда ёки садақа берган ёки зикр қилган ҳолда хотима топиш.

Жобир ибн Абдуллоҳ разияллоҳу анҳудан ривоят қилинади, Набий саллаллоҳу

¹⁹¹ Термизий ривояти, 1074.

алайҳи ва саллам айтдилар: *«Ким нима устида вафот этса, Аллоҳ уни ўша нарса устида тирилтиради»*¹⁹².

Абдуллоҳ ибн Аббос разияллоҳу анҳумодан ривоят қилинади, бир киши Набий саллаллоҳу алайҳи ва саллам билан бирга эди. Эҳромдалик ҳолида туяси уни йиқитиб ўлдирди. Шунда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: *«Уни сув ва сидр билан ювиб, эғнидаги икки кийимига кафланглар. Унга хушбўйлик суртманглар ва бошини ўраманглар. Зеро, у қиёмат кuni талбия айтган ҳолда тирилтирилади»*¹⁹³.

Билингки, вафот этаётган кишида бу аломатлардан баъзилари кўриниши ёки содир бўлиши унинг жаннати эканига қатъий далолат қилмайди, балки шундай бўлиши умид этилади ва бу билан хурсанд бўлинади. Шунингдек, маййитда бу аломатлардан ҳеч бири кўринмаслиги ёки содир бўлмаслиги ҳам унинг солиҳ эмаслигини ёки шунга ўхшаш ҳукми қатъий қилмайди. Чунки жан-

¹⁹² Муслим ривояти, 2878.

¹⁹³ «Саҳиҳи Бухорий», 1581.

натга ёки дўзахга кириш Аллоҳнинг ҳузуридаги ғайб илмига тегишли ишлардандир.

МАНБАЛАР РЎЙХАТИ

1. Ибн Ҳишом, «Ас-сийра ан-набавия», Абу Муҳаммад Абдулмалик ибн Ҳишом ибн Айюб ал-Ҳимярий ал-Маъофирий, вафоти 218 ҳ.

2. Ибн Саъд, «Китоб ат-табақот ал-кабир», Муҳаммад ибн Саъд ибн Маниъ ал-Басрий аз-Зухрий, вафоти 230 ҳ.

3. Ибн Ҳанбал, «Ал-Муснад», Имом Аҳмад, вафоти 241 ҳ.

4. Бухорий, «Саҳиҳи Бухорий», Имом Муҳаммад ибн Исмоил, вафоти 256 ҳ.

5. Муслим, «Саҳиҳи Муслим», Имом Муслим ибн Ҳажжож ан-Найсобурий, вафоти 261 ҳ.

6. Ибн Можа, «Сунани Ибн Можа», Имом Муҳаммад ибн Язид ибн Можа ал-Қазвиний, вафоти 273 ҳ.

7. Абу Довуд, «Сунани Абу Довуд», Имом Сулаймон ибн Ашъас ас-Сижистоний, вафоти 275 ҳ.

8. Ибн Қутайба, «Таъвил мушкил ал-Қуръон», Абу Муҳаммад Абдуллоҳ ибн Абдулмажид ибн Муслим ад-Дийнаварий, вафоти 276 ҳ.

9. Термизий, «Сунани Термизий», Имом Абу Исо Муҳаммад ибн Исо ибн Савра ибн Мусо ибн Заҳҳок ас-Суламий, вафоти 279 ҳ.

10. Насоий, «Сунани Насоий», Имом, ҳофиз Абу Абдурраҳмон Аҳмад ибн Шуайб ал-Хуросоний, вафоти 303 ҳ.

11. Ибн Абдураббих, «Китоб ал-иқд ал-фарид», фақиҳ Аҳмад ибн Муҳаммад ал-Андалусий, вафоти 328 ҳ.

12. Ибн Марвон ад-Дийнаварий, «Ал-мужоласа ва жавоҳир ал-илм», Абу Бакр Аҳмад ал-Қози ал-Моликий, вафоти 333 ҳ.

13. Ибн Ҳиббон, «Муснади Ибн Ҳиббон», Имом Муҳаммад ибн Ҳиббон ибн Аҳмад ибн Ҳиббон ибн Муоз ибн Маъбад ат-Тамимий Абу Ҳотим ал-Бустий, вафоти 354 ҳ.

14. Табароний, «Мўъжам ал-авсат», Имом Сулаймон ибн Аҳмад ибн Айюб, вафоти 360 ҳ.

15. Танухий, «Нишвор ал-муҳозара ва ахбор ал-музокара», қози Абу Али ал-Муҳсин ибн Али ибн Муҳаммад ал-Басрий, вафоти 384 ҳ.

16. Асбаҳоний: Абу Нуайм Аҳмад ибн Абдуллоҳ ибн Аҳмад ибн Исҳоқ ибн Меҳрон, вафоти 430 ҳ. «Маърифат ас-саҳоба», «Ҳилят ал-авлиё ва табақот ал-асфиё».

17. Хатиб Бағдодий: Муаррих, аллома Аҳмад ибн Али ибн Собит, вафоти 463 ҳ. «Тақйид ал-илм», «Китоб тарих Бағдод ав тарих мадинат ас-салом».

18. Роғиб Асфаҳоний, «Муҳозарот ал-удабо», адиб Абулқосим ал-Хусайн Муҳаммад ибн Муфаззал, вафоти 502 ҳ.

19. Самъоний, «Ал-Ансоб», Имом Абу Саъд Абдулкарим ибн Муҳаммад ибн Мансур ат-Тамимий, вафоти 562 ҳ.

20. Ибн Асокир, «Китоб тарих мадинат Димашқ ва зикр фазлиҳа ва тасмия ман ҳаллаҳа минал амосил ав ижтоза бинавоҳиҳа мин воридиҳа ва аҳлиҳа», Имом, олим, ҳофиз Абулқосим Али ибн Ҳасан ибн Ҳибатуллоҳ ибн Абдуллоҳ Шофеий, вафоти 571 ҳ.

21. Ибн Жавзий: Ҳофиз Жамолиддин Абул Фараж Абдурраҳмон ибн Али ибн Му-

ҳаммад ал-Қураший ал-Бағдодий, вафоти 597 ҳ. «Ал-мунтазам фи тарих ал-мулук вал-умам», «Сифат ас-сафва», «Маноқиб Имом Аҳмад ибн Ҳанбал», «Ал-Мавоиз вал-мажолис», «Сийра ва манокиб Умар ибн Абдулазиз ал-халифа аз-зоҳид», «Ал-азкиё», «Ахбор аз-зироф вал-мутамажинин».

22. Ибн Асир, «Ал-Комил фит-тарих», Иззиддин Абул Ҳасан Али ибн Муҳаммад ал-Жазарий, вафоти 630 ҳ.

23. Қуртубий, «Китоб ал-жомеъ ли-аҳком ал-Қуръон», Имом Муҳаммад ибн Аҳмад ибн Абу Бакр ибн Фарҳ ал-Ансорий ал-Хазражий ал-Андалусий, вафоти 671 ҳ.

24. Ибн Халликон, «Вафаёт ал-аъён ва анбо абно аз-замон», Абул Аббос Шамсиддин Аҳмад ибн Муҳаммад ибн Абу Бакр, вафоти 681 ҳ.

25. Ибн Таймия: Шайхулислом Тақийюддин Абул Аббос Аҳмад ибн Абдулҳалим ибн Абдуссалом ал-Ҳарроний, вафоти 728 ҳ. «Мажмуъ ал-фатово», «Ас-сорим ал-маслул ала шотим ар-Расул».

26. Заҳабий: Имом, ҳофиз, муаррих Абу Абд Шамсиддин Муҳаммад Аҳмад ибн Усмон ибн Қаймос ат-Туркмоний, вафоти 748 ҳ.

«Сияр аълом ан-нубало», «Тарих ал-Ислом ва вафаёт ал-машоҳир вал-аълом», «Ал-кабоир».

27. Ибн Қаййим ал-Жавзия: Имом, аллома Абу Абдуллоҳ Муҳаммад ибн Абу Бакр ибн Айюб, вафоти 751 ҳ. «Зод ал-маод фи ҳадйи хойр ал-ибод», «Мадориж ас-соликин байна манозил ийёка наъбуду ва ийёка настаийн», «Ал-вабил ас-саййиб минал калим ат-таййиб».

28. Ибн Айбак ас-Сафадий, «Китоб ал-вофий бил-вафаёт», Салоҳиддин Халил, вафоти 764 ҳ.

29. Ибн Касир, «Ал-бидоя ван-нихоя», ҳофиз Имодуддин Абул Фидо Исмоил ибн Умар ал-Қураший ад-Димашқий, вафоти 774 ҳ.

30. Ибн Ражаб, «Тафсир Ибн Ражаб ал-Ҳанбалий», ҳофиз Абул Фараж Абдурраҳмон ибн Ражаб ал-Ҳанбалий, вафоти 795 ҳ.

31. Макризий, «Дурар ал-уқуд ал-фарида фи тарожим ал-аъён ал-муфида», Тақийюддин Аҳмад ибн Али, вафоти 845 ҳ.

32. Ибн Ҳажар, «Таҳзиб ат-таҳзиб», ҳофиз Абул Фазл Аҳмад ибн Али Шиҳобуддин ал-Асқалоний аш-Шофеий, вафоти 852 ҳ.

33. Абшиҳий, «Ал-мустатраф фи кулли фаннин мустазраф», Шиҳобуддин Муҳаммад ибн Аҳмад Абул Фатҳ, вафоти 852 ҳ.

34. Ибн Тағриберди, «Ан-нужум аз-зоҳира фи мулуки Миср вал-Қоҳира», Жамолиддин Абул Маҳосин Юсуф ал-Атобакий, вафоти 874 ҳ.

МУНДАРИЖА

ШОЯД ИЙМОН КЕЛТИРСАНГ	3
Муқаддима	5
1. Ихлосга фақат зоҳидлик орқали эришилади	11
2. Қуръон амал қилиш учун нозил бўлган.....	12
3. Асосийси амал пухта бўлсин	13
4. Олимларга муҳаббат қўйиш	14
5. Мени Раббим билан холи қўй, устимдан кузатувчи қилиб юборилганмисан?!.....	15
6. Аксарияти Аллоҳга фақат мушрик бўлган ҳолда иймон келтиради	17

7. Улар барчаси бир хил биродарлардир.....	21
8. Уни ёш санаётганларини билди	23
9. Ёмон олимларнинг мисоли	24
10. Бир қадаҳ сув беш дирҳам	26
11. Ҳийласи ўз бошига етди	27
12. Динингдан айнитиб юбормасин	29
13. Подшоҳни унинг ҳайбати босди	31
14. Сақланиш амал билан эмас, тил билан бўлади.....	32
15. Одамлар уни зино ва ўғрилиқда айблашади, аммо у ундай эмас эди	34
16. Отингни қийнамай қўяқол	37
17. Кимга эргашишни ўзингиз танланг	39
18. Бизга аламли азоб келтир	40
19. Уларнинг илоҳлари каби илоҳ ясаб бер.....	41
20. Биз унинг тилини сотиб олдик	42

21. Энг қийин иш	44
22. Иншааллоҳ дейишни унутманг.....	46
23. Иншааллоҳ дегин	47
24. Китобимни гаровга қўйиб юборишингдан қўрқаман.....	49
25. Ислom подшоҳларининг кўнгилхушликка берилгани	50
26. Бағдод — тинчлик диёри	52
27. Муслмонлар учун дину дунёларида фойдалироқ нарсa	54
28. Бу мусибатлар уларга айрим қилган гуноҳлари туфайли етди	57
29. Мисрдаги Убайдийлар давлатининг асл башараси.	59
30. Қоҳирадаги қаттиқ очарчилик	64
31. Убайдийлар даврида саҳобалар ҳақорат қилингани	66

32. Мисрда ўта қимматчилик юз бергани	67
33. Хиёнат уларнинг томирларида оқади.....	71
34. Қаерда бўлмасинлар лаънатлангандирлар.....	74
35. Аббосийлар давлатининг инқироzi сабаблари.....	76
36. Яҳудийлар бўҳтончи, ўта хиёнаткор қавмдир	79
37. Насроний ўлди, вассалом!	85
38. Султон ҳузурига борма	86
39. Ҳажга қанча сарфладинг?	87
40. Ҳаммангиз мажнунсиз.....	90
41. Ораларига адоват ва нафрат солинади.....	91
42. Пасткашнинг ўғли пасткаш.....	95
43. У қавмни мунофиқлари бошқаради.....	98
44. Гуноҳнинг асорати.....	100
45. Ким балодан омон қолади.....	102
46. Ота-онасининг уйида кутиб ўтирмайдими?!.....	103

47. Ҳалол луқма.....	105
48. Бизга фақат ҳалол-пок нарсa едиринг	107
49. Биз савоб олиб, улар гуноҳкор бўлишларидан кўра биз ҳам, улар ҳам (гуноҳдан) саломат бўлишимиз яхшироқ.....	110
50. У мени қандай зое қилсин?!	112
51. Кимдир Пайғамбар номларидан ёлғон тўқиса, уни албатта ўлдиришган бўларди	117
52. Салжуқийлар вазири Низомулмулк	118
53. Мен аёллар билан қўл бериб кўришмайман	121
54. У ёлғончи бўлса ҳам сенга рост сўзлабди.....	123
55. Мени денгизга сочиб юборинглар	127
56. У менинг йўл бошловчим	130
57. Қуръонни олти ойда ёд олдим.....	132
58. Бошқаларни унутиб, фақат ўз фойдамни ўйладим.....	134

59. Ўзидан кейин бошқа ҳеч кимга насиб этмайдиган мулк сўради	135
60. Ўлиш сизни хурсанд қиладими?.....	136
61. Саҳобаларнинг кароматларидан	138
62. Аллоҳнинг валийси ҳеч бир ишда хилоф қилмайди	144
63. Аҳли суннатнинг саҳобалар орасида бўлган можаролар ҳақида сукут сақлаш вожиблигига ижмоси	148
64. Агар синса, асло ёпилмайди	151
65. Йилбошини белгиладилар.....	156
66. Касаллик, дори ва шифо.....	160
67. Аллоҳ яқинда яхшилик ато этади.....	161
68. Аллоҳ иккингиизга барака берсин	163
69. Менинг айбимни яширсанг, Аллоҳ сенинг ҳам айбингни яширсин.....	165

70. Одамлар олдида унга итоат қилиб, ёлғиз қолганда осийлик қилмайман.....	167
71. Қон тўкилишига ва катта гуноҳлар қилинишига мана шу чақимчилик сабаб эмасми?!.....	170
72. Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи ва саллам номларидан ёлғон тўқиган кишининг ёмон оқибати .	171
73. Аллоҳ унинг мулкани парчалаб ташлади.....	173
74. Улар кофирларга ва мунофиқларга дўст бўладилар	175
75. Қуртубанинг катта Жомеъ масжиди тарихи.....	176
76. Дунёдан бирор нарса юксалса, уни албатта пасайтиради	179
77. Қиёмат куни учун гувоҳларни кўпайтириш	180
78. Аллоҳ бандаларига меҳрибонроқдир	183
79. Қилмиш-қидирмиш ёки қайтар дунё.....	184
80. Зино гуноҳи.....	186

81. Зинонинг касофатлари.....	188
82. Сизларни қариндошларингиз никоҳлаб берган, мени эса Аллоҳ таоло етти осмон устидан никоҳлаб берган.....	190
83. Ҳазабга дучор бўлганлар ва адашганлар	192
84. Кўпинча бидъатдан тавба қилинмайди.....	203
85. Бирор кишини ўлдирдингми?	204
86. Мазлум тинчланмайди, золим эса роҳатланмайди.....	205
87. Аллоҳнинг розилиги энг буюқдир	208
88. «Ҳанзала мунофиқ бўлди»	210
89. Ким Пайғамбарга итоат қилса, Аллоҳга итоат қилибди.....	213
90. «Кимнинг сусайиши суннатимга мувофиқ бўлса, ҳидоят топибди»	215
91. Аллоҳнинг пайғамбари Юсуф	

алайҳиссаломнинг фазилати.....	217
92. Ўз нафсимни оқламайман	231
93. Қайси садақанинг ажри улуғроқ?	234
94. Эвазига сенга етти юзта жиловланган туя берилади.....	235
95. Ким нафсининг бахиллигидан сақланса.....	237
96. Иймон — эътиқод, сўз ва амалдир	239
97. Аллоҳ билан учрашишни ёқтирмаса, Аллоҳ ҳам у билан учрашишни ёқтирмайди.....	242
98. Қазо-қадарнинг ёмонлигидан Аллоҳдан паноҳ сўраймиз	244
99. Аллоҳдан ёрдамсиз ташлаб қўйилишдан паноҳ сўраймиз	246
100. Гўзал хотима белгилари	250
Манбалар рўйхати	254